

El gust per la lectura

K. L. Reich,
de Joaquim Amat-Piniella

Arxiu Històric Comarcal de Manresa

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

SEMINARI
"El gust per la lectura"
2006-2007

Direcció General d'Innovació
Subdirecció General de Llengua i Cohesió Social
Servei d'Ensenyament del Català

K. L. Reich,
de Joaquim Amat-Piniella

*Mentre en la terra hi hagi gent capaç de tanta crueltat freda,
de tant fanatisme inhumà, de tant menyspreu envers els altres,
no arribarem pas a formar una societat digna de dir-se civilitzada.*

Joaquim Amat-Piniella

JOAN PINYOL COLOM

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	7
ORIENTACIONS PER AL PROFESSORAT	9
1. Objectius	9
2. Continguts	9
3. Orientacions didàctiques	10
I. JOAQUIM AMAT-PINIELLA, UNA VIDA ENTRE GUERRES	13
1. El jove compromís amb unes idees (1913-1936), primer punt.....	15
2. La Guerra Civil (1936-1939), punt i a part	17
3. En terres franceses (1939-1941), punt i seguit	21
4. Mauthausen (1941-1945), punt i final?	28
5. El retorn invisible (1945-1974), punts suspensius	34
II. LA SEGONA GUERRA MUNDIAL, COM A MARC DE REFERÈNCIA.....	37
III. <i>K. L. REICH</i>	51
1. La història d'un text amb història	53
1.1. La literatura concentracionària	53
1.2. Els «il·lustres censors»	53
1.3. Les dedicatòries	54
1.4. Les versions de la introducció	54
1.5. La intencionalitat	59
1.6. La tria d'un títol i d'un gènere	60
2. La trama	62
3. L'estructura narrativa	64
4. La internacional del dolor.....	65
4.1. Mapa geogràfic del camp de Mauthausen.....	66
4.2. L'organització alemanya interna	71
4.3. El Kommando August	73
5. Víctimes i botxins	75
5.1 Botxins amb «b» de bàrbars	75
5.2 Les víctimes del gran carnatge	82
5.2.1. «El bassal de les sangs germanes»	83
5.2.2. «Una fira de xacres» o la degradació progressiva	89
5.2.3. La supervivència	92
5.2.3.1. La por, el fred i la fam.....	93
5.2.3.2. L'organització política clandestina	99
5.2.4. Altres víctimes amb nom propi	105
5.2.4.1. L'Emili	105
5.2.4.2. Francesc i Werner	109
5.2.4.3. August i Ernest.....	112
5.2.5. «Morir a pessics»	117
5.2.5.1. El sentit d'una amenaça constant	118
5.2.5.2. Els espais físics de la mort	120
5.2.5.3. Corrupció i negoci	125
5.2.5.4. Algunes cares de la mort	126
6. La llengua.....	127

7. Una vegada llegida la novel·la	137
BIBLIOGRAFIA	141
ANNEXOS	147
Annex 1: Dos testimonis personals	149
Annex 2: Article a <i>Hispania</i> , 1965	157
Annex 3: Entrevista a Joaquim Amat-Piniella (<i>Tele-Expres</i> , 1966).....	159
Annex 4: Discurs de Rosa Toran	163
Annex 5: Solucionari.....	167

INTRODUCCIÓ

Amb una pedra pesadíssima al damunt i mentre enfilava la que avui es recorda tristament com «l'Escala de la Mort» de Mauthausen, el manresà Joaquim Amat-Piniella va arribar a creure que se li acostava tràgicament el final de la vida, que el seu jove cos no resistiria aquella tortura física i que inevitablement acabaria engrossint la llista astronòmica de víctimes del nazisme. Però el desig de sobreviure a aquell malson particular –enmig d'una desfeta col·lectiva– i de poder-ho explicar tot a la humanitat perquè algun dia en prenguéss consciència va poder més que el seu natural defalliment físic i se'n va sortir. Per sort per a ell i també per a nosaltres. I és que sense *K. L. Reich*, un dels retrats-denúncia més colpidors d'aquell infern, ens hauríem quedat orfes d'una autèntica lliçó històrica i d'un singular exercici literari.

Aquest dossier s'ha plantejat amb la voluntat d'aprofundir en una novel·la representativa d'una realitat que, segons alguns, no deixarà mai de ser present i amb el doble objectiu d'apropar a l'alumnat de batxillerat la singular vivència personal i literària d'un autor –encara avui injustament desconegut pel gran públic– i, en segon lloc, de transmetre el gust per la lectura a partir de la seva obra cabdal.

El dossier s'ha estructurat en les tres parts següents, diferenciades i, alhora, complementàries:

1. Joaquim Amat-Piniella, una vida entre guerres. L'alumnat hi trobarà diferents activitats que li permetran recuperar de l'oblit la trajectòria vital de l'autor, des que tenia l'edat dels alumnes de batxillerat i es va comprometre políticament fins a la seva mort, encara en plena dictadura franquista, passant per la seva participació a la Guerra Civil, el seu exili i la seva experiència al camp de Mauthausen. I, tot plegat, en paral·lel a una activitat literària incessant i a les experiències d'altres intel·lectuals del moment que també s'analitzen.

2. La Segona Guerra Mundial, com a marc de referència. En aquest apartat s'aprofundeix en les circumstàncies històriques que van portar l'autor a un camp d'extermini. A partir de diferents activitats, gairebé totes amb el punt de partida de la novel·la d'Amat-Piniella, l'alumnat podrà contextualitzar de manera detallada els episodis de la Segona Guerra Mundial, com ara l'auge i desfeta del nazisme a Europa i totes les conseqüències que se'n van derivar.

3. *K. L. Reich*. Des de la convicció que aquesta novel·la concentracionària no s'explicaria sense la suma dels dos apartats anteriors, aquest tercer apartat esdevé el nucli central del dossier com a eix de diferents línies de treball. Tenint en compte que es tracta d'un text literari que, durant molts anys, va restar excessivament silenciada pel franquisme, s'aborden en primer lloc aspectes extraliteraris com ara la història del propi text i de les seves contínues versions. Tot seguit, s'analitzen tant la trama com l'estructura narrativa que presenta el text. A continuació, i amb la intenció que l'alumnat tingui la mesura exacta de l'escenari que es descriu, es treballa la disposició del camp d'extermini de Mauthausen i dels camps dependents, des de l'òptica del narrador i, també, dels diversos personatges. I, una vegada situats en el terreny, es planteja una anàlisi, primer, de les víctimes com a personatge col·lectiu sotmès a les privacions més inhumanes, per fixar després l'atenció en els personatges que més es signifiquen a la novel·la, tant en positiu com en negatiu.

Pel que fa a les víctimes del camp de Mauthausen que es reflecteixen a la novel·la, se'n treballen alhora diferents aspectes com ara els múltiples orígens geogràfics, les

formes de supervivència i l'organització política clandestina dins el camp. Tot seguit, i per tal que l'alumnat prengui consciència directa de les penúries viscudes pels personatges i entengui llurs comportaments i reaccions en tot moment, es dedica un subapartat a la presència continuada de la mort per damunt de milers de vides, tant pel que fa a les conseqüències que provocava la seva amenaça constant i pràctica diària com els escenaris per on tristament s'esplaiava.

Tanquen aquest apartat diferents activitats encaminades a treballar l'expressió lingüística, sobretot l'ús d'una generosa adjectivació i de locucions i frases fetes, entre d'altres. Per últim, també es plantegen alguns exercicis de reflexió i de debat, una vegada enllestida la lectura.

Clouen el dossier, d'una banda, la **bibliografia** i, de l'altra, cinc **annexos** en què, a més del solucionari de diferents activitats, es posen a l'abast diversos materials que permeten resoldre igualment algunes de les qüestions proposades.

D'altra banda, i tot i que el dossier està pensat per a alumnat de batxillerat que cursa el crèdit de Literatura Catalana, algunes de les activitats es poden treballar al segon cicle d'ESO, també com a complement de la lectura en un altre nivell. A més, les que formen part del segon apartat del dossier es poden treballar de manera conjunta entre els departaments de Llengües i Humanístic del centre.

L'edició de referència de la novel·la correspon a la d'Edicions 62, en el número 1 de la col·lecció «Educació», en un format editat expressament per a l'ús de l'alumnat de batxillerat.

Si Joaquim Amat-Piniella, com a escriptor compromès amb el seu moment històric, va tenir la voluntat de novel·lar l'experiència patida a Mauthausen, el nostre desig és que el professorat i l'alumnat puguin trobar en aquest dossier totes les eines suficients per aprofundir en Joaquim Amat-Piniella i en *K. L. Reich* de manera que es converteixin definitivament en un punt de referència en el nostre panorama literari.

ORIENTACIONS PER AL PROFESSORAT

1. Objectius

1. Utilitzar la lectura com a font d'informació per conèixer la història.
2. Manifestar interès per la literatura com a mitjà per interpretar la realitat.
3. Entendre la influència decisiva dels períodes bèl·lics en la producció literària.
4. Conèixer el context social, cultural i literari a Catalunya i a Europa en el segle XX.
5. Reflexionar sobre la posició dels escriptors catalans davant de circumstàncies històriques i polítiques del tot adverses.
6. Valorar la funció de la literatura en la preservació de les llengües silenciades i de les expressions literàries censurades per motius polítics.
7. Reconèixer les aptituds i possibilitats de l'expressió literària a l'hora de testimoniar fets històrics abans que siguin condemnats a l'oblit.
8. Donar resposta a activitats de comprensió lectora proposades a partir de la lectura d'un text literari.
9. Conèixer els aspectes fonamentals de la vida i l'obra de Joaquim Amat-Piniella i l'estret lligam entre les dues.
10. Llegir significativament i de forma comprensiva *K. L. Reich*.
11. Conèixer els recursos usats per l'autor a l'hora de donar forma novel·lada a la realitat viscuda.
12. Consultar diferents fonts bibliogràfiques i saber sintetitzar i destacar tota la informació obtinguda.
13. Formar-se una opinió crítica d'un període històric a partir d'un retrat literari.
14. Valorar, d'acord amb la sensibilitat pròpia, les aportacions de la lectura literària.

2. Continguts

Fets, conceptes i sistemes conceptuals

1. Les diferents etapes de la vida i l'obra de Joaquim Amat-Piniella.
2. El context històric de la Segona Guerra Mundial.
3. *K. L. Reich*: la història del text, la trama i l'estructura.
4. L'escenari real de la novel·la. Els personatges.
5. L'expressió lingüística.

Procediments

1. Recerca de la informació relativa a la vida, l'obra i els contextos social, cultural i bèl·lic, en relació amb Joaquim Amat-Piniella.
2. Ús de fonts bibliogràfiques i informàtiques per a la recerca d'aquesta informació.
3. Recerca de la informació relativa a fets esdevenuts durant la Segona Guerra Mundial a partir de les diverses al·lusions que conté la novel·la.

4. Interpretació de mapes i d'imatges històriques.
5. Lectura comprensiva de *K. L. Reich*.
6. Anàlisi de les circumstàncies que van retardar durant vora dues dècades la publicació de la novel·la.
7. Estudi comparatiu de les diferents versions d'un mateix text, una vegada aplicada l'autocensura per part de l'autor.
8. Estudi detallat de la trama de la novel·la i anàlisi dels aspectes estructurals.
9. Anàlisi d'altres recursos emprats a la novel·la.
10. Contextualització històrica contínua de la trama literària.
11. Reescriptura de textos literaris i pràctica escrita a partir de diferents paràmetres proposats.
12. Actitud crítica respecte de les idees literàries.
13. Traducció de textos amb ajuda de diccionaris.
14. Ús del diccionari per tal d'assimilar la correcta significació d'un mot dins el seu context.

Valors, normes i actituds

1. Sensibilitat per la lectura i la literatura com a mitjà de coneixement de la realitat i de la història.
2. Valoració positiva de la literatura com a expressió de la subjectivitat de l'autor.
3. Valoració positiva de la literatura com a testimoni històric i com a eina de denúncia.
4. Predisposició al contrast d'idees i al judici crític.
5. Interès per conèixer les produccions lingüístiques i literàries autòctones.
6. Interès per la lectura i per l'obra més singular de Joaquim Amat-Piniella.
7. Interès, a partir de la lectura de *K. L. Reich*, pel coneixement de la història que s'hi descriu.
8. Interès per conèixer els veritables motius que van portar Amat-Piniella a traduir la experiència dins un camp d'extermini en un text literari.
9. Respecte crític a les opinions dels altres.
10. Reconeixement de la importància de les aportacions de la creació literària i de la lectura com a font de coneixement i d'enriquiment personal.

3. Orientacions didàctiques

Per a l'ensenyament-aprenentatge

Tal com s'ha subratllat, les diferents propostes didàctiques que conté aquest dossier estan adreçades principalment a l'alumnat de batxillerat que cursi el crèdit de Literatura Catalana, en forma d'eina d'aprofundiment i de treball d'una de les lectures prescriptives del curs. Tot i així, i tenint en compte el diferent grau de dificultat que presenten, en molts casos també poden ser treballades per alumnes de segon cicle d'ESO. En aquest cas, poden ser utilitzades dins la franja horària de crèdits variables i es poden concentrar en les propostes del dossier que tenen a veure tant amb l'estudi

de la vida i les obres d'Amat-Piniella com al del context històric de la Segona Guerra Mundial. En aquest cas darrer, també es poden plantejar des de qualsevol crèdit variable que ofereixi el departament Humanístic del centre. D'altra banda, en el cas de l'alumnat de batxillerat, la realització de determinades propostes del dossier també es pot fer des del crèdit d'Història Contemporània.

De les diverses propostes didàctiques que s'hi plantegen, n'hi ha que reclamen el treball en grup, de tal manera que permeten un exercici posterior de contrastació dels resultats obtinguts i un reforç de l'hàbit del treball en equip, aspecte que es considera importantíssim en aquesta etapa educativa. D'aquesta manera es poden anar combinant amb les activitats de realització obligatòria individual.

En tots els casos, però, i segons les aptituds demostrades per l'alumnat, les diferents activitats que es proposen poden ser objecte d'un major o menor aprofundiment, i també d'una selecció a l'hora de dur-les a terme.

Per últim, i com a proposta educativa, tenint en compte que les activitats suggerides al dossier versen sobre una novel·la que reflecteix unes circumstàncies històriques molt singulars i, en força casos, excessivament desconegudes per l'alumnat que omple avui dia les aules de molts dels nostres instituts, també seria factible i positiu que aquest dossier es convertís en un pretext per a una activitat general de centre en la qual els alumnes que l'han treballat duguessin a terme diferents muntatges adreçats a tot el centre, a partir d'alguna de les propostes següents: muntatge audiovisual consistent en la lectura de fragments de la novel·la combinada amb la projecció a la sala d'actes d'un documental sobre els camps de concentració; elaboració i exposició al centre d'una auca de grans dimensions, a partir de la trajectòria de Joaquim Amat-Piniella o dels diferents capítols de l'obra; representació teatral que escenifiqui l'experiència vital de l'autor de *K. L. Reich*; organització d'unes jornades dedicades a la memòria de les víctimes dels camps de concentració amb la participació testimonial d'un representant de l'Amical de Mauthausen; elaboració i projecció d'un audiovisual propi a partir d'alguna de les activitats del dossier...

Per a l'avaluació

L'alumnat de batxillerat, a qui s'adreça principalment aquest dossier, considerant l'etapa educativa en què es troba, ha de ser capaç de reconèixer les circumstàncies històriques en què s'emmarca la novel·la objecte de treball i, així mateix, de conèixer el context cultural on se situa la vida i l'obra de Joaquim Amat-Piniella.

L'avaluació inicial, doncs, haurà de permetre al professor o professora de determinar fins a quin punt caldrà aprofundir en alguna d'aquestes qüestions, per a la correcta comprensió de la lectura. Per això, és recomanable que l'alumnat es vegi obligat a respondre un qüestionari que inclogui diferents preguntes sobre el context històric en el qual se situa el nostre autor.

L'avaluació formativa derivarà de la comprovació de la posada en pràctica, tant a classe com a casa, de les diferents propostes didàctiques, així com també de l'interès i del grau d'implicació que demostrï l'alumnat, sobretot en les que són de resolució individual i de resposta lliure, oberta i creativa, les quals seran a la vegada objecte directe de l'avaluació sumativa.

Joaquim Amat-Piniella, als quinze anys.
(Arxiu Simeó Selga i Ubach)

I. JOAQUIM AMAT-PINIELLA, UNA VIDA ENTRE GUERRES

La trajectòria vital de Joaquim Amat-Piniella resulta del tot significativa per entendre algunes de les claus i posicionaments personals que trobem a *K. L. Reich*. Per aquesta raó, us proposem una sèrie d'activitats que us permetran aprofundir en les seves vivències personals i conèixer, a més, les seves altres obres, fruit també d'una trajectòria marcada per continus conflictes bèl·lics.

Nascut tot just abans que comencés la Primera Guerra Mundial, els seus projectes de joventut van veure's estroncats per una guerra civil espanyola que, al final, l'obligà a exiliar-se a França i, anys més tard, fins i tot a sobreviure al nord d'Àustria, en plena Segona Guerra Mundial, dins l'infern nazi d'un camp de concentració. Després, es trobà una dictadura militar al país, que també marcà la seva maduresa fins que el vingué a trobar la mort, a Barcelona, l'any 1974.

1. EL JOVE COMPROMÍS AMB UNES IDEES (1913-1936), PRIMER PUNT

Joaquim Amat-Piniella rebé els estudis primaris dels seus propis pares, dues persones amb una extraordinària formació intel·lectual. La seva joventut estigué marcada per tres eixos importants: una vocació literària incipient, un imparable activisme cultural i un decidit compromís polític.

1. Llegiu el següent relat biogràfic, centrat en els seus anys de joventut a Manresa, i responeu les qüestions que segueixen:

Joaquim Amat-Piniella neix a Manresa el 22 de novembre de 1913, fill de Joaquim Amat Palà (Manresa) i Concepció Piniella Blanqué (Prats de Lluçanès; pintora, el 1901 exposa a la 1a. Exposició General de Manresa). Estudia a l'Institut Local de Segona Ensenyança de Manresa (avui Lluís de Peguera). Allí col·labora en els 7 números de la revista Assaigs (entre maig de 1931 i juny de 1932) escrivint contes i fent crítica d'art i de cinema. Com a crític d'art, col·labora habitualment als diaris El Pla de Bages i El Dia –diari de l'esquerra de Manresa–, i és un dels responsables de la revista manresana Ara (novembre de 1930 - agost de 1932), caracteritzada per la voluntat de “donar una nota de modernitat” i la decisió de “trencar el glaç dels prejudicis i les opinions localistes”. [...]

Culturalment, formen un grup d'amics que, des de la societat civil, té la voluntat de trencar les dinàmiques culturals conservadores de la ciutat. Políticament, són un grup d'oposició a la monarquia i de defensa d'una voluntat nacional des del republicanisme federal i altres tendències properes al lliurepensament.

David Serrano, *L'hora blanca*¹ (p. 16)

- a) En quin vessant artístic va destacar la mare? Citeu un dels llocs on va fer-lo conèixer.
- b) Quin nom actual té el centre on Amat va cursar els estudis secundaris? Quin referent hi ha darrere d'aquest nom? A què es va dedicar Amat-Piniella? Tenia alguna cosa a veure amb Manresa?
- c) Com es deia la revista que es publicava en aquell centre educatiu?

¹ SERRANO, David. *L'hora blanca: l'holocaust i Joaquim Amat-Piniella*. Sabadell: Fundació Ars, 2004.

- d) Quina doble col·laboració hi feia Amat-Piniella?
- e) De quin partit polític era plataforma la publicació *El Dia*?
- f) Quins dos objectius, compartits per Amat, perseguia la revista *Ara*?
- g) Què pretenia Amat Piniella mitjançant la revista *Ara*, juntament amb els altres col·laboradors?

2. El dia que es va proclamar la República, Amat-Piniella, que només tenia disset anys, era a la primera fila del balcó de l'Ajuntament de Manresa. A partir d'aquests altres dos retrats de la seva activitat cultural i política, responeu les preguntes que us plantegem:

Text 1

Escriptor, intel·lectual, home d'una vasta cultura, durant aquella època el trobem en un munt d'iniciatives relacionades amb la cultura i la política: fou crític de teatre, de cinema, de música, d'arts plàstiques; va escriure nombrosos articles sobre política i sobre les arts, especialment al diari "El Dia" (òrgan de les esquerres manresanes), que dirigí durant un temps; impulsà i fundà, amb d'altres persones d'esperit inquiet, la revista avantguardista "Ara" i la penya del mateix nom, encarregada de promoure tota mena d'actes culturals; apassionat del jazz, en féu la presentació a Manresa, junt amb el pianista Ramir Torres, i fundà l'entitat jazzística Hot Club.

Amat és el paradigma de l'intel·lectual obert als corrents culturals més innovadors, a l'avantguardisme, a la modernitat, al debat de les idees. Fou un autèntic activista cultural.

Tota aquesta activitat cultural i periodística la compaginà amb la seva tasca d'escriptor, amb la d'actiu dirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya i, durant un temps, amb la de secretari personal de l'alcalde de Manresa, Francesc Marcet i Artigas (desembre del 1932-octubre del 1936, tret del parèntesi produït pels fets del 6 d'octubre, en què Amat fou un dels molts manresans detinguts i empresonats).

<<http://www.guiamanresa.com/amat> >

Text 2

Una de les conseqüències dels fets d'octubre és la decisió d'Amat d'impulsar la formació manresana de la Joventut d'Esquerra Republicana de Catalunya, de la qual serà el primer president de la secció local.

D. Serrano, «Introducció». Dins AMAT-PINIELLA, J. *Les Il·lunyanies. Poemes de l'exili (1940-1946)*² (p. 19)

- a) De quins quatre camps artístics signà crítiques a la premsa manresana?
- b) Quina predilecció musical tenia Amat-Piniella?
- c) Com es deia l'entitat musical que fundà?

² AMAT-PINIELLA, J. *Les Il·lunyanies. Poemes de l'exili (1940-1946)*. Barcelona: Columna-L'Albí, 1999.

- d) De quin partit polític va esdevenir dirigent?
 - e) Quin càrrec va ocupar, durant un temps, al consistori manresà?
 - f) Quin alcalde governava l'Ajuntament de Manresa en aquells moments?
 - g) Quina formació política fundà i presidí Amat-Piniella?
3. A partir de la pàgina <http://www.escriptors.cat/autors/amatpiniella>, esbrineu el títol i la data de publicació dels cinc poemes que Amat-Piniella va donar a conèixer a través de la revista *Ara*.
4. A partir de la pàgina <http://www.quiamanresa.com/republica>, cerqueu tota la informació referida a la revista manresana *Ara*, fundada per Amat-Piniella juntament amb altres intel·lectuals, i a la tertúlia literària "La Peña d'Ara", vinculada a aquesta revista.
5. En uns moments, segons el nostre autor, marcats *per l'entusiasme i per l'alegre irresponsabilitat dels joves*, Amat-Piniella publica el seu primer llibre. Es titula *Ombres al Calidoscopi* i és editat per la Impremta Boixeda de Manresa. El llibre, que apareix prologat per Josep Maria Planes, està format per un conjunt de retrats i semblances – iròniques i crítiques– dedicades a diversos manresans de l'època:
- a) Segons un periodista que va entrevistar Amat-Piniella l'any 1966 al diari *Tele-Expres*, aquest llibre mostra una clara influència del moviment surrealista, de tal manera que Cocteau, Max Jacob, Apollinaire o Cendrars es troben en tot moment en l'esperit del llibre. Cerqueu informació sobre aquest moviment avantguardista i sobre aquests referents concrets.
 - b) Esbrineu autors de la literatura catalana i artistes gràfics que també hagin dedicat llibres a fer el retrat de diverses persones.
 - c) Com a exercici d'expressió escrita, elaboreu un retrat irònic i, a la vegada, crític, d'un artista, polític o escriptor que s'hagi significat en el vostre poble, ciutat o comarca.

2. LA GUERRA CIVIL (1936-1939), PUNT I A PART

Des de l'Ajuntament de Manresa, el 18 de juliol de 1936 Amat-Piniella es converteix en testimoni directe dels canvis polítics que comporta la rebel·lió militar contra la República per part de l'exèrcit. En esclatar la guerra, deixa els estudis de dret i la feina a l'ajuntament manresà.

1. També amb ajuda del web <http://www.quiamanresa.com/republica>, cerqueu informació sobre la reacció del govern de la República davant d'aquesta rebel·lió, en concret a la capital catalana i a la del Bages, en els primers moments del conflicte bèl·lic.
2. Amb ajuda de les fonts bibliogràfiques citades al final del dossier dedicades a la biografia d'Amat-Piniella, esbrineu en quina defensa activa del patrimoni de la seva ciutat i en quin procés de transformació d'una escola manresana participà el nostre autor, al costat de l'alcalde.

3. Amb el transcurs dels esdeveniments, Amat-Piniella queda fora del joc polític, es fa voluntari de l'Exèrcit Popular, juntament amb el seu amic Ferran Planes, estudia a l'Escola Popular de Guerra de la Generalitat i es converteix en tinent d'Artilleria, amb la cartilla militar número 63.223:

- a) Cerqueu informació sobre la creació de l'Exèrcit Popular a partir de 1936.
- b) Esbrineu on s'ubicava aquesta Escola Popular de Guerra i amb quin nom era coneguda.

Any 1940. Amat-Piniella, a la dreta, amb els seus amics Josep Arnal, Ferran Planes i Pere Vives.
(Arxiu Família Amat)

4. Una vegada convertit en soldat de la República, Amat-Piniella té sota el seu comanament la 4a Bateria de Canons 7.5, de la 80 Brigada Mixta, 21 Divisió. Llegiu aquest text i responeu les qüestions que el segueixen:

El compromís bèl·lic el durà inicialment de Barcelona a Tarragona, i de Castelló a Alcázar de San Juan, tenint com a primera destinació Híjar (març del 1937). Els dos primers mesos de presència militar es caracteritzen per l'estranyesa de la missió encomanada i per una capacitat constant de copsar les novetats del paisatge (5/3/37) i de la nova feina, entesa com una mena de compromís carregat d'una dosi d'aventura, com quan reclama des de la seva 4ª Bateria de Canons 7,5 que "Estic desitjant que ens facin anar al front" (a uns 20 quilòmetres).» [...] La demanda d'acció sembla que es compleix amb els respectius trasllats a diverses línies de front, concretament a Vinaceite (Terol: abril del 1937), on [...] comença a tastar les inconveniències de la situació en el moment en què li és denegat el primer permís per tornar a casa (21/4/37).

La primera setmana de maig la passa de permís a València, des d'on es mostra irònic dels dies festius que se li han adjudicat i és conscient que a partir de llavors farà "Un pas cap al desconegut" (Tarjeta Postal del 4/5/37). Aquest desconegut no és altre que Malagón (Ciudad Real, maig del 1937), [...].

El mes de juny li suposa el trasllat vers la càlida Extremadura, concretament a Don Benito, on el pes de les setmanes de guerra comença a treure-li les ganes de fer broma que tenia inicialment atesa la idiosincràsia de la situació [...]. A partir d'aquest moment, curiosament, els moviments de la seva companyia són constants, la qual cosa fa que a finals de mes retornin a Mancha Real, des d'on, ara sí, té esma de prendre's tot aquest tràfec de manera distanciada. [...]

Els moviments continuen incessantment, i és així com s'interna inicialment a Andalusia, concretament a Frailes (Jaén), centre d'operacions d'ara endavant.

Des d'allí ensumem contínuament el caràcter desenfadat de l'intel·lectual que no deixa de percebre la seva situació com a conjuntural i poc seriosa quan agraeix a la seva amiga que "Mentre tothom rep menjar i productes d'higiene, tu m'envies llibres." (10/7/37). Això ho diu, a més, només quatre dies després d'intensos combats, a primera línia, on la idea del foc i de la guerra prenen tot el seu sentit i on es converteix en una mena de corresponsal improvisat, un corresponsal que, com Pere Calders, ve del món de les lletres i la passió que aquestes comporten [...]. De Frailes la línia de front es desplaça a prop, concretament a Campillo de Arenas (Jaén, juliol del 1937), on sembla tenir uns dies de respir a la trinxera, en què es dedica a la lectura de Carles Pi i Sunyer, probablement La vida i les lletres de Júlia de Lespinasse, també de Romanço, de Prat de la Riba [...].

El retorn a Campillo de Arenas es produeix el mateix agost de 1937, en què la 4ª Bateria de 7,5 es dirigeix al front de Granada (setembre-desembre del 1937) [...].

El front de Granada, durant aquests dos mesos i mig, esdevé ja un punt d'inflexió respecte els motius inicials pels quals participa activament com a militar oficial al conflicte bèl·lic. S'havia compromès per uns ideals, uns ideals que des de la seva posició i amb els conflictes interns que estava coneixent li feien posar en dubte les veritables raons de tota aquella bogeria [...]. No perd mai l'oportunitat però d'insistir en la lectura, i és així com devora El que els homes mai no saben, de Vicki Baum, de qui fa una encesa descripció favorable i que crec que té molt a veure amb el to, el tema i els recursos que utilitzarà per a la seva La pau a casa [...].

Després de més de tres mesos més o menys estables, la companyia passa per Villardompardo (primera setmana de desembre) i s'instal·la a Torredonjimeno (desembre 1937-gener 1938) [...]. La situació viscuda a Torredonjimeno els fa retrocedir a Espeluy (Jaén, gener del 1938), on només són de pas per continuar el retrocés rapidíssim fins a Mancha Real altra vegada (febrer del 1938) [...]. Les anades i les vingudes de les incursions en territori andalús són constants, concretament a la zona de Frailes novament (Jaén; març-maig del 1938), on encara com a Tinent s'enquadra ara al Batallón Obrero 105, Grupo de Artillería de la 21 División, Base 4ª, CC núm. 9, del Ejército de Andalucía[...]

[...] L'atac enemic és insistent i perillósíssim, la qual cosa els fa recular novament des de l'Andalusia que l'ha fet sentir "segrestat" (19/6/38) fins al Llevant [...]. La crisi anímica del front reverteix en una crisi anímica personal que el fa dubtar no només del futur col·lectiu sinó també del seu futur personal [...].

El darrer període de campanya, amb el calor de ple agost però a les portes d'un permís, significa un cert alliberament dels neguits i de la voluntat d'aprofitar allò que l'experiència li porti a experimentar, en una mena de recuperació de l'esperit de l'aventura amb què s'havia embrancat inicialment (13/7/38 i 14/7/38). De vacances finalment de nou a València ciutat el 5 d'agost de 1938, les dues setmanes passen ràpidament descansant per afrontar el posterior retorn a un front andalús indeterminat (agost-desembre del 1938), en què la duresa obliga a la síntesi epistolar [...]. La desfeta [...] el farà instal·lar-se inicialment a València, on troba allotjament en casa d'uns parents llunyans [...].

La innocència i bondat d'Amat comencen a jugar-li les males passades que marcaran el seu periple a partir de la pèrdua de la Guerra Civil el febrer de 1939. [...]

Finalment, quan veu més clara la situació, s'instal·la provisionalment a Barcelona i el 28 de juny de 1939 es casa finalment amb Maria Llaverías Viladomiu, filla del metge de Puig-reig Josep Llaverías Salors i neboda del dibuixant del Patufet Joan Llaverías.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 18-23)

- a) Completeu el quadre següent, tot indicant en cada moment quina va ser la trajectòria bèl·lica d'Amat-Piniella al capdavant de la seva Brigada:

<i>Data</i>	<i>Lloc</i>
Març del 1937	
	Vinaceite (Terol)
	Primer permís a València
	Malagón (Ciudad Real)
	Don Benito (Extremadura)
Finals de maig del 1937	
	Campillo de las Arenas (Jaén)
	Front de Granada
Primera setmana de desembre del 1937	
	Torredonjimeno
Gener del 1938	
Febrer del 1938	
Març-maig del 1938	
5 d'agost del 1938	
	Retorn al front d'Andalusia
	Pèrdua de la Guerra Civil
	Casament amb Maria Llaverías

- b) Tenint en compte que Amat-Piniella era aleshores un jove de vint-i-quatre anys que sempre s'havia mostrat pacifista, quines raons creieu que feien que desitgés entrar en combat amb l'enemic? Debateu en grups si creieu que Amat-Piniella podria haver subscrit les paraules següents:

Nosaltres avorrim la guerra i si la fem és perquè ens obliguen a fer-la. L'instint de conservació del nostre poble ens mena a acarar-nos amb la ferocitat dels

generals feixistes i a ésser tan implacables com ells. Però la guerra no ens agrada ni la sentim i, ara, amb la retina desfeta per la imatge de tantes llars destruïdes, podem explicar a les nacions com és d'estúpida, de cruel i de bestial la guerra que donen com a bona els militars imperialistes.

Pere Calders, *Unitats de xoc*³ (p. 131)

c) A partir del fragment, descriuiu per escrit els contratemps que Amat-Piniella troba a l'inici del seu periple bèl·lic i la seva progressiva integració a aquell ambient cada vegada més hostil. Per què creieu que, al final, qüestiona *les veritables raons d'aquella bogeria* en referència a la guerra? Elaboreu un retrat escrit de l'evolució del seu estat anímic durant la guerra.

d) Segons aquest relat biogràfic, quins tres llibres va llegir entre trinxeres? Elaboreu una llista dels que s'esmenten, cerqueu informació sobre els seus autors i indiqueu en quins aspectes creieu que aquestes lectures van influir en Joaquim Amat-Piniella.

5. Cerqueu informació sobre l'escriptor Pere Calders i la seva participació a la Guerra Civil espanyola. Esbrineu en quina obra va descriure la seva experiència bèl·lica, quin va arribar a ser el seu rang militar i quina aptitud artística va posar al servei de l'exèrcit republicà. Després, establiu tots els paral·lismes possibles entre la seva experiència de guerra i la d'Amat-Piniella.

6. Un dels motius que expliquen que Amat-Piniella no defalleixi anímicament quan és al front de guerra –i tampoc durant l'exili i l'internament en diferents camps de concentració– és la relació epistolar amb la noia amb qui s'acaba casant l'any 1939.

Poseu-vos en la pell del nostre autor i, a partir de la seva experiència bèl·lica, redacteu una carta a una suposada destinatària o destinatari en què expliqueu les penúries del front i el desig de pau i de retrobada amb la persona a qui heu adreçat les cartes.

3. EN TERRES FRANCESES (1939-1941), PUNT I SEGUIT

Amb la desfeta militar republicana i conscient del perill que corria si es quedava al país pel seu compromís republicà, Amat-Piniella decideix creuar la frontera francesa amb la idea d'esperar en el país veí el moment més propici per al seu retorn.

1. Llegiu el text següent i responeu les preguntes que us plantegem després:

Vaig néixer el 1913, el dia de Santa Cecília. Tenia, per tant, vint-i-sis anys quan vaig passar els Pirineus. Era tinent d'artilleria de l'exèrcit republicà. Vaig passar la frontera quan ja la guerra s'havia acabat. Al moment d'acabar-se, jo era a València. Així com alguns, la majoria, foren internats en camps de concentració, jo me'n vaig poder escapar gràcies que tenia un vestit civil. Vaig passar de la zona valenciana a la catalana sense cap contratemps. El fet d'anar ben vestit ja em donava pas; en aquest cas sí que puc dir que l'hàbit feia el monjo... D'altres que estaven en les mateixes condicions que jo, només perquè anaven amb el vestit de soldat de l'exèrcit republicà fet a trossos, només per això, els agafaven. "Aquest és un fugitiu", deien. Jo anava amb un vestit que tenia, nou de trinca, i

³ CALDERS, Pere. *Unitats de xoc*. Barcelona: Edicions 62, 1983.

passejava com un senyor pels carrers de València. Ningú no em va molestar mai. I per venir a Barcelona ningú no em va demanar cap salconduit.

Vaig passar la frontera quan ja feia un temps que havia sortit aquell cèlebre “parte”: “la guerra ha terminado”. Recordo el dia que vaig passar la frontera perquè era el catorze de juliol i vaig arribar a França en festa i això contrastava molt amb el país d'on sortia. És a dir, que a França ho celebraven i nosaltres, aquí, fugíem.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)⁴

- a) Per quin motiu Amat-Piniella no va tenir cap problema a l'hora de passar de València a Barcelona, una vegada acabada la guerra?
- b) Quin significat té l'expressió *l'hàbit feia el monjo*, aplicat a la vivència d'Amat-Piniella?
- c) Cerqueu informació sobre els salconduits que es demanaven després de la Guerra Civil. Qui els signava? Qui els podia portar?
- d) Qui va emetre el parte *la guerra ha terminado*. Esbrineu-ne el contingut sencer.
- e) Què commemora França cada 14 de juliol?

2. Llegiu ara aquests fragments de la carta adreçada als seus amics Ramon Martí Farreras i Vicenç Prat i Brunet, que Amat-Piniella va escriure el 25 de juliol de 1939 des del camp de concentració del Barcarès, i responeu les qüestions plantejades:

La meva història és vulgar: la de tants i tants homes que s'han trobat tancats en la zona central després de la pèrdua de Catalunya. A la fi de la guerra jo estava a Bunyol (València). Tots teníem ganes que allò s'acabés, tot i saber que a molts ens representava l'inici d'una sèrie d'aventures no del tot agradables. De Bunyol ens fou facilitat un salconduit per a València, on en presentar-nos com a oficials no ens volgueren enlloc. Famolencs i sense un racó on posar els ossos a la nit, cadascú es va espavilar. Jo vaig recórrer a uns parents de parents, als quals no coneixia i que tanmateix em reberen molt bé. Vaig trobar en Borràs i junts ens proporcionàrem un salconduit fins a Barcelona, mitjançant la intervenció d'un policia falangista. Tal com anava allò ens arribàrem a convèncer que els feixistes eren gent que havien perdonat a tothom i que tot seria bona aigua. A Barcelona, però, vaig ésser més prudent que en Borràs, qui es dirigí a Manresa on fou detingut tres o quatre dies més tard. Jo vaig anar a veure amistats, les quals m'obriren els ulls i no cal dir que a partir d'aquell moment vaig passar a pertànyer a la categoria dels “camuflats”. Quatre mesos vaig passar així. La repressió era duríssima. [...] El menjar, bé en quantitat i a preus elevadíssims. Treball, gens. Malhumor, tot el que vulgueu. La gent, desesperada, sense confiança en el règim franquista, però, sense cap desig de retornar a la situació que el precedí. Indignació per la persecució de què és objecte tot allò que faci olor de catalanisme. Un anheli de pau, de tranquil·litat, de normalitat, de retorn dels exiliats, per a treballar i finalment poder viure com a persones i no com a bèsties engabiades. Perspectives? No gaires. Si jo n'hagués vist alguna immediata no hauria vingut. Esperar que els generals es vagin decidint a “pronunciar-se” per torn. Davant de tot això, vaig decidir-me a passar els Pirineus. Abans, fa poc més d'un mes i mig, vaig casar-me amb la Maria Lloverías, amb la qual havia anat

⁴ “Fons Montserrat Roig” de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

tenint relacions durant la guerra. A despit de la meua situació de “desat” vaig casar-me per l'església i civilment i en català. L'altar era un bufet, això sí, però el capellà ens va assegurar que valia. Vaig fer el viatge de noces a Vic, bo i temptejant el terreny per a passar a França. Vaig fracassar i torní a Barcelona. Un mes més tard, vaig provar per Berga, aquesta vegada amb èxit. Amb la meua dona i un guia vaig passar el Cadí i Pirineu ençà vàrem arribar a Andorra, després de moltes aventures i d'un cansament (en quatre mesos se m'havien estovat els peus i els muscles) que crèiem insuperable. A Andorra, quatre dies d'estiueig en un bon hotel i després cap a Le Tour de Carol; ací, tres dies pres en una sala d'espera (és la vegada que he hagut d'esperar més estona el tren) i finalment a Le Barcarès⁵, on us asseguro em foto de fàstic. La meua dona se'n tornà a Barcelona i espero poder-la cridar un dia o altre, així que la sort em somrigui. [...] tinc el projecte d'escriure alguna novel·la en tres o quatre volums.

<<http://www.guiamanresa.com/amat/>>

- a) A què creieu que es refereix l'autor amb l'expressió *que tot seria bona aigua*?
- b) De quina manera s'autoanomena en aquella època? Per què creieu que ho fa?
- c) De quines dues maneres es casà Amat-Piniella? Justifiqueu la resposta tenint en compte el moment polític.
- d) Amb quina doble intenció va fer el viatge de noces a Vic?
- e) Quin estat d'ànim es dedueix de les paraules d'Amat-Piniella en aquesta carta?
- f) Quin projecte literari tenia previst en aquells moments?
- g) Cerqueu informació sobre els diferents camps francesos que acolliren els perdedors de la Guerra Civil i sobre les diferents vies per on van travessar els Pirineus. Quin reconegut poeta espanyol ho va fer amb la seva mare i avui estan tots dos enterrats a Cotlliure?

3. Montserrat Roig va batejar amb el nom de “generació romàntica” el grup d'intel·lectuals que, com Joaquim Amat-Piniella, amb l'esclat de la Guerra Civil i el seu final van veure estroncats tots els projectes personals (acadèmics, literaris...). Dins aquest grup, hi situava, entre d'altres, a Pere Calders, Lluís Ferran de Pol, Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel i Joan Sales.

Després de consultar les fonts pertinents, indiqueu el nom de l'escriptor que correspon a cadascuna de les noves realitats personals, geogràfiques i intel·lectuals que van haver de viure obligadament tot just acabada la guerra:

Nom	Experiència viscuda
	El desembre de 1939, després de sobreviure en diversos camps de concentració francesos i també a París, fent de professor, va exiliar-se a la República Dominicana, on va viure un parell d'anys amb la dona i la filla [Núria], fins que es va establir a Mèxic, on va aprendre l'ofici de linotipista. A Mèxic va ser redactor a la revista «Full Català», precedent de «Quaderns de l'Exili», de la qual va ser

⁵ Es refereix al Barcarès, municipi costaner del Rosselló, a la Catalunya Nord.

	fundador (1943-1947).
	El 21 de gener de 1939 emprèn el camí de l'exili. S'instal·la amb altres escriptors catalans al castell de Roissy-en-Brie. La majoria dels escriptors catalans exiliats van embarcar després cap a Amèrica, però juntament amb Armand Obiols va optar per quedar-se a França. Va assistir a l'entrada dels nazis a París i va haver d'emprendre la fugida a peu cap a llocs més segurs.
	Tres dies abans de l'ocupació de Barcelona, va organitzar d'acord amb Pi i Sunyer la retirada dels escriptors i ell mateix es va incorporar, amb la seva família, al grup que va marxar amb el Bibliobús per anar a Can Pol de Bescanó i al Mas Perxés d'Agullana. [...]. Es va instal·lar amb altres escriptors catalans al castell de Roissy-en-Brie a vint-i-cinc quilòmetres de París. Després d'aquesta breu estada a França, va embarcar amb la seva família en el "Florida", cap a Santiago de Xile.
	Acabada la guerra és internat sis mesos al camp de concentració de Sant Cebrià del Rosselló. Gràcies a les gestions del Comitè Britànic per als refugiats d'Espanya marxa a Mèxic, on viurà deu anys. Només arribar, gràcies a l'esperit generós que va tenir el govern de Lázaro Cárdenas, va col·laborar al diari <i>El Nacional</i> on publicarà durant els anys 1939-1940 uns articles sobre el final de la guerra i l'estada al camp de concentració. Va treballar com a periodista vuit anys escrivint sobre literatura, art –en dirigeix una pàgina monogràfica– i cultura amb una periodicitat setmanal.
	Amb la derrota, inicia l'èxode que el portarà primer a França i després a Mèxic, on va viure vint-i-tres anys. Ocupat professionalment en el món de l'edició (a la Union Tipogràfica Editorial Hispanoamericana), va materialitzar el seu explícit "viure de cara a Catalunya" a través de la col·laboració en les activitats culturals organitzades pels exiliats, sobretot en les revistes: escriu a <i>Quaderns de l'Exili</i> , <i>Lletres</i> , <i>La Nova Revista</i> , <i>Pont Blau</i> , etc., i edita el mensual <i>Fascicles Literaris</i> .
	Amb altres intel·lectuals traspassa la frontera amb França per anar a Roisye-en-Brie, lloc on es troba entre molts altres amb Pere Quart, amb qui anys després mantindrà una llarga relació epistolar. Després de deu mesos a França, s'embarca cap a Buenos Aires, gràcies al Servei d'Evacuació dels Refugiats Espanyols, amb destinació a Santiago de Xile. L'any 1940 comencen quinze anys d'exili a Santiago de Xile amb la seva dona i els seus fills. Gràcies a alguns coneixements farmacèutics, pot crear el «Laboratorio» que porta el seu nom, on treballa els matins, i d'aquesta manera pot dedicar les tardes a l'escriptura.
	El 1939 s'exilia a França, on està un temps amb altres escriptors catalans al castell de Roissy-en-Brie i després a Saint-Cyr-sur-Morin. S'exilia, primer a Buenos Aires, on el col·lectiu de refugiats es trasllada en el vaixell "Florida", i, finalment, a Santiago de Xile, on resideix nou anys. A Xile, mira de guanyar-se la vida amb diversos oficis, tots efímers, i escriu guions radiofònics de propaganda antinazi. Enyorat del que ell anomena la seva pàtria, torna a

	Catalunya el 1948, on troba un país derrotat i empobrit pel franquisme.
--	---

4. A partir de l'auca que Joan Vilamala (text) i Dani Hernández (il·lustracions) han dedicat a la biografia d'Amat-Piniella, i que podeu consultar a la web <http://www.auques.cat/auques.php?auca=amat>, escolliu la biografia d'algun dels intel·lectuals indicats en l'exercici anterior i, per grups, elaboreu una auca a partir també de la trajectòria corresponent.

5. Redacteu un escrit crític i d'expressió íntima dels sentiments a partir d'aquestes paraules de Pere Calders en el moment de passar pels Prats de Molló, tot fugint de Catalunya:

Em veig obligat a fugir de tot el que estimo i tinc tanta ràbia i tanta pena que ploro amb els ulls ben secs i no em doldria gens morir-me. El Pirineu és ara l'esvoranc del gran esquinç que desfà Catalunya i amb ella la nostra vida

"Fons Pere Calders", UAB Bellaterra

6. A partir del següent retrat de l'exili, cerqueu informació sobre les diferents possibilitats d'escapada d'aquella sortida que tingueren els refugiats de la Guerra Civil una vegada a França:

Els refugiats catalans i espanyols que van marxar cap a Mèxic, Xile o la República Dominicana constituïen una minoria molt seleccionada enfront dels centenars de milers que van haver de quedar-se a França, molts dels quals romanien encara en camps de concentració quan, finalment, va esclatar la Segona Guerra, Alemanya va envair França i va ocupar més de la meitat del seu territori.

Agustí Pons, *Pere Calders, veritat oculta*⁶ (p. 172)

7. Llegiu aquesta descripció dels camps francesos feta pel mateix Amat-Piniella i responeu les qüestions següents:

Als camps francesos, estàvem en unes condicions bastant dolentes, s'acostava l'hivern, no teníem roba i començàvem a passar força fred. Les barraques d'aquells camps de França eren com caixes d'ous. Passava el vent i la sorra per tot arreu. T'adormies damunt la sorra tapat amb una manta i a l'endemà t'hi trobaves colgat. És clar, en aquestes condicions no pots viure gaire temps. I els francesos s'aprofitaren per a captar gent per a les companyies de treball. Et donaven un petit sou, una cosa com mig franc, però rebies més bona alimentació sense ser bona del tot; tenies roba i podies anar net. Ni tampoc agafaves polls.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

a) Indiqueu què és el que feia dolentes les condicions de vida als camps francesos.

b) Amb què compara Amat les barraques on vivien? Per què creieu que ho fa?

⁶ PONS, Agustí. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998.

- c) Per quines raons creieu que els francesos van decidir *captar gent per a les companyies de treball*? Debateu oralment si es tracta d'un fet que pertany només al passat o que també és probable avui dia.

8. Després de passar pel camp del Barcarès, i de comprovar agrament que cap francès no volia donar-li feina per la seva condició de refugiat de guerra, Amat-Piniella va continuar el seu periple:

Allistats obligatòriament a la 109 Compagnie de Travailleurs Espagnols (CTE), a la qual queden adscrits, surten de Sant Cebrià per dirigir-se a Argelers, d'on sortiran dos dies més tard, el 24 de desembre de 1939, en tren en direcció a la Lorena, concretament a un petit poblet, Lening. Es tractava d'un total de 260 homes dedicats a fer tasques diverses de suport i defensa al nord de la Línia Maginot. [...]

Però amb els primers atacs de la Werhmacht, a la CTE la recull un tren de càrrega que els portarà cap al sud, primer amb parada a Nancy, Épinal i finalment Delle, on seran abandonats per les tropes franceses. El gran grup de la CTE creua sense dificultats la frontera suïssa però és retingut a la frontera i li és denegat el dret d'asil. L'endemà, el 24 de juny, aconsegueix de creuar-la individualment. Reagrupats a l'altre costat de la frontera, camí de Lausana, són detinguts per la policia suïssa i duts a la Comandància de Prorrentruy, on passen la nit a la presó. Atès que van indocumentats, són retornats en ambulàncies a la frontera francesa, ocupada ja per escamots alemanys. De retorn a Delle, Amat i els quatre amics es dirigeixen a la Kommandantur per constituir-se presoners. Uns dies més tard són duts a la caserna de Bouchenel (Belfort) i, posteriorment, a Fort Hatry, camp de concentració per a presoners de guerra a la zona d'Estrasburg.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 24-25)

- a) Cerqueu informació sobre la línia Maginot i expliqueu què era i on era.
- b) Què era la *Werhmacht*?
- c) Expliqueu què és el dret d'asil i cerqueu informació sobre les causes per les quals Suïssa es va negar a concedir-lo al grup d'Amat-Piniella.
- d) Cerqueu informació sobre els drets que tenen els presoners de guerra i en quin moment i lloc es va aprovar aquesta legislació internacional. Creieu que són respectats per tots els països? Justifiqueu la vostra resposta.
- e) A partir del mapa de l'Estat francès que teniu tot seguit i de la informació que conté el text anterior, expliqueu per escrit la trajectòria d'Amat-Piniella per terres franceses. En el cas que no trobeu algun dels topònims, cerqueu-lo en altres mapes més detallats i afegiu-los a aquest.

Mapa extret de RABELLA, Josep M. (dir.). *Atlas del món*. Barcelona: Edicions 62, 1996.

9. A partir d'aquesta confessió personal d'Amat-Piniella sobre les decisions preses, responeu les següents qüestions:

És clar que te'n podies escapar! Però on podies anar? N'hi va haver alguns que se'n van escapar, però, perquè tenien amics o francs. També podia anar a Espanya, però hauria anat a parar a un camp de concentració. No hi havia sortida. Així, abans d'arribar a Delle, seguíem la línia Maginot amb moltes peripècies; fins ens van metrallar el tren diverses vegades. El tren no podia baixar més avall, érem a la frontera amb la zona ocupada pels alemanys. Aleshores vam intentar d'endinsar-nos a Suïssa i no ens hi van deixar entrar. Suïssa es va portar molt malament amb nosaltres, ens va entregar tots als alemanys. La població suïssa sí que ens va ajudar però els gendarmes ens en van treure. Jo m'hi vaig infiltrar dues vegades, a Suïssa. Però ens anaven pescant per les muntanyes i la segona vegada ens van ficar a la zona ocupada. Nosaltres estàvem desesperats, famolencs. No podíem més, vaja. Després de trescar per les muntanyes tant de temps...

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

- De quines dues maneres Amat-Piniella creia que era possible l'escapada?
- A través de la pàgina <http://www.guiamanresa.com/amat/>, llegiu la carta que el nostre autor va escriure als seus amics Ramon Martí i Vicenç Prat el 18 d'agost

de 1939 i descobriu a quin país tenia intenció d'exiliar-se, vista l'adversa situació que vivia a França.

- c) Si Amat hagués optat per retornar a Catalunya, què creieu que hauria passat?
- d) Amb quin contratemps es van trobar el grup de republicans, quan anaven amb tren per França?
- e) Per quina raó creieu que Suïssa no en va voler saber res?
- f) No van trobar cap ajut en aquest país?
- g) Cerqueu informació sobre la posició que va adoptar Suïssa durant la Segona Guerra Mundial.

4. MAUTHAUSEN (1941-1945), PUNT I FINAL?

1. Segons diu el mateix Amat-Piniella, en l'entrevista que li va fer Montserrat Roig, després de caure en mans dels alemanys, els van portar *tots en massa a Mauthausen, sense fer cap tria ni mirar les responsabilitats polítiques de cadascú*:

- a) Després de consultar el pròleg que signa l'autora del llibre *Els catalans als camps nazis*, esbrineu per quines quatre vies els deportats catalans podien anar a parar a un camp d'extermini.
- b) A partir del mateix pròleg, detalleu per escrit la versió que va córrer entre els deportats respecte de la reacció del govern franquista (en concret de Ramón Serrano Suñer, ministre d'Afers Estrangers), quan el seu homònim alemany li demanà què havien de fer amb els presoners republicans capturats. Extraieu-ne la versió que van donar els testimonis directes i la que va donar el mateix Serrano Suñer anys després, en el moment de publicar unes memòries que duien per títol *Entre Hendaya y Gibraltar*, i confronteu-les.

2. Després d'aquesta reacció del govern franquista, i amb l'etiqueta d'apàtrides indesitjables, 1.506 espanyols i catalans, entre ells Amat-Piniella, són traslladats amb tren fins al nord d'Àustria –que aleshores formava part del III Reich–, al costat del Danubi, en un camp de concentració; en principi, en qualitat de presoners civils encomanats a noves tasques.

Llegiu les primeres impressions que al nostre autor li va despertar aquell camp i contesteu les qüestions següents:

La primera impressió de Mauthausen va ser la d'entrar en una mena de castell fortificat, estava tot fet amb pedra picada de la pedrera de Mauthausen. Era un castell amb unes galeries, uns merlets, una fortificació amb unes parets de pedra de carreus, d'aquests de granit. Allò no hi havia manera d'ensorrar-ho. La primera rebuda, desagradable de debò, va ser trobar-nos amb altres espanyols que eren al camp des de feia uns quants mesos, els quals eren veritables esquelets. Feien molta pena. Ens dèiem: "això serem nosaltres d'aquí un temps". Estaven completament desnudats, amb les cares plenes de crostes, de cops, de blaus. Tots coixejaven. En fi, no vulguis saber com estaven... Vestits de qualsevol manera, amb draps, i amb el fred que feia! Érem al mes de gener i

aquell any no ho sé, però l'any següent vam arribar a 37 graus sota zero. Els companys ens van rebre donant-nos "bones notícies". Ens deien:

—“¡Habéis caído en la trampa, estáis listos!”.

Jo tenia la impressió que realment havíem caigut al fons del pou. Aleshores sí que vaig veure que no en sortiria, ens vam veure perduts. Els uns pels altres anàvem aguantant la moral. Els catalans no formàvem grup a part, estàvem barrejats amb gent de tota Espanya. Ens lligàvem per afinitats. La moral es pot sostenir una temporada, mentre menges, però allà cada vegada trobàvem més a faltar el menjar. El menjar era tan poc! Al dematí ens donaven una mena de sopa, bé, sopa... allò era com un brou d'ossos amb una mica de sèmola. Al migdia, en un plat més profund (nosaltres en dèiem gamela, del francès "gamelle"), l'omplien d'una mena de gasòfia feta amb naps; alguns dies eren cols, d'altres col agra, unes quantes patates o naps de farratge. Tot això triturat i ben cuit en una mena d'olles a pressió molt grans. A còpia de coure, s'hi arribava a estovar. Això era tot el dinar. A la tarda et donaven uns 300 gr. de pa amb una mica de botifarra feta de les vísceres del bestiar bullides i que sols en tenien l'aspecte, de carn. Aquesta era tota la proteïna que ens donaven. Alguns dies ens donaven margarina feta a base de sèu i una mica de cafè. Els antics del camp ens aconsellaven que no beguéssim aigua. Era aigua de muntanya, molt forta, i en quatre dies anaves al canyet; et produïa unes diarrees tremendes, perquè l'aigua era massa bona, d'alta muntanya. Així, tot el que bevíem era aquest cafè, perquè sabies que si bevies aigua estaves llest.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

- a) Amb què compara el camp de Mauthausen només de veure'l? Quins paral·lèlismes hi estableix?
- b) Quina era la matèria primera utilitzada per construir el camp?
- c) Quina desagradable primera sorpresa l'espera, dins el camp?
- d) Extraieu totes les referències físiques que expliquen l'estat en què es trobaven els presos que hi havien arribat abans.
- e) Quin sentit creieu que tenia la paraula *trampa*, en boca d'aquells presoners?
- f) De quina altra manera Amat anomena el fet d'entrar en aquella trampa?
- g) Quina és la previsió de futur que expressà aleshores Amat? Com supera el seu desànim?
- h) Segons Amat-Piniella, què és imprescindible per mantenir la moral?
- i) Quin era el menú diari que rebien? Què és el sèu?
- j) Què significa l'expressió *anaves al canyet*? Proposeu-ne dues de sinònimes, tenint en compte el context.
- k) Per quin motiu no era aconsellable beure aigua? Què bevien en el seu lloc?
- l) A partir de la lectura del primer capítol de *K. L. Reich*, establiu tots els paral·lèlismes i coincidències amb el text anterior. Se subratllen els mateixos referents externs i interns del camp?

3. Establiu per escrit els elements identificatius entre aquest fragment del primer capítol de la novel·la i la fotografia que el segueix:

L'emmurallat del recinte interior estava per acabar. Els enormes panys de pedra picada, formant una mola immensa que s'imposava esclafadora sobre l'esperit encongint dels nous hostes, donaven a l'hora grisa una tonalitat blavosa. Culinaven aquells murs unes torres a mig fer, repartides a trams regulars, dintre de les quals els sentinelles podrien vetllar algun dia, quan estiguessin llestes, amb molt més confort que aleshores ho feien dalt d'unes desmantellades torretes de fusta. A l'altra banda dels murs, treien el cap els d'edres nevats de les teulades d'uns grans pavellons-barraques. (I, 97-98)

Entrada principal del camp de Mauthausen des d'un lateral.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

4. A partir de la lectura del text següent, responeu les qüestions l'acompanyen:

Amat tindrà la sort d'entrar per la porta del Camp central de Mauthausen el 27 de gener de 1941, procedents de l'stalag XI-B (de Fallingbostel bei Hannover), juntament amb Josep Arnal, que es convertirà en el seu àngel de la guarda, i amb César Orquín, amb qui encara no es coneixia, i que també resultarà essencial per al curs de la seva trajectòria al camp central i als kommandos externs.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 26)

- a) Per què creieu que es considera una sort entrar per la porta principal?
- b) Què era l'stalag XI-B (de Fallingbostel bei Hannover)?

5. Després de llegir l'entrevista sencera que Montserrat Roig va fer a Amat-Piniella l'any 1973 (**Annex 1**), responeu aquestes qüestions sobre el pas del nostre autor pel camp de Mauthausen:

- a) Com anomena la roba que els donen després de passar per les dutxes de desinfecció?
- b) Eren nous aquests uniformes? Com és que ho sabem?
- c) En quantes sales es dividien els barracons on els van instal·lar?
- d) Quants presoners de més van posar en cadascun?

- e) Quins presos gaudien del privilegi de dormir en lliteres?
- f) En el primer discurs que reben els presoners espanyols i catalans, com es dibuixa la terra d'on provénen?
- g) Dels deu mil presoners espanyols i catalans, quants en van sobreviure, segons Amat?
- h) Gràcies a qui, Amat es va salvar de treballar a la pedrera?
- i) On va anar a parar per treballar?
- j) Quins avantatges va tenir per a ell aquesta altra destinació?
- k) Va arribar a treballar a la pedrera?
- l) Què eren els dipòsits de decantació?
- m) Cerqueu informació sobre l'empresa que explotava la pedrera de Mauthausen i la seva relació amb els SS.
- n) Expliqueu per escrit la mala experiència que va patir un dia Amat-Piniella a la pedrera. Va ser el moment que va veure la mort de més a prop? Per què?
- o) Per quin motiu el *kommando* de la roba un dia va caure en desgràcia? Què va suposar aquest fet per a Amat-Piniella?
- p) De quins orígens geogràfics procedien els presos que hi havia al camp, quan va arribar-hi Amat-Piniella?
- q) Quines organitzacions polítiques internes convivien entre els presos?
- r) Per quin motiu estava tancat al camp un presoner alemany que havia tingut una fàbrica de balances automàtiques?
- s) De quina manera arribaven les notícies de l'exterior?
- t) Expliqueu per escrit l'execució d'un grup de jueus holandesos que va presenciar el nostre autor.
- u) Quines maneres de matar usaven més els SS?
- v) Qui eren el Gary Cooper i el Popeye del camp? Per què els anomenaven així?
- w) Amat-Piniella va sentir mai el desig de venjar-se dels alemanys?
- x) Què van proposar els alemanys als presos per tal que no patissin els bombardejos de les forces aliades? Creieu que ho van fer per salvar-los la vida o just pel contrari?
- y) On es trobava el nostre autor en el moment de l'alliberament de Mauthausen?
- z) En quina llengua parlaven els soldats americans que van alliberar el camp on es trobava Amat-Piniella? Com s'explica?

6. Debateu oralment l'afirmació següent:

El cos magrit d'Amat sobreviu gràcies a l'esperit.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 29)

7. Una de les possibilitats que el nostre autor tenia de mantenir viu el seu esperit va ser a través de la correspondència que podia enviar i rebre des del camp. Les normes de Mauthausen eren, en aquest sentit, molt estrictes i als interns només se'ls permetia escriure una vegada cada mes i mig, en unes targetes expresses, únicament sobre temes personals i sense superar mai les vint-i-cinc paraules.

A l'estil de la carta que segueix, escrita per Amat a la seva dona el 13 de març de 1944, poseu-vos per uns moments en la seva pell i redacteu, per grups, tres cartes que expressin el vostre estat d'ànim:

Costumbre de tus cartas me acerca a ti. Las deseo extensas, frecuentes; de ellas vive mi espíritu. Háblame mucho de ti. Recibí bien paquete Beltrán. Cariño de Joaquim.

Arxiu Històric Comarcal de Manresa

8. Llegiu aquest fragment d'una carta d'Amat, enviada poc abans de ser alliberat del camp de concentració, i el poema «Deslliurança», que Amat inclogué al seu llibre *Les llunyanies. Poemes de l'exili (1940-1946)*, i responeu les qüestions que segueixen:

Vaig passar els últims dies del meu captiveri en els dominis del III Reich en aquest camp i mai no podré oblidar la visió apocalíptica de centenars de moribunds, de cadàvers vivents, cobertes de bruts parracs les seves llagues i la seva misèria, arrossegant-se materialment pel terra, esperant amb els ulls desorbitats i crispades les esquelètiques mans, quasi sense batecs els cors, l'arribada de les tropes alliberadores.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 31)

Fotografia de Henri Bussel
(National Archives and Records Administration. EUA)

DESLLIURANÇA

A la fressa dels blindats de l'estrella blanca

s'obriren les portes
caigueren les filferades
s'il·luminaren els cors...
I els avets inclinaren els cons de llur fullam

al pas del soldat de les dues pistoles.

Qui no ha vist els cels esberlats de por?
Qui no coneix la remor de la terra encesa?
Qui no recorda la mar en la dansa dels folls?
Oh, multitud dels damnats pels qui s'ha fet de dia!
Tambalejant el vostre pas
corríeu vers l'espai que es lliurava verge;
enlluernats els vostres ulls
trobàveu en el caqui esclats d'or pur;
i ennuegades les vostres gorges
cridàveu «hures» amb la més feble de les veus.
El blanc de la pau ha eixugat llàgrimes de joia.
El roig de l'odi s'ha humitejat de sang innoble.
I germans, tots, s'han besat els uns als altres.
I les mans trèmules s'han alçat per cloure el puny.
I els homes lliures cantaven himnes de triomf.
I els fusells dels botxins eren trossejats contra les pedres.
A llur retorn, sota el sol encès de noves glòries,
s'enduïen els blindats la cadena dels esclaus.
I plorava el soldat de les dues pistoles.

Ebensee, 6 de maig de 1945.

Les Il·lunyanies (p. 153-154)

- a) Per què creieu que Amat anomena *visió apocalíptica* el que veuen els seus ulls dins el camp? Què vol dir el mot *apocalíptic*?
- b) Expliqueu el perquè de l'estrella blanca que lluïen els blindats de les tropes aliades.
- c) Per què creieu que els anomena *soldats de dues pistoles*?
- d) A què es refereix amb el sintagma *la terra encesa*?
- e) En el poema, de quina manera anomena els centenars de moribunds de què parlava a la carta?
- f) Expliqueu el sentit del vers: *trobàveu en el caqui esclats d'or pur*.
- g) Quins colors dominen en el poema? A què s'associa cadascun?
- h) Quins motius creieu que van fer plorar el soldat de les dues pistoles?

5. EL RETORN INVISIBLE (1945-1974), PUNTS SUSPENSIVS

Una vegada alliberat de l'infern dels camps de concentració, Amat-Piniella s'estableix primer en un hotel de París, convertit en un lloc de repòs per als deportats republicans, i, posteriorment, fa una cura de salut en un sanatori. Tot plegat, en espera de l'esperat retrobament amb la seva esposa.

1. Llegiu aquest fragment del discurs pronunciat per Rosa Toran, en ocasió d'un homenatge pòstum a Joaquim Amat-Piniella, celebrat a Manresa el 26 de març de 2004, i responeu les qüestions que el segueixen:

Entre l'abril i el maig de 1945 van ser alliberats la majoria dels camps on hi havia republicans, però pels 2.000 i escaig que aconseguiren sobreviure, per factors diversos, l'atzar, l'ànim o la solidaritat, no s'acabaren les penalitats. Els aliats perdonaren a Franco la seva complicitat amb el nazifeixisme, a favor d'arguments geoestratègics derivats de la Guerra freda i la contenció del comunisme i Espanya va mantenir-se com un illot feixista que seguí amb la mateixa obsessió persecutòria vers els republicans. Així, els que sortiren vius dels camps hagueren de suportar la mateixa condició d'apàtrides amb què entraren als camps, homes i dones perseguits al seu país o bé abocats a acomodar-se a un exili que no va acabar mai, fos l'exili geogràfic o l'exili interior.

En sortir de Mauthausen, Amat va anar a recuperar-se de les seqüeles de l'internament a Andorra i allà transcriví els poemes escrits al camp, "Les llunyanies", i escriví la seva obra magna, K. L. Reich. Instal·lat a Barcelona, el 1948, hagué de patir la humiliació de rebre les negatives de la censura exercitada pels buròcrates del règim, immunes a la sensibilitat afermada arreu del món sobre l'extermini nazi, i també l'hostilitat de les forces de l'ordre de la seva ciutat. La Dictadura franquista no condemnà i ni tan sols reparà el dany moral causat als republicans. Eren proscrius i relegats a patir la seva història personal només sota l'aixopluc clandestí dels companys dels camps i dels amics.

<<http://www.guiamanresa.com/amat/>>

- a) Determineu les causes per les quals, tant per a Amat-Piniella com per a la resta de supervivents de Mauthausen, l'alliberament només va ser físic.
- b) Com ja sabeu, tant dins el seu empresonament al camp de concentració com en sortir-ne alliberats, Amat-Piniella i la resta de deportats catalans són considerats "apàtrides". Esbrineu el significat exacte d'aquesta paraula i la relació amb la realitat viscuda pel nostre autor.
- c) A què es refereix Rosa Toran quan parla de l'exili interior?
- d) Cerqueu informació sobre la censura franquista i totes les vies utilitzades per a les seves activitats.
- e) Per quines raons creieu que la dictadura franquista deixà pendent la reparació del dany moral causat als republicans?
- f) Cerqueu informació sobre els actes de celebració del final de la Segona Guerra Mundial que tingueren lloc a França i elaboreu un escrit en primera persona a partir dels sentiments d'un deportat català en haver de patir el contrast entre aquella alegria desfermada al país veí i la situació en què es trobava aleshores Catalunya.

2. A partir de l'apartat biogràfic que David Serrano ha elaborat per a l'edició de *K. L. Reich*, d'Edicions 62, relacioneu les següents informacions sobre la vida i l'obra d'Amat-Piniella de la primera columna amb les dades cronològiques que conté la segona:

<i>Fets</i>	<i>Dates</i>
1. A sant Julià de Lòria escriu <i>K. L. Reich</i>	a. juny de 1963
2. S'instal·la definitivament a Barcelona	b. febrer de 1963
3. Es retroba amb la seva dona	c. octubre de 1965
4. Publica <i>K. L. Reich</i> gràcies a Carles Barral	d. De setembre de 1945 a abril de 1946
5. Publica <i>K. L. Reich</i> en català	e. 1966
6. Publica <i>El Casino dels Senyors</i>	f. 1957
7. Rep el premi Fastenrath per <i>K. L. Reich</i>	g. 1946
8. Publica <i>Roda de solitaris</i>	h. 1959
9. Publica <i>La pau a casa</i>	i. A partir de 1948
10. Publica la seva darrera novel·la	

3. Tot i que, per raons polítiques, no retornarà mai a Manresa des de Barcelona, a banda de publicar finalment *K. L. Reich*, en forma de testimoni literari de la seva experiència als camps de concentració, Amat-Piniella fundà, juntament amb altres amics deportats, l'Amical de Mauthausen:

- a) Cerqueu informació sobre aquesta entitat: objectius, membres fundadors, junta actual, polèmiques recents al voltant d'un expresident...
- b) Elaboreu un escrit a partir del següent jurament que van fer els deportats que van constituir aquesta entitat:

L'esclafament definitiu del nazisme és la nostra tasca. I el nostre ideal és la construcció d'un món nou, dintre de la pau i la llibertat.

- c) Feu el mateix a partir d'aquest altre text, extret d'una de les pàgines web dedicades al nostre autor:

Amat-Piniella, doncs, és un símbol d'aquesta generació de republicans i catalanistes, una generació "romàntica" (com assenyalaria Montserrat Roig) que la Guerra Civil i el feixisme estroncà del tot i condemnà al silenci, a la presó, a l'exili o a la mort. Tanmateix, Amat-Piniella, amb el document esfereïdor –però alhora serè i esperançador– que ens ha deixat escrit, també simbolitza la deportació de milers de catalans, la lluita contra el feixisme, el combat de la

dignitat humana contra la barbàrie, i la denúncia de l'horror nazi que exterminà milions de persones d'arreu del món.

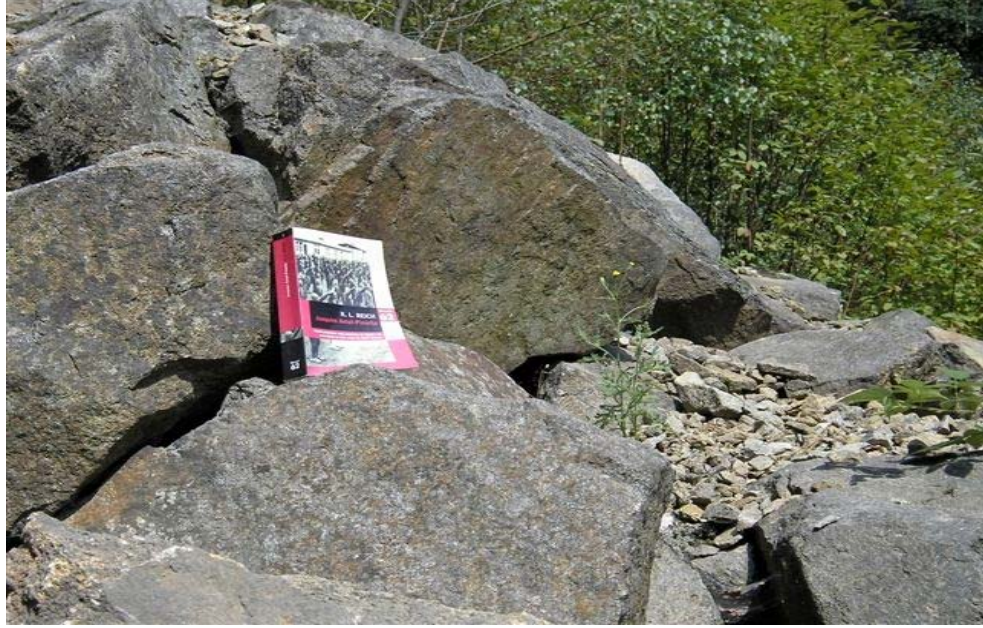
<<http://www.guiamanresa.com/amat/>>

4. Finalment, Amat-Piniella va morir a Barcelona el 3 d'agost de 1974, abans de veure publicat el llibre *Els catalans als camps nazis*, de Montserrat Roig, que tant havia comptat amb la seva col·laboració i que l'escriptora barcelonina li va acabar dedicant:

- a) A partir de la web <http://www.guiamanresa.com/amat/>, cerqueu informació sobre els diferents homenatges que va rebre des de la seva mort i, també, sobre les característiques del premi que porta el seu nom.
- b) A partir del text següent, debateu si finalment es va fer justícia amb totes les víctimes de la dictadura franquista i de la repressió nazi:

Quan fou alliberat (dels camps nazis), Amat-Piniella ja no era el mateix d'abans. Als camps d'Hitler havia deixat part de la seva vida. I això no era tot: en retornar a la pàtria, l'esperava de nou el feixisme, un feixisme repressor de la cultura i de la llibertat del seu poble. Com si no n'hi hagués hagut prou amb un destí cruel que li havia arrabassat la seva joventut, Amat-Piniella va haver de viure fins al final de la seva vida –agost de 1974– marginat i silenciàt.

Comissió organitzadora de l'homenatge a Joaquim Amat-Piniella
(Manresa, maig del 1985)

*K. L. Reich: un referent de la literatura catalana
per entendre la 2a Guerra Mundial.*

Pedrera del camp de Mauthausen.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

II. LA SEGONA GUERRA MUNDIAL, COM A MARC DE REFERÈNCIA

Des de les seves primeres implicacions polítiques dins l'Ajuntament de Manresa i fins a la seva mort, la vida de Joaquim Amat-Piniella va estar condicionada per una aferrissada defensa de les llibertats i de la legitimitat democràtica. Així, tot i perdre la Guerra Civil, la il·lusió de combatre el feixisme i derrotar-lo el va portar a l'Estat veí, sempre amb l'objectiu de restablir la pau i retornar ben aviat victoriós i lliure a la seva terra. L'esclat de la Segona Guerra Mundial i el que aquesta comportà, va complicar-ho tot plegat.

1. A la «Nota de l'autor» (p. 81), Amat-Piniella esmenta els processos de Belsen, Dachau i Nuremberg com a proves incontrovertibles del crim monstruós que el III Reich alemany va suposar per a la humanitat. Cerqueu, en grups, informació sobre aquests judicis i les principals conclusions i sentències que se'n derivaren.

2. A la mateixa introducció, l'autor fa referència a l'expressió *indesitjables* (p. 82) en relació amb els milers d'exiliats que, com ell, caigueren en mans dels alemanys després de creuar els Pirineus i de treballar a França, abans que fos ocupada pels nazis:

a) Per quina raó creieu que rebien aquesta denominació?

b) Què vol dir l'autor quan es refereix a *l'aportació espanyola al carnatge hitlerià?* (p. 82)

3. En diferents moments de la novel·la es fa al·lusió al desenvolupament en temps real de la Segona Guerra Mundial. Relacioneu els següents fragments de *K. L. Reich* amb l'episodi bèl·lic que s'hi aproxima més, dels relacionats a continuació:

<i>Fragments de la novel·la</i>
<p style="text-align: center;">Fragment 1</p> <p><i>Per què, doncs, en baixar del tren, després dels dos dies de viatge, apareixien uns alemanys nous, ben diferents dels coneguts? Per què aquells cops de culata, aquelles puntades de peu al cul, aquell baladrejar, aquelles precaucions? Tothom hauria baixat del tren sense tantes presses, i potser la formació hauria estat més fàcil i tot amb els ànims menys esporuguits.</i></p> <p>—Deuen haver tingut una desfeta al front —insinuà un veí. (I, 88)</p>
<p style="text-align: center;">Fragment 2</p> <p><i>Ell creia en un final feliç; en tenia una necessitat per a coronar l'edifici optimista de la seva fantasia, probablement massa simplista: l'avanç fulminant dels exèrcits anglesos i la revolta nacional dels oprimits. (II, 120)</i></p>
<p style="text-align: center;">Fragment 3</p> <p><i>La conversa versà sobre la marxa de la guerra.</i></p> <p>—Els italians avancen per l'Àfrica del Nord —informà l'Emili—. Ho han dit per ràdio. (VI, 182)</p>
<p style="text-align: center;">Fragment 4</p> <p><i>També romania absent a les vicissituds de la guerra. Els Estats Units, el Japó... Els alemanys eren al Caucas i en territori egipci... (XIII, 343)</i></p>

Fragment 5

—Acabo de sentir la ràdio! —digué, tot fregant-se les mans.

—I què? —preguntà l'Emili sense deixar la feina.

—Sensacional! Els alemanys acaben de confessar una gran derrota. Han perdut el VI Exèrcit a Stalingrad. Hi haurà dol nacional a tot Alemanya. (XIV, 368)

Fragment 6

A la taula més propera, dos companys juguen a escacs, i un tercer, amb un llibre obert al davant, es distreu en la contemplació de la partida. A l'Emili li barrina el cap. Pensa que la batalla de la Normandia no s'acaba. «La darrera, es veu clar, però... [...]». (XV, 390)

Fragment 7

Els esdeveniments militars es precipitaven, els angloamericans havien arribat al Rhin, i els russos queien damunt de Varsòvia i Budapest. (XV, 423)

Fragment 8

En envair els alemanys Holanda havien fet una crida a les joventuts sionistes oferint-los la llibertat a canvi de treball i col·laboració. (VII, 195)

Episodis de la II Guerra Mundial

Episodi 1

El 6 de juny de 1944, considerat com el Dia D, dos-cents mil soldats aliats desembarquen a les platges de Normandia en l'anomenada Operació Overlord.

Episodi 2

El 30 de març de 1941 l'*Afrika Korps* de Rommel llança un atac contra els britànics al nord d'Àfrica.

Episodi 3

El 19 d'agost de 1942 l'exèrcit alemany comença l'atac contra la ciutat d'Stalingrad i el 2 de febrer de 1943 el 6è Exèrcit alemany es rendeix a les tropes soviètiques, fet que suposa un dels punts d'inflexió al Front Oriental.

Episodi 4

El 9 de febrer de 1941 l'avanç britànic pel desert s'atura a El Aghelia (Líbia) i durant l'operació 130.000 italians són capturats.

Episodi 5

El 9 de desembre de 1940 els britànics inicien una ofensiva contra els italians al desert d'Egipte.

Episodi 6

El 17 de gener de 1945 Varsòvia és alliberada per l'exèrcit soviètic.

Episodi 7	
El Japó ataca la base nord-americana de Pearl Harbor, a l'illa Oahu de Hawaii. Els Estats Units declaren la guerra al Japó i entren a la guerra en el bàndol aliat.	
Episodi 8	
El 10 de maig de 1940 Alemanya envaeix els Països Baixos, Bèlgica, Luxemburg i França.	
<i>Fragment</i>	<i>Episodi</i>

4. Situeu aquests altres episodis esdevinguts en el transcurs de la Segona Guerra Mundial en la taula que hi ha a continuació:

- Tropes nord-americanes i britàniques desembarquen al Marroc.
- Adolf Hitler se suïcida al seu búnquer de Berlín.
- L'Exèrcit Roig destrueix el Grup d'Exèrcits Centre alemany a Bielorrússia.
- Hitler prepara una possible invasió de la Gran Bretanya.
- Les forces alemanyes i italianes a Tunísia es rendeixen.
- Itàlia declara la guerra al Regne Unit i a França.
- Les tropes aliades entren a París.
- Els americans llencen la bomba atòmica d'urani-235 sobre Hiroshima.
- Itàlia es rendeix.
- Alemanya envaeix els Països Baixos, Bèlgica, Luxemburg i França.
- Firma de la rendició oficial del Japó a bord del cuirassat *Missouri*.

- Varsòvia és alliberada per l'exèrcit soviètic.
- Alemanya firma la rendició incondicional.
- La Unió Soviètica envaeix Finlàndia. Comença la Guerra d'Hivern.
- Victòria alemanya en la Batalla de Creta.
- Mussolini és capturat i executat per partisans italians.
- Alemanya envaeix Polònia i s'inicia la Segona Guerra Mundial.
- Els EUA declaren la guerra al Japó i entren a la guerra en el bàndol aliat.

<i>Any</i>	<i>Episodi</i>
1939	
1939	
1940	
1940	
1940	
1940	
1941	
1941	
1942	
1943	
1943	
1944	
1944	
1945	
1945	
1945	
1945	

1945	
1945	

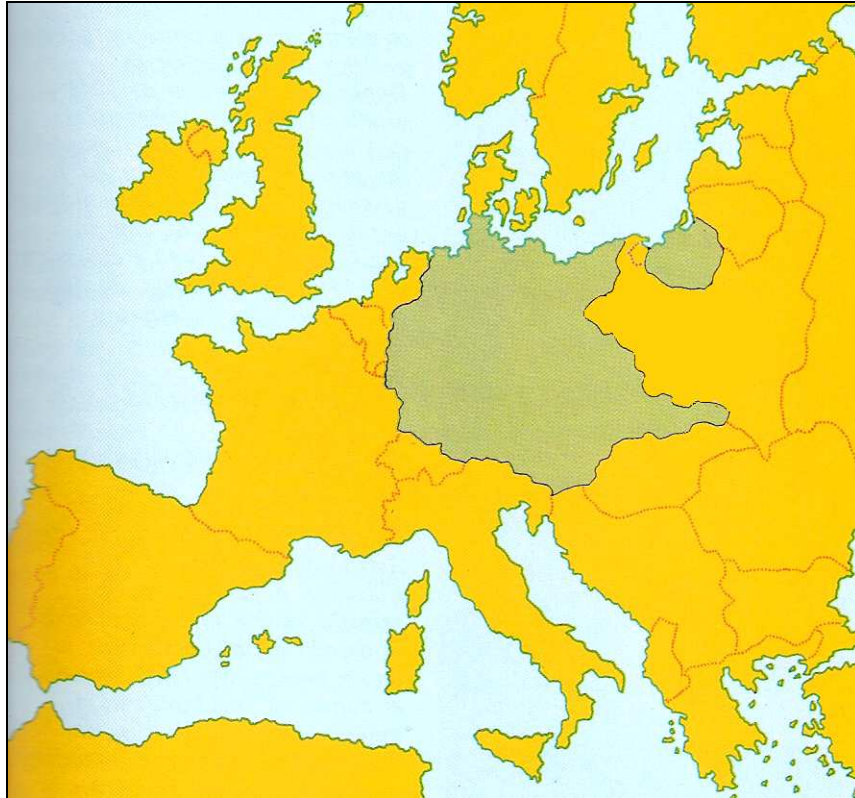
5. Poc després de l'arribada al camp de concentració de Mauthausen es fa saber a un grup d'interns que estan *a mans de la SS* (p. 91). Cerqueu informació sobre aquesta unitat paramilitar:

- a) De quina paraula alemanya és l'abreviatura?
- b) Què significava exactament aquesta paraula?
- c) Qui era el principal líder de la SS?
- d) Amb quina primera funció va néixer la SS?
- e) Quines altres dues funcions va tenir amb el temps?
- f) Quin era el lema de la SS?
- g) Com es va ser considerat aquest cos en el judici de Nuremberg (30 de setembre de 1946)?
- h) De què es va acusar els seus responsables en aquell judici?

6. A la pàgina 98 s'esmenten *les propagandes antifascistes*. Cerqueu informació sobre les associacions i noms propis de persones i publicacions que hi havia a Catalunya darrere d'aquesta manera de combatre el feixisme.

7. A l'inici del capítol III sabem que un dels *Blockältester*, el que els presoners coneixen amb el nom de Popeye, havia format part de Legió Francesa (p. 123). Cerqueu informació sobre aquest cos militar durant la Segona Guerra Mundial.

8. En un altre moment es diu que *ara que els alemanys avançaven victoriosos pertot on posaven els peus* (p. 142). Amb ajuda d'altres fonts bibliogràfiques, marqueu en el mapa següent de l'Europa de 1939 la invasió d'altres estats per part de l'exèrcit alemany durant la Segona Guerra Mundial i resoleu les activitats que segueixen:

Mapa de l'Europa de 1939.
(Elaboració pròpia)

- a) A part d'Alemanya, quins països europeus van caure sota el domini dels nazis?
- b) En quin moment cronològic creieu que se situaria la referència de la novel·la?
9. En un moment de la novel·la (p. 163) dos presos del camp, un català i un hongarès, descobreixen que tenen un passat en comú lligat a la seva participació en la Guerra Civil espanyola. El primer, en defensa de la república i el segon, com a part de les Brigades Internacionals. Cerqueu informació sobre aquestes «Brigades» i responeu les preguntes següents:
- a) Per quin motiu i en defensa de quin bàndol van participar a la Guerra Civil espanyola?
- b) Quins països hi van enviar soldats, per constituir-les?
- c) En quin moment s'incorporen al conflicte bèl·lic?
- d) En quins fronts de guerra van participar més activament?
- e) Per quina raó van marxar?
- f) Raoneu per escrit les següents qüestions: si es tractava de soldats d'altres països, com explicaríeu que volguessin jugar-se la vida a favor d'un territori que no era el seu? Creieu que el que hi havia en joc, a la llarga, també els podia afectar? Per quina raó?
10. En el mateix capítol v, l'Emili reflexiona sobre la persecució dels jueus en aquests termes:

Es tractava de jueus, i aquest simple mot justificava per als racistes tots els excessos de llur bestialitat. L'antisemitisme era la guerra santa del nacionalsocialisme. La raça jueva, per les seves característiques d'intel·ligència, d'empresa i de cohesió, malgrat la dispersió, establia a l'interior d'Alemanya una competència perillosa per a la grisor individual dels teutons. Calia exterminar-los arreu on n'hi hagués. (v, 165)

- a) Quins creieu que són els fonaments de les actituds racistes?
- b) Creieu justificades aquestes actituds?
- c) Analitzeu morfològicament la paraula *antisemitisme*.
- d) Analitzeu morfològicament la paraula *nacionalsocialisme*.
- e) Creieu que es pot parlar d'una *raça jueva*?
- f) A què creieu que es fa referència quan es parla de les característiques d'intel·ligència, d'empresa, de cohesió i de dispersió dels jueus?
- g) Què significa l'expressió *la grisor individual dels teutons*? Debateu oralment si el sentiment de competència dels jueus a Alemanya podia justificar l'actitud antisemita.

11. En un altre moment, es fa referència al cant de «La Internacional» per part d'uns jueus, poc abans de morir (p. 166):

- a) Cerqueu informació sobre la història d'aquest himne.
- b) En quin context va sorgir?
- c) De quin país també va ser l'himne fins a l'any 1944?
- d) A partir de la seva lectura, determineu quins valors posa de relleu i per quins motius el fet que la cantessin els presos jueus és a desgrat dels alemanys.
- e) De quina manera es fa referència als enemics? Amb què se'ls compara?

LA INTERNACIONAL

*Amunt els damnats de la terra!
Amunt els qui pateixen fam!
La força pel dret és vençuda,
s'acosta el bell temps de la pau.*

*Del passat, destruïm misèries,
esclaus, aixequem vostres cors:
la terra serà tota nostra,
no hem estat res i ho serem tot!*

*És la lluita darrera,
agrupem-nos, germans!
La Internacional serà
la pàtria dels humans. (bis)*

No esperis salvacions supremes

*de déus, de reis ni de tirans.
Obrer, és la sang de tes venes
la que triomfant et salvarà.*

*La força del tirà sotmesa
tot puny deixarà quan voldràs.
Atiem la fornal encesa,
el ferro és fill del nostre braç.*

*És la lluita darrera,
agrupem-nos, germans!
La Internacional serà
la pàtria dels humans. (bis)*

*Obrers, camperols, la batalla
ha començat i finirà.
La terra és de qui la treballa
i el treball just triomfarà.*

*Si del cel de la nostra terra
foragitem dels corbs l'estol,
pau ferma seguirà a la guerra
i sempre més brillarà el sol.*

*És la lluita darrera,
agrupem-nos, germans!
La Internacional serà
la pàtria dels humans. (bis)*

12. A la pàgina 179 es fa referència al *revolucionarisme anarquista*. Cerqueu informació sobre l'anarquisme a Catalunya, els seus orígens i els principals objectius que va perseguir a final del segle XIX.

13. A la pàgina 195 s'esmenten *els perseguits predilectes de la Gestapo*. Cerqueu informació sobre aquesta policia secreta:

- a) Quins eren els seus objectius?
- b) D'on li ve aquest nom? De quina paraula alemanya en representa l'abreviatura?
- c) Quines van ser la seva trajectòria i funcions principals durant el III Reich?

14. A la pàgina 199 s'esmenta el *Duce*. Cerqueu informació sobre el personatge que hi ha darrere aquest nom:

- a) A quin dictador es fa referència?
- b) Quina va ser la seva intervenció a la Segona Guerra Mundial?
- c) Com va acabar el seu mandat?

15. Llegiu aquests fragments de la novel·la i responeu les qüestions que hi ha a continuació:

L'Emili afirmà que el germanisme s'assentava en la misèria, punt de partida de tots els moviments expansius.

—El gran avantatge del poble alemany sobre els pobles més occidentals – digué Werner– radica efectivament en aquesta manca de tot.

[...]

Nosaltres, els alemanys, en canvi, som el primer poble cobejós que es troba en el camí d'Orient; els japonesos són el darrer. Nosaltres continuem essent els invasors de Roma. (VII, 199)

- a) Debateu en petits grups la relació entre la misèria d'un poble i el seu afany expansionista.
- b) Cerqueu informació sobre la història d'Alemanya durant el segle XIX. En el primer terç del segle XX, vivia una situació de pobresa econòmica?
- c) Quin significat té la paraula *cobejós*, aplicada al poble alemany durant la Segona Guerra Mundial?
- d) Què tenen en comú alemanys i japonesos, segons el fragment?

16. A la pàgina 214, un dels personatges esmenta Lenin. Cerqueu informació sobre aquest referent històric i la seva relació amb l'anarquisme. Per què creieu que deixa anar: *Jo, personalment, prefereixo els anarquistes de la barba i la bomba?* (VII, 214)

17. Més endavant s'indica que *Alemanya ha atacat l'URSS* (VII, 218). Situeu cronològicament el moment en què es produí aquest fet històric.

18. Al capítol IX trobem la següent referència històrica:

No es repetiria a l'URSS el cas de França? I, en el cas que aguantessin el cop, quan estarien disposats els exèrcits aliats a emprendre la contraofensiva? (p. 251-252)

Cerqueu informació sobre l'episodi bèl·lic en terres franceses al qual es fa al·lusió.

19. A la pàgina 252, un dels presoners alemanys explica el següent:

—A la guerra europea [...], quan tenia disset anys, un tros de metralla va estar a punt de matar-me. Em deixà aquest record. En entrar en aquest camp, mentre em pegaven brutalment, vaig demanar pietat i consideració envers un home que havia sofert per la pàtria. (IX, 252)

- a) A quina guerra europea es refereix?
- b) Quina va ser la participació d'Alemanya en aquella guerra?

20. Al capítol XII, un dels personatges, tot imaginant el final del malson que representa el nazisme, deixa anar el següent:

—Si algun dia es descobreix tot això, el nazisme ja serà mort, i les conseqüències ja no importaran... (p. 326)

- a) Què va passar l'any 1945?
- b) Es van poder jutjar tots els responsables d'aquelles atrocitats?

c) Com va acabar el líder absolut del nacionalsocialisme?

21. Segons s'indica a la novel·la, el camp de Mauthausen va ser l'últim que van alliberar les tropes americanes i angleses:

a) Quines conseqüències creieu que va tenir aquest fet per al camp?

b) Cerqueu informació exacta sobre la data d'alliberament dels altres camps, tant a Alemanya, com a Polònia i a Àustria.

22. Situeu en aquest mapa de l'Europa de 1939 els diferents estats de procedència dels presos del camp de Mauthausen a partir d'aquesta llista:

alemanys – austríacs – espanyols – hongaresos – luxemburguesos – polonesos

anglesos – belgues – francesos – italians – noruecs – russos – txecoslovacs

Quins països hi van haver de lamentar més víctimes?

Mapa de l'Europa de 1939.
(Elaboració pròpia)

23. Al capítol XIV s'afirma que *ningú no podia imputar cap activitat antialemanya* (p. 366) als presoners procedents de l'Estat espanyol. Si això era així, per què creieu que els van retenir en camps de concentració? Raoneu per escrit la vostra resposta.

24. A la pàgina 402 es fa referència a:

...l'arribada d'unes dotzenes d'espanyols detinguts a França per llurs actuacions en la Resistència a França. Portaven l'aire fresc dels campaments dels «maquis».

- a) Si formaven part de la *Resistència*, a quin bàndol lluitaven?
- b) Com hi havien anat a parar?
- c) Qui eren els *maquis*? Quan, com i contra qui lluitaven? Quan i per quina raó van acabar les seves accions?

25. Responen les qüestions següents, a partir d'aquest fragment de la novel·la:

Exactament igual que a la «casa gran» en aquell mateix període, hi havia una necessitat de barallar-se, de complicar-se la vida, de donar un esplai al nerviosisme que provocava l'arribada del final. També com al camp principal, la gent s'agrupava en els dos mateixos sectors més nombrosos, comunistes i sindicalistes, els primers més homogenis que els segons, car a l'entorn de les tres lletres CNT es reunien criteris dispersos sense altre denominador comú que l'actitud anticomunista. Era la pugna entre col·lectivistes i individualistes, una reminiscència de la contraposició enverinada durant la Guerra Civil i que havia tingut el seu punt culminant en el duel Negrin-Casado, una preformació de l'oposició actual entre Rússia i les potències occidentals, la diferència de sempre entre els que opinen que només la llibertat individual pot donar una força superior a la societat. (XV, 409)

- a) Què signifiquen les sigles CNT i quin paper va tenir l'entitat que hi ha al darrere en el decurs de la Guerra Civil?
- b) Què defensen els sindicalistes i els comunistes fins al punt d'enfrontar-los?
- c) Cerqueu informació sobre els referents de Negrin i Casado, i esbrineu què els va enfrontar.
- d) Al camp de concentració, quin era el veritable enemic, tant de sindicalistes com de comunistes?

26. Un dels detalls més significatius respecte del possible final de la guerra i del nacionalsocialisme és el rumor que corre segons el qual Hitler és mort (p. 467). Més endavant, i en una reunió dels presos espanyols al lavabo del block 3, aquesta mort se certifica a través d'una emissora de ràdio alemanya (p. 486). Cerqueu informació sobre les seves causes i, en grups, debateu quina pena se li hauria pogut imposar en el cas que la justícia l'hagués reclamat per donar comptes de tot el que va arribar a fer en l'Alemanya nazi.

27. A la pàgina 471 es dubta de si, en aquells moments, Munic ja havia caigut en mans de les tropes aliades. Cerqueu informació sobre el moment exacte en què es produí aquest fet.

28. Gairebé al final de la novel·la (p. 500), s'indica que els presos iugoslaus entonen «La Marsellesa». Cerqueu informació sobre aquest himne i mireu de traduir la primera estrofa de la cançó, que us adjuntem tot seguit, i que és la que es canta actualment:

*Allons enfants de la Patrie
Le jour de gloire est arrivé!
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé! (bis)
Entendez-vous dans nos campagnes,
Mugir ces féroces soldats?*

*Ils viennent jusque dans nos bras,
Égorger vos fils, vos compagnes.*

Una vegada traduïda aquesta estrofa, quin sentit creieu que tenia, el 6 de maig de 1945, a Mauthausen? Expliqueu-ho per escrit.

29. A la pàgina 509, després que s'hagi comentat que diverses ciutats alemanyes continuen caient, s'esmenta el general Bradley com a artífex de l'alliberament del camp de Mauthausen. Cerqueu informació sobre aquest militar americà i sobre la seva contribució en la fi del nazisme i dels camps de concentració.

Fotografia presa just des dels fonaments del que era el barracó número 13,
on va estar-se Joaquim Amat-Piniella
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

III. K. L. REICH

1. LA HISTÒRIA D'UN TEXT AMB HISTÒRIA

1.1. La literatura concentracionària

K. L. Reich forma part de l'anomenada «Literatura concentracionària», és a dir, l'escrita des de l'òptica dels supervivents de l'Holocaust. Com a autors representatius d'aquest tipus de literatura, a més d'Amat-Piniella, trobarem Primo Levi, Imre Kertész, Robert Antelme, Jorge Semprún, Hannah Arendt i Elie Wiesel, entre d'altres.

1. Cerqueu informació sobre aquests autors i sobre les experiències, viscudes en primera persona, que els van dictar algunes de les seves obres.

1.2. Els «il·lustresensors»

1. Un dels trets que aquests autors tenen en comú ha estat la dificultat de poder publicar les seves obres a Europa. En el cas d'Amat-Piniella, hi hem d'afegir tres impediments més. Indiqueu-los també a partir de la lectura de la introducció de l'obra que estudiem.

2. Per tot plegat, i tot i que va enllestir *K. L. Reich* a Andorra l'any 1946, una vegada instal·lat a Barcelona el nostre autor va veure com la censura franquista no li permetia la publicació de la novel·la fins a l'any 1963, disset anys després, i una vegada retocat contínuament el text original:

a) Creieu que, després de tant temps, una novel·la que retrata uns fets històrics pot perdre vigència? Raoneu per escrit la vostra opinió.

b) Debateu igualment la funció d'un censor literari. Considereu que és necessària en algun cas? Per quina raó?

3. Llegiu aquestes paraules de Montserrat Roig, referides a *K. L. Reich*, i responeu les qüestions següents:

Durant anys i panys la novel·la havia romàs, com conta Ferran Planes, al calaix dels il·lustresensors. Aquests trobaven que la novel·la, gairebé autobiografia del que patí Amat-Piniella en un camp d'extermini nazi, no era publicable per "falta de objetividad". I jo crec que fou precisament el seu deler per ésser objectiu, equilibrat, per trobar l'harmonia entre la memòria malalta i la comprensió d'un món trasbalsat, el que matà per segona vegada en Joaquim Amat-Piniella, l'estiu de 1974. Feia gairebé trenta anys que havia estat alliberat d'un camp d'extermini nazi i no havia pogut trobar la serenitat.

Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*⁷ (p. 13)

a) Per què creieu que Montserrat Roig tracta elsensors d'*il·lustresensors*?

b) A què es refereix quan parla de *memòria malalta*?

c) I quan parla d'*un món trasbalsat*?

d) Considereu que, després de passar quatre anys i mig en un camp d'extermini entre la vida i la mort, es pot ser objectiu a l'hora de narrar uns fets patits en la pròpia pell? Raoneu la vostra resposta per escrit.

⁷ Roig, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62, 1977.

- e) Per què creieu que Montserrat Roig fa al·lusió a una segona mort d'Amat-Piniella?

4. K. L. Reich s'encapçala amb la següent cita de Goethe: *Wehe dem mürder!*, que en alemany significa *Ai dels assassins!*

- a) Cerqueu informació sobre Goethe i sobre el sentit d'aquesta expressió en boca seva. Deprés, establiu els punts de contacte entre la vida de l'autor alemany i la del nostre autor.
- b) Trobeu significatiu que Amat-Piniella hagi escollit un escriptor alemany, tenint en compte el destinatari de la cita? Comenteu-ho a classe.

1.3. Les dedicatòries

1. La novel·la està dedicada a Pere Vives i Clavé, que morí a Mauthausen, i al general Omar Bradley, cap de les forces nord-americanes que alliberà el Camp el 6 de maig de 1945:

- a) A partir del llibre *L'hora blanca*, de David Serrano, cerqueu informació sobre la trajectòria vital d'aquests dos personatges.
- b) Relacioneu, després, les dues trajectòries amb la vida de Joaquim Amat-Piniella.
- c) Quins motius directes creieu que animaren el nostre autor a dedicar-los la novel·la que havia planejat durant tant de temps?
- d) Què significaren els dos per a Amat-Piniella? Debateu la resposta a classe.

1.4. Les versions de la introducció

1. Com hem vist, l'edició de 1963 sofrí diversos canvis respecte del text original. En el cas de la «Nota de l'autor», Amat-Piniella, tot i que l'any 1946 signà una versió que reflectia la seva veritable percepció respecte de l'Holocaust i dels seus responsables directes, va haver d'autocensurar-se i redactar de nou les paraules que van obrir la seva novel·la l'any 1963.

Compareu la introducció escrita l'any 1946 (i no publicada mai) amb la que aparegué en el llibre, i completeu la taula de sota amb les equivalències que es demanen. Per facilitar-ne la comparació, hem posat en paral·lel els fragments equivalents:

<i>Introducció escrita el 1945-1946</i>	<i>Introducció publicada el 1963</i>
A la caiguda del III Reich alemany sota l'impuls triomfant de les Nacions Unides, es va posar al descobert la magnitud de les atrocitats comeses pel nazisme. Les informacions, les estadístiques, els documents, els gràfics i el cinema; el processos de Belsen, Dachau, Nüremberg, etc.; els testimoniatges directes dels qui, amb la	Fins a la caiguda del III Reich alemany no es va posar al descobert tota la magnitud de les atrocitats comeses pel nazisme. Fou aleshores que les informacions, els documents trobats, les estadístiques, la fotografia i el cinema; els processos de Belsen, Dachau i Nuremberg i el testimoniatge dels que ho visqueren i foren rescatats amb vida s'abocaren en

<p>salut més o menys afectada, foren rescatats amb vida de l'infern hitlerià, són les proves incontrovertibles del crim monstruós de lesa humanitat que el món civilitzat ha condemnat amb un clam unànime de justícia i de reparació.</p>	<p>prova incontrovertible d'aquell crim monstruós. I avui, quan només els fanàtics de Hitler poden dubtar d'aquella tràgica realitat, veiem com el temps i els nous problemes internacionals van arraconant-la al caixó pietós de la Història.</p>
<p>Entre els milions de persones de totes les nacionalitats que han sofert captivitat i mort als camps de concentració alemanys, també els espanyols han tingut un lloc d'honor i han pagat ben alta llur contribució de sang a la ferotgia del nacional-socialisme. Sense comptar altres camps que el de Mauthausen i les seves sucursals, el 70% dels 7.500 exiliats espanyols que hi foren internats caigueren exhaurits per la fam, el treball i els maltractaments. Les excepcions d'uns centenars que varen ingressar-hi a la segona meitat de la guerra per haver contribuït a la Resistència Francesa, no ens faran mentir si diem que l'únic delictes dels milers de malaurats que foren executats amb la més terrible de les morts, no era altre que llur lleialtat a la República espanyola durant la nostra guerra civil. Detinguts a la irrupció alemanya a França, l'any 1940, com a soldats regulars de l'Exèrcit francès o com a treballadors militaritzats de fortificacions, foren d'antuvi considerats presoners de guerra i enviats als camps que els eren destinats a aquests. Però, en el curs d'uns mesos, la Gestapo els anà recollint per a emmenar-los als camps d'exterminació de la SS amb el sambenet de "roigs espanyols". Franco no havia volgut reconèixer-los com a súbdits, i Pétain es negà a considerar-los voluntaris a la defensa de França. Només Hitler els admeté per a devorar-los en el secret dels seus forns crematoris. Tríade de criminals, responsables tots tres de la mort espantosa de 5.500 germans nostres a través de totes les tortures imaginables! Responsables també d'un esclavatge de quatre anys i mig suportat pels supervivents en condicions inhumanes! Ni Franco, ni Pétain, ni Hitler, no oblidaven que eren els espanyols els qui, primer que ningú,</p>	<p>No és culpa nostra que aquest llibre no surti fins avui, i si ho fem, malgrat la minva d'actualitat que el tema hagi sofert, és perquè creiem que abans d'oblidar una cosa cal haver-la coneguda. I allò que aquí gairebé ningú no sap és que, entre els milions de persones de totes les nacionalitats que han trobat captivitat i mort als camps alemanys, també els espanyols han tingut un lloc d'honor. Sense comptar altres camps que els que coneixem de Mauthausen i les seves sucursals danubianes, el 70 per cent dels 7.500 exiliats espanyols que hi foren internats caigueren exhaurits per la fam, el treball i els maltractaments. Detinguts pels alemanys a la caiguda de França, l'any 1940, la majoria d'ells en la condició de treballadors militaritzats a fortificacions, van ésser d'antuvi tancats en camps de presoners de guerra per a ésser emmenats després als camps d'exterminació de la SS, en concepte d'apàtrides indesitjables.</p>

havien plantat cara al feixisme internacional. A "la nova Europa" forjada amb sang innocent, devastacions i misèria, els espanyols anti-franquistes no tenien altra plaça que la d'un pot de cendres...

Les xifres astronòmiques de jueus, russos, polonesos, francesos o txecs, que han mort als camps alemanys, no redueixen pas la importància de l'aportació ibèrica al més gran dels sacrificis imposats a la humanitat al llarg de la seva història. Per si no n'hi havia prou amb les víctimes de la guerra civil, amb els assassinats pel falangisme, amb els centenars de milers que es podrien a les presons i camps espanyols, amb el paper gloriós dels voluntaris als exèrcits aliats i amb les sofrances pròpies de l'exili en la massa dels desterrats, els nostres milers de morts a les terres hostils del Reich constitueixen l'exponent més segur de l'esforç peninsular a la causa de la llibertat.

A l'Espanya sotmesa al jou i a les fletxes ningú no ha parlat dels nostres màrtirs als camps de concentració germànics; a l'estranger tampoc no se n'ha dit gran cosa, potser perquè l'enormitat de les xifres estadístiques ens situen a un pla modest en relació a d'altres nacionalitats. Estem segurs, tanmateix, que són els deportats de totes les contrades d'Europa que, frec a frec dels espanyols, han sofert als camps tota la cruïlla de l'opressió nazi, els qui, en l'emoció de llurs records, valoren millor la nostra companyonia. Ells ens han conegut als moments de prova quan l'home no compta amb altre favor que el que li confereixen les pròpies virtuts; ells saben com moriren els nostres homes; ells han participat de la força d'una fe i d'una enteresa que els espanyols saberen conservar ben arrelades al cor, en els moments més difícils...

Amb aquest llibre ens proposem donar una idea de la vida i de la mort d'aquests ciutadans del món que han creat, enfront al feixisme, la

Les xifres astronòmiques de jueus, russos, polonesos, francesos i txecs que han mort als camps nazis no rebaixen pas la importància de l'aportació espanyola a l'impressionant carnatge hitlerià. Els nostres 5.500 morts de Mauthausen, els centenars o milers que hagin pogut caure en altres camps, constitueixen un balanç sagnant de l'esforç peninsular en la causa de l'alliberació d'Europa.

Amb aquest llibre ens proposem donar una idea de la vida i la mort d'aquests ciutadans del món que han creat enfront del nacionalsocialisme la internacional del

internacional del dolor. No és la història d'un camp determinat, sinó una composició d'escenes, de situacions i de personatges, trobats als quatre camps per on hem passat durant els quatre anys i mig de captivitat. Quatre camps dels innombrables que existien a la regió danubiana sota un comandament comú, i que serien anàlegs als altres camps d'Alemanya, si els espanyols deportats que hi foren reunits gairebé en llur totalitat, no haguessin sabut imprimir-los un segell peculiar que els fa particularment interessants. Història de sofrència, aquesta, de terror, d'esperança i de mort; la vida miserable i èpica a l'ensems, de multituds d'homes que, en la més aclaparadora de les impotències, troben recursos per a oposar-se al disseny enemic d'exterminar-los; mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus, obligats a la convivència més estreta; vicissituds d'un duel acarnissat que dura quatre anys i mig, entre les forces destructives del camp que aniquilen físicament i moral les seves preses, i l'Home que comença resistint-les, aconsegueix neutralitzar-les i acaba vençant-les.

Hem preferit la forma novel·lada per ésser la més fidel a la veritat íntima dels qui hem hagut de viure aquesta aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps, amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que és a través dels actes, de les observacions, de les converses i dels estats d'esperit dels nostres personatges, com podem donar una impressió més justa, més càlida i més vivent de l'envergadura humana del sacrifici.

Reeixir en aquesta comesa tindria el doble valor d'haver aportat la nostra veu a la requisitòria del món contra la barbàrie dels feixismes, i de tributar als caiguts el més fervent dels homenatges i el més pietós dels records. Milions d'homes foren assassinats perquè

dolor. No fem la història d'un camp determinat, sinó una composició d'escenes, de situacions i de personatges, trobats als quatre camps coneguts en quatre anys i mig. Quatre camps entre els innombrables que hi havia a Alemanya, però particularment interessants de cara als llegidors d'aquest país, pel segell peculiar que la presència d'espanyols va saber-hi imprimir. Història de sofrència, aquesta, de terror, de mort i també d'esperança; la vida miserable i èpica ensems de multituds d'homes que, en la més aclaparadora de les impotències, troben recursos per a oposar-se al disseny enemic d'anihilar-los: mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus, obligats a la convivència més estreta; vicissituds d'un duel acarnissat que dura més de quatre anys entre les forces destructores del Camp i l'Home, que comença resistint-les, aconsegueix neutralitzar-les després i acaba vençant-les.

Hem preferit la forma novel·lada perquè ens ha semblat la més fidel a la veritat íntima dels qui hem viscut l'aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que amb actes, observacions, converses i estats d'esperit d'uns personatges, reals o no, podem donar una impressió més justa i més vivent que limitant-nos a una exposició objectiva.

Reeixir en aquesta comesa tindria el doble valor d'haver aportat la nostra veu en la requisitòria del món contra el nazisme i de tributar als companys perduts el més fervent dels homenatges i el més pietós dels records. Milions d'homes foren assassinats perquè estimaven la llibertat i

estimaven la llibertat; moriren tots perquè la humanitat pogués viure...	contribuïren amb llur mort a la possibilitat que la llibertat sobrevisqués.
--	---

<<http://www.guiamanresa.com/amat/baix/dreta/8/introduccio.html>>

<i>Introducció de 1945-1946</i>	<i>Introducció de 1963</i>
	El testimoniatge dels que ho visqueren i foren rescatats amb vida s'abocaren en prova incontrovertible...
...també els espanyols han tingut un lloc d'honor i han pagat ben alta llur contribució de sang a la ferotgia del nacional-socialisme	
	Detinguts pels alemanys a la caiguda de França, l'any 1940, la majoria d'ells en la condició de treballadors militaritzats a fortificacions
	... per a ésser emmenats després als camps d'exterminació de la SS, en concepte d'apàtrides indesitjables
...no redueixen pas la importància de l'aportació ibèrica al més gran dels sacrificis imposats a la humanitat al llarg de la seva història	
.. constitueixen l'exponent més segur de l'esforç peninsular a la causa de la llibertat	
	...entre les forces destructores del Camp i l'Home
	... amb actes, observacions, converses i estats d'esperit d'uns personatges, reals o no, podem donar una impressió més justa i més vivent que limitant-nos a una exposició objectiva
	Reexir en aquesta comesa tindria el doble valor d'haver aportat la nostra veu en la requisitòria del món contra el nazisme

- a) Feu una llista de tots aquells aspectes que Amat-Piniella subratllava a la primera versió i va haver de suprimir a la segona.
- b) Reflexioneu, d'una banda, sobre el perquè de l'eliminació de determinades afirmacions –com ara l'al·lusió a tres dictadors– i sobre les variacions que experimenten altres.

2. Segons David Serrano, la «Nota de l'autor» que trobem a la novel·la d'Edicions 62 conté tres parts ben diferenciades:

- una primera, de caràcter descriptiu i introductori;
- una segona, en què se'ns ofereix una justificació del tipus d'obra que s'ha decidit escriure,
- i una tercera, com a conclusió, en la qual s'indiquen els objectius finals que persegueix la feina empresa.

Indiqueu a quins paràgrafs correspon cadascuna de les parts.

Aixafem el feixisme. (1936) MNAC
(Fotografia de Pere Català Pic)

1.5. La intencionalitat

Tal com indica David Serrano a la introducció de *K. L. Reich*:

La literatura de l'Holocaust [...] se centra [...] en el testimoni del supervivent, un supervivent que té com a finalitat fer perviure la memòria dels qui han mort [...] en les condicions més terribles que l'home ha estat capaç de crear fins llavors, amb la voluntat que això no es torni a produir mai més. (p. 12)

1. Segons va confessar el mateix Amat-Piniella a Montserrat Roig l'any 1973, un any abans de morir, durant el seu pas pels diferents camps de concentració va mantenir la idea de sortir-ne amb vida i algun dia poder explicar tot l'horror viscut. Així, va escriure *K. L. Reich* perquè creia fermament *que tot allò s'havia de saber, que hi hagués algú que en fes de notari. Que en donés fe.*

Considereu que el nostre autor va escriure l'obra per venjar-se del nazisme o només per donar el testimoni d'uns fets a fi que no es tornessin a repetir mai? Debateu aquesta qüestió oralment.

2. Determineu per escrit la veritable intenció que s'amaga darrere la novel·la, a partir d'aquestes paraules del mateix autor:

Ho dic sincerament: vaig escriure aquest llibre perquè durant l'estada al camp m'ho havia imposat com un deure. Milers de companys, dotzenes d'amics entre ells, havien mort, anaven morint o havien de morir a conseqüència de les penalitats de quatre anys i mig de camp. Hi havia sota dels que sobrevivíem una muntanya de dolor, una gran muntanya d'injustícia. I damunt dels nostres caps, una teranyina de fe en la humanitat, una feble teranyina que calia reforçar fins a fer-ne un teixit que ens pogués abrigar per a la resta dels nostres dies. [...] Justícia per poder creure. Altrament, després d'haver viscut aquella tongada negra, la vida no podia tenir sentit. Com que vaig sobreviure, el meu deure era, és i serà sempre, pensar en els morts. A favor de la justícia que desitjàvem i de la fe que necessitàvem, no he pogut fer –malauradament– altra cosa que un llibre. Poca cosa, quan tanta n'hauríem de fer! Això no vol dir que no hagi d'estar content quan plau a qui el llegeix. Em sembla així que els morts no són tan morts, que a fer justícia de debò encara hi som a temps, que encara podem creure en un món millor. A molts lectors els han espurnejat els ulls, molts s'han estremit davant de tanta ferocitat humana i suposo que bastants s'hauran reafirmat en les conviccions que ens van menar a resistir contra el tirà i espero que a alguns els haurà fet lamentar no haver realitzat aleshores un major esforç per guanyar la guerra. De fet, és el que em proposava aconseguir...

<<http://www.guiamanresa.com/amat/>>

1.6. La tria d'un títol i d'un gènere

1. A l'hora de titular la novel·la, Joaquim Amat-Piniella escollí una referència directa d'una de les realitats constants del camp d'extermini de Mauthausen:

- a) Indiqueu el significat exacte de *K. L. Reich* dins el context d'un camp de concentració nazi.
- b) Assenyaleu els motius que creieu que van portar Amat a escollir aquest títol.
- c) Per què creieu que l'autor identifica aquestes lletres amb *l'únic epitafi que han merescut els seus companys morts* (xviii, 514)?
- d) Quina significació creieu que tenien aquestes paraules per al nostre autor?
- e) Una vegada llegida, proposeu cinc títols diferents per a la novel·la i, després, raoneu-los i contrasteu-los amb la resta de companys del grup-classe.

2. Com hem vist més amunt, i pensant en els morts que va veure per totes bandes, Amat-Piniella decidí relatar tota aquella experiència en un llibre i va optar pel gènere novel·lesc a l'hora de contar-la, segons el mateix autor perquè era la forma "més fidel a la veritat íntima" dels que van viure aquella mala experiència. A partir de la lectura dels textos següents, responeu les qüestions que trobareu a continuació:

Text 1

Amat-Piniella està defugint centrar l'obra estrictament ens els paràmetres que marca el documentalisme, en què es basa una part molt considerable de la literatura concentracionària, perquè considera que les tècniques i els recursos que li poden oferir el gènere novel·lesc s'adiuen millor [...] amb la seva voluntat de construir i copsar aquells significants de valor universal [...]. Defensa així la tesi que per oferir millor la sensació de vertadera realitat li cal una selecció de

miralls corbats més que no pròpiament el document, que obliga entre altres coses el lector a prendre decisions.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 43)

Text 2

K. L. Reich tiene una forma novelada por una cuestión de fidelidad a la verdad íntima de los que vivimos aquella aventura, pero se trata, claro está, de una novela-testimonio. Una experiencia laguísima y muy amarga, intentando explicar, testimoniar lo que fue la vida y la muerte de los millares de españoles que pasaron por los campos de concentración de la Alemania nazi. De literatura sobre los campos de concentración se ha escrito mucha y a menudo excelente, pero aquí se ha publicado tan sólo una mínima parte. Es innegable que un campo de concentración, con su mezcla de gentes, de todas las razas, colores políticos y credos religiosos, con las situaciones límite a las que daba lugar el salvajismo de los guardianes, siempre dramáticas, trágicas muchas veces, brindaba material abundante para un escritor. No se vea en ello una falta de sensibilidad ni de respeto, pero no puede negarse que el dolor humano ha sido desde siempre una gran cantera para el escritor que, perpetuándolo en el recuerdo de la gente hace ya, creo, una tarea estimable.

«J. Amat-Piniella, segundo autor en “La novela popular”». *Tele-Expres*, (26 de maig de 1966)

- a) Indiqueu quines característiques té el gènere novel·lesc que el fan apropiat per donar compte de manera directa l'experiència viscuda en un camp d'extermini.
- b) Per quines altres formes textuais podria haver optat? Apunteu-les i afegiu les característiques que el nostre autor hauria pogut aprofitar de cadascuna.
- c) Creieu que la forma autobiogràfica hauria respost a la intenció d'Amat-Piniella a l'hora de parlar de la seva experiència als camps? Debateu aquest aspecte a classe i, si és el cas, defenseu l'adopció d'altres formes que puguin obeir a la mateixa finalitat.

3. Feu un comentari per escrit a partir de les següents afirmacions, extretes de l'entrevista anterior:

Es innegable que un campo de concentración, con su mezcla de gentes, de todas las razas, colores políticos y credos religiosos, con las situaciones límite a las que daba lugar el salvajismo de los guardianes, siempre dramáticas, trágicas muchas veces, brindaba material abundante para un escritor. [...] no puede negarse que el dolor humano ha sido desde siempre una gran cantera para el escritor.

4. En el mateix sentit, establiu tots els paral·lelismes possibles amb aquesta frase de l'escriptor Mario Vargas Llosa que Montserrat Roig va afegir en un dels seus articles:

Los escritores son como cuervos que se alimentan de la carroña de la infelicidad humana.

Montserrat Roig, *Digues que m'estimes encara que sigui mentida*⁸ (p. 16)

⁸ ROIG, Montserrat. *Digues que m'estimes encara que sigui mentida*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

Esteu d'acord amb aquesta interpretació de l'activitat literària? Raoneu-ho també per escrit.

5. Un dels qualificatius que ha rebut *K. L. Reich* és el fet de ser una novel·la sobre la condició humana, a l'estil d'altres escrites durant el segle XX que també plantegen protagonistes enfrontats al seu propi destí. A la introducció, David Serrano apunta els exemples de Charles Péguy, André Gide, Luigi Pirandello, Aldous Huxley, Julien Green, els expressionistes alemanys, i també André Malraux o Albert Camus.

Cerqueu informació sobre aquests autors i grups, i assenyaleu alguna de les obres que es podrien comparar amb la nostra novel·la pel que fa a la situació plantejada.

6. En aquest sentit i tenint en compte el plantejament permanent del Bé i del Mal també s'han establert paral·lelismes amb altres referents literaris, com ara la novel·la *Els enfonsats i els salvats*, de Primo Levi, i algunes obres de Pio Baroja i de Hemingway, en les quals els protagonistes neixen moralment en l'inici del seu camí ficcional, en el moment d'entrada al camp.

Així mateix, i segons també apunta David Serrano en la introducció de l'obra que estem estudiant, la seva responsabilitat moral és sentida inicialment com horror o excitació, tal com passa en els herois de Chesterton, Bernanos o Graham Greene.

Cerqueu també informació d'aquests altres referents i assenyaleu, igualment, algunes de les obres que els poden vincular amb la novel·la d'Amat-Piniella.

2. LA TRAMA

1. *K. L. Reich* passa pel sedàs de la sensibilitat humana, sobretot, des de la referència personal de l'Emili, concretada en aquest protagonista, l'horror d'un camp d'extermini nazi durant quatre anys i mig. La novel·la comença a desenvolupar-se doncs, a partir de la immersió progressiva a un medi *imprevisible i brutal amb una lògica interna que cal anar desxifrant*. Us plantejem quaranta-cinc qüestions a fi que en treballem l'argument:

Cap. I - VI

1. A partir de la lectura del primer capítol, expliqueu les primeres sensacions físiques que té l'Emili en la seva arribada al camp.
2. Per quines tres raons es diu que els espanyols havien estat tractats amb deferència al camp d'on provenien?
3. Què li passarà al presoner que gosa encendre una cigarreta?
4. Amb què es barreja la boira sobre el cel del camp?
5. Quins motius impedeixen que l'Emili agafi el son durant la primera nit al camp?
6. Quin és el motiu del primer incident seriós dins el block? Amb quin nom el qualifica el pres encarregat de la disciplina dins la barraca? Quin sobrenom té aquest pres?
7. Quines conseqüències tindrà per a l'Emili la lluita amb aquest pres?
8. Quin projecte té Hans Gupper per a dos anys vista?
9. Dins el block, quin és el signe de categoria social entre els presos?

10. Quins cinc fets constitueixen la *bona perspectiva* que té Hans Gupper a l'inici del capítol VI?
11. Per quina raó Gupper canvia de barber? Expliqueu amb detall tota la història.
12. Per quin motiu s'ordena que tots els presos surtin a formar a mitja nit?

Cap. VII-XII

13. Per quin motiu un alemany com Werner es converteix en presoner del camp?
14. A què es refereix el narrador quan parla de *l'exposició de totes les pintures vivents de la casa?* (p. 215)
15. Expliqueu els motius que fan que Francesc rebi una pallissa per part d'un SS. A què s'havia negat el català?
16. Per què Vicenç deixa anar la frase *ens surt cua com als micos* (p. 240) el dia que hi ha canvi de roba interior?
17. Quin detall confirma el rumor que corre sobre la construcció d'una casa de meuques dins el camp? On se situa? A què es destinava abans l'espai escollit?
18. Per quin motiu els presos que fan de paletes, de tant en tant, volten les casernes dels SS? Com els anomena aleshores el narrador?
19. Com reacciona Hans Gupper amb el pres que s'estava menjant el seu esmorzar?
20. Si Mauthausen era un camp destinat als presos polítics, quina solució es troba davant l'arribada de 2.000 russos en qualitat de presoners de guerra?
21. Quina és la primera tortura a la qual se'ls sotmet durant quatre dies sencers i per quin motiu?
22. Per quina raó Hans Gupper ordena fer vestir d'una manera militar passada de moda els presoners coneixedors de la llengua russa?
23. Per quin motiu Francesc ingressa a la infermeria? De què s'adona quan el visita l'Emili?
24. De quina manera l'Emili aconseguix que el Francesc estigui ben tractat dins la infermeria?
25. Per quina raó un malalt amb or a la boca durava molt poc a la infermeria?
26. Qui eren els «*javas*» del camp?
27. Amb quin pretext Rubio visita l'interior del crematori?
28. Quina mena de tràfics tenen lloc amb els morts?

Cap. XIII-XVIII

29. Quina identificació s'estableix a l'inici del capítol XIII entre el sol i els presoners del camp? Quin doble sentit té el bon temps?
30. Instants abans de veure's obligat a entrar a la cambra de gas, Pierre s'escapa. Aconseguix salvar la vida? Com acaba la seva aventura?
31. De qui rep carta l'Emili fins al punt que el revoluciona de dalt a baix?
32. Què és el Kommando de les *novias*? Per què es parla d'una epidèmia eròtica al camp d'ençà que arriben. Expliqueu detalladament tot el que passa. Quin nom reben aquestes dones segons els presos espanyols?

33. Expliqueu el pla que trama un presoner austríac per facilitar la fugida del màxim nombre d'interns. Què passa en el moment que es du a terme? Expliqueu-ho també detalladament.
34. Quin encàrrec rep l'Emili per part del comitè en relació amb un arxiu dels alemanys? Per quin motiu?
35. Per quina causa es castiga tres presoners de cara a un dels murs del camp poc abans de l'alliberació?
36. Per quin motiu l'August presenta la seva dimissió com a cap dels espanyols? Què passarà després?
37. Quina proposta reben els presos alemanys, polonesos i espanyols per part dels nazis?
38. Què proposa Hans Gupper als presos perquè no pateixin els bombardejos aliats?
39. Què li passa a Gupper després de l'alliberament del camp?
40. Quin gest de submissió a les forces alliberadores es produeix per part d'un alemany?
41. Quin és l'únic epitafi que recorda els companys morts, segons Emili? Què té a veure amb la novel·la?
42. De quina manera l'Emili retroba finalment la pau? Per què creieu que, aleshores, el narrador es refereix a ell com l'Home en majúscula?

3. L'ESTRUCTURA NARRATIVA

1. Els divuit capítols de què consta *K. L. Reich* es poden agrupar segons l'estructura clàssica de plantejament, nus i desenllaç. Amb ajuda de la síntesi de cada capítol que trobareu a l'estudi introductori del llibre, indiqueu en aquesta taula els capítols que corresponen a cadascuna:

	<i>Capítols</i>		<i>Breu resum del contingut</i>
Plantejament	Del	al	
Nus	Del	al	
Desenllaç	Del	al	

2. Una altra de les característiques estructurals de la novel·la és la presència d'una seixantena de seqüències narratives separades visualment per un doble espai en blanc i que van més enllà de la unitat dels capítols. Així n'hi ha que coincideixen en temps, espai... i que configuren històries de personatges en paral·lel, com el cas de Vicenç, que trobem en tres capítols dispersos, no pas contigus. Indiqueu els capítols en els quals s'expliquen les seqüències narratives següents:

<i>Seqüència narrativa</i>	<i>Capítols en què es troba</i>
La història del Vicenç	
Presoners que es fuguen del crematori i el seu kapo	
La història de Metzinger	
La resolució del cas de Francesc	

3. Responen aquestes qüestions, igualment lligades a l'estructura de la novel·la:

- a) A part de l'Emili, determineu quins altres personatges tenen una incidència directa en el desenvolupament narratiu de *K. L. Reich*. Contrasteu la vostra llista amb la resta de companys de classe.
- b) A més de Mauthausen, per quins altres camps dependents del principal passa l'Emili? Indiqueu els capítols en què l'espai es diversifica.
- c) En quin moment de la novel·la creieu que es pot considerar que el patiment i la desesperació de l'Emili s'accentuen més?
- d) Indiqueu igualment el punt en què es produeix una inflexió i s'inicia la recuperació personal del protagonista.

4. LA INTERNACIONAL DEL DOLOR

Construcció de la torre de vigilància i del mur del camp (1941).
(Fotografia de les SS. Museu de Mauthausen)

1. Tenint en compte els múltiples orígens geogràfics, a la «Nota de l'autor» Amat-Piniella subratlla que totes les víctimes del nacionalsocialisme han acabat formant *la internacional del dolor* (p. 82). Durant uns anys, però, les ben diverses procedències dels presos coincidiren en un mateix espai: al capdamunt d'un puig situat a dos quilòmetres del poble de Mauthausen, al nord d'Àustria.

Amb ajuda de la bibliografia que figura al final del dossier, cerqueu informació sobre les diferents finalitats que servien els camps de concentració espanyols, francesos i alemanys a partir de 1939.

4.1. Mapa geogràfic del camp de Mauthausen

1. En arribar a Mauthausen un grup de presos polítics, entre els quals es troben els protagonistes de la novel·la, topen amb aquestes imatges i primeres impressions:

—*Ja som a casa* —exclamà Francesc amb una ironia amarga.

L'emmurallat del recinte interior estava per acabar. Els enormes panys de pedra picada, formant una mola immensa que s'imposava esclafadora sobre l'esperit encongit dels nous hostes, donaven a l'hora grisa una tonalitat blavosa. Culminaven aquells murs unes torres a mig fer, repartides a trams regulars, dintre de les quals els sentinelles podrien vetllar algun dia, quan estiguessin llestes, amb molt més confort que aleshores ho feien dalt d'unes desmantellades torretes de fusta. A l'altra banda del mur, treien el cap els díedres nevats de les teulades dels grans pavellons-barraques.

Al peu d'aquell mur en construcció es veien, ja des de l'entrada oberta a la filferrada exterior, les petites siluetes dels treballadors, internats segurament, la missió dels quals era fer més sòlida llur pròpia presó. La barra del control s'aixecà per deixar el pas obert. Els nou arribats no tenien prou ulls per a fixar-se en tots els detalls. Per a ells no existien fred, fatiga, pes o dolor dels cops rebuts, sinó una curiositat creixent que s'imposava per damunt de tots els altres sentiments. (I, 97-98)

- a) Per què creieu que es qualifica d'*ironia amarga* l'exclamació del Francesc?
- b) Els panys de pedra que es van usar per aixecar i reforçar murs al camp de Mauthausen eren extrets d'una pedrera gegantina que hi havia al costat. Cerqueu informació sobre l'empresa que va explotar durant anys aquella pedrera i la seva relació amb les autoritats nazis.
- c) Creieu que els presos que entraven al camp es podien considerar hostes? Per què? Què és per a vosaltres un hoste?

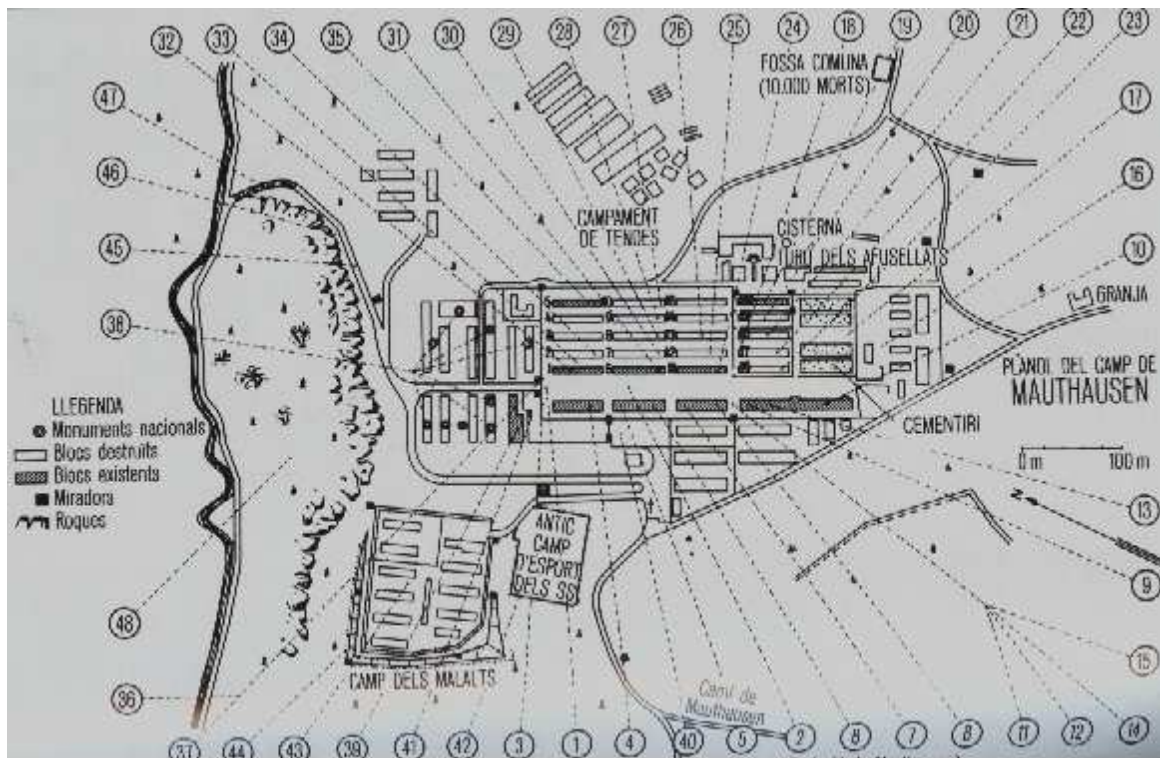
2. Rellegiu el primer capítol de la novel·la i llisteu totes les referències a la boira que abraça el camp durant els primers dies d'estada del grup de presos que acompanyen l'Emili i els principals protagonistes del llibre. Indiqueu, igualment, amb quina imatge es compara la corrua de persones que arriben a Mauthausen.

3. Llegiu aquest fragment de la novel·la i feu una llista de tot el que descobreix la mirada dels presoners en la seva entrada al camp. A continuació cerqueu informació sobre els crematoris nazis i el seu funcionament enmig de l'infern dels diferents camps de concentració:

La carretera pujava més pronunciada i a banda i banda s'alçaven barraques al volt de les quals regnava gran moviment de SS. Probablement, dependències i habitacions per als soldats. Oficines i cuines de la tropa. Al capdamunt de la pujada, hom incidia sobre el mur vist des de lluny. Dues grans torres, envidrades i amb una teulada d'un regust vagament xinès, enquadraven una gran portalada. A la banda esquerra, el mur s'acabava de sobte i es perllongava en una filferrada

elèctrica que destacava per la porcellana dels aïlladors. Passada la porta, es trobaren en un gran pati, o més aviat un tros de carretera molt ampla, car tenia voravies a cada costat, i s'acarrerava entre els rengles de barraques, baixes i uniformes per una banda i grans pavellons amb xemeneies, per l'altra. D'una d'aquelles xemeneies devia venir aquell fum acre de cuir cremat que feia tossir. (1, 102)

4. Un dels trets en comú de molts camps de concentració del III Reich és l'existència de zones i dependències coincidents que servien per a les mateixes finalitats. A partir del mapa següent del camp de Mauthausen, feu dues llistes dels espais del camp: aquells d'accés directe per als presoners i els reservats als nazis:

Plànol del camp fet pel deportat francès Roger Bahier.
(*Guia de Mauthausen*, editada per l'Amicale de Mauthausen)

1. Porta d'accés	17. Cementiri (des de 1960)
2. Pati de revistes (<i>Appellplatz</i>)	18-35. Blocks o barracons
3. Mur de les lamentacions	36. Continuació del Mur de les lamentacions
4. Dutxes	37. Torre de la cadena de ferro
5. Bugaderia (<i>Wäscherei</i>)	38. Monuments a la memòria dels morts
6. Cuines	39. Edifici de la comandància
7. Presó	40. Pati de cotxeres
8. Primer forn crematori	41. Escala del pati de cotxeres
9. Segon i tercer forns crematoris	42. Camp d'esports per als SS
10. Infermeria (<i>Revier</i>)	43. Camp rus
11. La biga dels penjats	44. Plantació de gerderes
12. Sala de liquidacions	

13. Cambra de gas
14. Dipòsit de cadàvers
15. Sala de dissecció
16. Camp III

45. Camí de la pedrera
46. Barranc dels paracaigudistes
47. Escala de la Mort
48. Pedrera

5. Durant els quatre anys i mig que Amat-Piniella es veié privat de llibertat a Mauthausen, va haver de familiaritzar-se amb un vocabulari específic relatiu tant als estaments com als espais del camp. Sense consultar el que acompanya la novel·la, col·loqueu a la taula les paraules següents, al costat del seu significat:

1. Arrest	5. Comboi	9. <i>Los!</i>
2. Kapo	6. <i>Blockältester</i>	10. Deportació
3. Kommando	7. <i>Prominenten</i>	11. <i>Appellplatz</i>
4. <i>Raus, raus!</i>	8. <i>Isolierung</i>	12. <i>Stubes</i>

Denominació	Significat
	Presos privilegiats.
	Vinga, endavant!
	Pres comú alemany encarregat de la disciplina d'un grup de treball.
	Cambra d'aïllament situada dins la infermeria.
	Trasllat de presoners des dels guetos o stalags fins al camp nazi.
	Cel·les d'aïllament dins la presó del camp.
	Petit camp extern que depenia del principal.
	Crit obsessiu per part dels alemanys que indica <i>fora, fora!</i>
	Tren de mercaderies que conduïa els deportats cap al camp.
	Cadascuna de les dues sales dels Blocks o barracons.

6. Al camp, un dels espais físics de referència per als presoners eren els Blocks o barraques. Actualment, i pel que fa a l'interior del camp, només es conserven els edificis que s'aixecaven a banda i banda de l'anomenada plaça de recomptes (*Appellplatz*), just davant de la porta principal. A partir d'aquesta descripció, resoleu les qüestions següents:

Imatge dels Blocks que encara es conserven. Coincideix amb la imatge de la portada de l'edició de referència de K. L. Reich.

(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

Cadascuna d'aquestes construccions de fusta, d'un sol pis, allargassades i estretes i col·locades en rengles damunt de terraplens escalonats, era en aquella hora una ombra polsosa de contorns trencats. De les xemeneies, repartides a raó d'una parella per a cada Block, sortia un fum negre de carbó acabat d'encendre, que es diluïa a poc a poc en l'espessor de la boira.

Al menjador del Block 13, l'August, intèrpret espanyol, ajudava a les feines de neteja que un grup de xicots tenien a llur càrrec: rentar vidres, espolsar armaris i taules, escombrar, treure brillantor a les galledes i lloses... (I, 91)

- a) Si als presoners no els era permès escalfar-se, quin ús tenien les dues xemeneies que hi havia dins de cada Block? On estaven situades?
- b) Per quins motius creieu que es van eliminar bona part de les barraques que hi havia?
- c) Debateu a classe la necessitat o no de mantenir físicament escenaris de l'horror com el camp de Mauthausen.

7. Valoreu el sentit dels blocks a partir d'aquest fragment:

Cal que tot sigui lluent, envernissat, pulcre, tot allò que els presos no tocaran mai, les taules en les quals no es pot menjar, els tamborets on no es pot seure, el trespol que ningú no trepitja, els armaris que no contenen res, l'estufa per a l'ús exclusiu del Blockältester i dels qui el volten... Un Block no serveix per a viure, com aparentment sembla, sinó per a fer bonic, per a crear un prestigi personal al responsable i per a ésser exhibit a les visites que calgui convèncer de la modèlica instal·lació d'un camp nazi. (I, 94-95)

- a) Quina paraula creieu que definiria millor aquesta política d'exhibició a costa del malviure de moltes persones?
- b) Cerqueu informació sobre la història de Terezin, un poble emmurallat del nord de la República Txeca, que va ser convertit en gueto i que es transformà en l'escenari d'una farsa cinematogràfica per tal que els aleshores responsables de les Nacions Unides creguessin que els alemanys respectaven els costums i tradicions dels jueus.
- c) Comenteu per escrit el sentit d'aquesta frase de la novel·la: *La brutícia és horrible, però la netedat aparent del camp és un refinament de crueltat.* (I, 95)

8. Un altre dels espais del camp on domina la neteja és a l'interior de l'edifici de la cuina, situat al mateix cantó del crematori. Llegiu aquests fragments en relació amb aquestes altres parts del camp i responeu les qüestions que segueixen:

Els tres grans pavellons arrengrats a la dreta de l'avinguda que feia de plaça de recomptes contenien respectivament els rentadors-desinfecció, la cuina i el crematori-calabossos. La cuina al mig, lloc escaient si es té en compte que era l'eix a l'entorn del qual girava tot el camp. La instal·lació era modèlica. Tot esmaltat, niquelat, net, brillant com una sala d'operacions. (IV, 152)

[...]

L'arrest i el crematori feien un sol cos d'edifici, l'únic construït d'obra que hi havia al camp. El forn d'incineració formava la planta baixa, mentre l'arrest ocupava el pis superior repartit en dues ales separades per un cos de guàrdia especial. Cada ala era un ample corredor, pulcre, lluent, airejat, amb rengles de cel·les individuals a banda i banda.

[...]

La cel·la tenia uns vuit metres quadrats, i el moblatge consistia en un banc de fusta per a dormir, posat dret i arraconat durant el dia, un radiador apagat i un cossi per a les necessitats. (XII, 317-318)

Vista exterior del crematori i de l'arrest.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

- a) Feu un esbós escrit de l'interior dels pavellons anteriors.
- b) Què els diferenciava respecte de la resta d'edificis?
- c) Quina simbologia creieu que tenia el fet que el crematori se situés a la planta baixa? Amb què es podia comparar?
- d) Quin sentit creieu que tenia l'absoluta netedat d'aquests espais?

9. Una de les zones de barracons aïllada de la resta era la que agrupava els blocks del 16 al 20, en l'actualitat convertida en un immens cementiri i que, en el seu moment (i com hem vist més amunt), serví per acollir els presos de guerra russos, a més dels malalts i els condemnats a mort, acusats de traïció al règim nazi. Llegiu aquest fragment de la novel·la en relació amb aquest block i el text explicatiu que segueix, i responeu les qüestions següents:

Text 1

El secret més impenetrable no impedia que hom conegués detalls esgarrifosos del que passava a l'interior del Block 20, un petit clos rodejat de murs de pedra altíssims. Hom deia que els internats en aquesta barraca depenien directament de la Gestapo i que les oficines del camp no en portaven pas el control. Amb tot, eren SS els qui vigilaven dalt de les dues torres armades que s'aixecaven als angles oposats de la tanca.

Tots els malaurats que entraven al Block 20 eren condemnats a mort, reus d'alta traïció, culpats d'activitats importants contra el règim nazi. Eren introduïts de nit, vestits amb l'uniforme d'estiu, sense roba interior ni cap classe de calçat, i, tot i que la capacitat normal d'una barraca era de dues-centes persones, el

mateix espai arribava a encabir-ne aquí més de mil cinc-centes. Sense foc, ni mantes, ni llits, ni màrfeques, ni mobles de cap mena, amb l'única alimentació d'una sopa aigualida al migdia, aquella multitud constantment «renovada» arrossegava una agonia lenta de fam, de fred, de malalties i de terror. Sovint calia «fer lloc»; aleshores eren portats a grans colles a la cambra de gas, o eren morts a destraldades, o a trets, per agents de la Gestapo o SS afanyosos d'emocions fortes. (XVI, 441)

Text 2

El Block 20, anomenat de la Mort, s'usà com a prevenció especial fins a març de 1943. Des de l'abril de 1944 fins al 2 de febrer de 1945 s'hi van ingressar, en condicions de reclusos "K", és a dir, sense registrar ni nominalment ni numèricament, rigorosament incomunicats i sota una vigilància molt estricta, vora 4.400 oficials, sobretot soviètics, molts d'ells evadits dels camps de presoners i capturats de nou.

"K", abreviatura de "kugel", és a dir, "bala" significava execució mitjançant un tret a la nuca. La majoria d'aquests reclusos, però, van morir de gana. El 2 de febrer de 1945 van fugir 500 reclusos però tret de vuit van ser capturats de nou i assassinats.

Museu de Mauthausen

- a) Si Mauthausen era qualificat com un camp d'extermini, per quina raó creieu que es mantenien alguns presoners en vida durant un temps? Quin profit s'esperava rebre'n?
- b) Expliqueu el sentit de l'expressió *aquella multitud constantment renovada*.
- c) Per quina raó creieu que es duia a terme un control nominal dels presos del camp?

10. En un moment concret de la novel·la, el camp pren una identitat individual en la lluita contra els presoners. Llegiu aquest fragment i comenteu-ne el sentit per escrit:

El camp, segur de la seva victòria sobre els homes que empresonava, convençut del seu poder ineluctable, havia perdut els frens en la cursa folla dels carnatges. (XIII, 348)

A quin *poder ineluctable* es fa referència?

4.2. L'organització alemanya interna

1. A partir dels sis textos següents i de la lectura de la novel·la, elaboreu una piràmide de població, a l'estil de les que indicaven les diferents classes socials a l'edat mitjana, però en relació amb els diferents estadis del poder que es patien i es constataren des del Block 13:

Text 1

La vida, si puede llamarse así, a la que los prisioneros tenían que adaptarse giraba entorno a un pequeño número de hombres al mando cuyas personalidades, si no siempre sus nombres, permanecen grabadas en la memoria de los supervivientes. Estaban los oficiales de las SS, que en su mayor parte se mantuvieron en sus puestos durante todo el internamiento. También los

centinelas y los guardias, que eran pasajeros y sin rostro. Y finalmente los Kapos, compañeros de cautiverio convertidos en captores, que llevaban el instrumento de la autoridad lo más cerca posible de los desventurados reclusos. [...] Ningún SS dormía dentro de la fortaleza y muy pocos entraban en ella, a parte del Rapportführer y su equipo de suboficiales. [...] El resultado es que muy pocos prisioneros, sobretudo los prominentes que trabajaban en las oficinas y los servicios, llegaron a conocer con detalle la personalidad de sus torturadores. [...] La estructura de mando en Mauthausen daba a su comandante responsabilidad no sólo sobre el campo principal sino también sobre los subsidiarios de toda Austria.

David Wingeate Pike, *Españoles en el holocausto*⁹ (p. 96-97)

Text 2

A cadascun dels grups de treball, era remarcable un personatge sense eina de treball, ratllat també, però amb roba nova, amb una gorra blava o negra de visera al gust alemany, i sovint amb un bastó o un tub de goma a les mans. Aquests individus pertanyien indubtablement a una altra categoria de presos car, segons totes les aparences, manaven. (I, 101-102)

Text 3

La vida al camp està formada per un entramat complex de responsabilitats, d'executors i de col·laboradors d'aquests. Quant als executors [...] en línia descendent segons el seu grau de responsabilitat tenim tres figures essencials: Hans Gupper "El Negre" –l'Obersturmführer: Comandant del camp–, en Kingkong –Lagerältester: pres responsable del camp–, i en Popeye –Blockältester de la barraca 13: responsable de Block, barraca.

Amb aquestes tres figures, les úniques formades o acompanyades per un sobrenom que els en destaca algun dels seus atributs, especialment en els dos darrers casos, absent de qualsevol nom fictici, Amat ressegueix tots els camins del "mal", des de la mà d'aquell qui té l'última responsabilitat directiva, més enllà de la d'un Hitler que també queda explícit, i fins a la de l'executor més directe, en qui es delegava la violència més brutal.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 230)

Text 4

L'Emili entrà del carrer amb l'ànim revoltat. No era la SS la directament responsable de la major part dels maltractaments; moltes mesures de martiri obeïen sovint el capritx d'aquells comuns alemanys que portaven el mateix vestit ratllat. (III, 125)

Text 5

El pres responsable del camp era una peça clau dins el seu funcionament perquè, a banda d'executar les directrius de la direcció de les SS, marcava un determinat tarannà a l'ordre intern. La SS delegava aquesta responsabilitat en presos comuns alemanys, sabedors que el pacte a què arribaven consistia a conservar un lloc de privilegi dins un camp de concentració si volia sortir de les presons alemanyes.

⁹ PIKE, David Wingeate. *Españoles en el holocausto: vida y muerte de los republicanos en Mauthausen*. Barcelona: Nuevas Ediciones de Bolsillo, 2004.

Text 6

La figura dels Blockältester és aquella que connectava d'una manera més directa el món dels "botxins" i el dels "condemnat", segons la terminologia emprada a la novel·la [...]. "Els Blockältester alemanys escollien els més joves dels seus administrats per constituir el servei de neteja de la barraca. Era una forma de protecció pel fet que els seleccionats tenien una ració doble de menjar; però protecció sovint ignominiosa. El Blockältester triava el predilecte de l'harem i tota resistència era inútil."

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 236-237)

2. Creieu que era possible ascendir de categoria dins d'aquesta jerarquia establerta? Llegiu primer aquest fragment de la novel·la i raoneu després la vostra resposta:

Popeye era Blockältester, un dels càrrecs més importants del camp, però l'Emili treballava al Effektenkammer, i hom assegurava que gaudia de la protecció directa d'un oficial de la SS. Existia, doncs, un anivellament de jeraquies. Popeye, home d'experiència, creia prudent posar bona cara quan passava el dibuixant. (VI, 181)

3. A partir d'aquest altre fragment, comenteu per escrit el vostre parer respecte de les jerarquies militars:

El feble suporta els abusos del fort, i en la nostra societat passa com a les casernes de tot el món, suposo que fins i tot les d'Espanya; cadascú fa sentir el seu poder sobre l'inferior com a revenja del que li imposa el superior. (VI, 181)

4.3. El Kommando August

1. Una de les primeres informacions que l'Emili té del Kommando August és a través d'una carta que rep Rubio. Llegiu-ne aquests fragments i, després, responeu les qüestions que segueixen:

«Després de tants mesos a la casa gran (aquest nom s'ha posat de moda per designar el vostre camp), quan hom ha identificat els vostres murs, filferades i barraques com a accessoris típics d'un camp de concentració, entrar en un camp com el nostre dóna fins a cert punt la sensació d'un primer pas cap a la llibertat. Allà la situació del camp era dominant; ací és dominada. Més propers com estem dels Alps, les muntanyes són més abruptes i no solament empresonen el riu que passa per sota el nostre planell, sinó també ho fa amb nosaltres, pobrets!, que hem vingut a fer-hi una presa d'aigua. Són murs també, però més tolerables que els vostres. No són grisos de pedra picada, sinó verds, d'un verd torrat, ara que, amb l'octubre, entra la tardor. Hom creuria que pretenen més aviat protegir-nos que privar-nos de llibertat, i, amb llur grandiositat, fins semblen ridiculitzar la feble filferada sense corrent elèctric que tanca el barracam. El camp és petit, però pot admetre molt bé el doble dels dos-cents que som ara. La nostra missió, pel que sembla, és desvetllar la feina, fer esplanades, instal·lar dependències i acumular material i màquines. Quan les obres pròpiament dites comencin hi haurà treball per a molta gent, i crec que això pot constituir un refugi relativament segur per als espanyols. Llevat de dos alemanys que fan la cuina, tots els altres portem el mateix color del triangle i sabem parlar una mateixa llengua. [...]

»El menjar no és tan dolent com al vostre camp; es reparteix amb igualtat estricta i, si sobra quelcom, ho perceben els més magres. Amb la roba, passa igualment, i els serveis de neteja, de subministrament i els treballs extraordinaris que puguin sorgir es fan per ordre rigorós, i no n'estan rebaixats sinó els malalts i els qui tenen alguna funció interior fixa. El comerç entre presos està completament suprimit, i els barbers, sastres, sabaters, etc. fan els serveis desinteressadament, i no a canvi de menjar i cigarretes com entre vosaltres. El clima de camaraderia és real; allò que és de l'un és de l'altre. No hi ha disputes; de política a penes se'n parla, tothom es manté pacient quant a la guerra, les desviacions es prevenen a temps i l'austeritat de la nostra vida fa prou necessari el repòs perquè ningú no perdi el temps en totxeries. L'August ha tingut l'encert de saber estendre a tot el camp la consciència d'una personalitat col·lectiva superior a les individuals; no hi ha ningú que no hagi comprès que, amb el nostre petit camp, fem un experiment que no solament ens ha de salvar a nosaltres, sinó a molts d'altres espanyols que vindran a engrossir les nostres línies o que sortiran a d'altres Kommandos. (x, 260-262)

- a) Quin nom rep el camp de Mauthausen des dels altres camps dependents?
 - b) Quines diferències s'estableixen entre les situacions viscudes als dos camps de referència?
 - c) Quina obra han de dur a terme els presos enviats al Kommando August?
 - d) Quants presos formaren part de la primera expedició que s'envià a aquest altre camp?
 - e) Expliqueu el sentit de l'expressió *El clima de camaraderia* en el context d'un camp de concentració.
 - f) Cerqueu el significat de la paraula *totxeries* i proposeu-ne dues de sinònimes.
 - g) Expliqueu en què consistia l'experiment al qual es fa referència.
2. Al capítol XIII es narra la marxa del camp per part de l'Emili en direcció a aquest Kommando August. Després de llegir-lo, reescriu la imatge que té a peu d'estació, que li confirma la marxa de la guerra des de la banda del III Reich.
3. Llegiu el fragment següent i responeu també les qüestions que segueixen:

Al Kommando August, cada dia era exactament igual als altres. La identitat de moviments i la meticulositat d'horaris permetia als homes una saludable avarícia de l'esforç. Simple qüestió de sumes i restes! La ració de menjar era tan justa que tot el secret de la conservació física descansava en la rigor d'un estalvi de forces. Per què ajupir-se a collir una pala, si posant el peu damunt de la làmina es feia ressort i el mànec s'aixecava automàticament a l'altura de les mans? I, si hom s'enduia el plat brut a una mà i les sabates enfangades a l'altra, eren dos viatges més que s'estalviaven! La monotonia de la vida era aplanadora. Alçar-se mitja hora abans de fer-se de dia, abrigar-se per sortir a orinar i rentar-se, vestir-se, fer el llit amb tota cura, recollir la sopa, beure-se-la, eixir al carrer mentre el torn de servei escombra, fumar mitja cigarreta, oblidar la fatiga dels dies anteriors i esvair el mal de les nou, deu o onze hores de treball que esperaven. Després, formació, recompte i sortida de grups de treball.

[...] El treball era dur, el temps inclement, la companyia grisa, l'alimentació calderada, però regnava un clima d'humanitat, hi havia pietat i ajuda per als decaiguts i la mort era combatuda en tots els terrenys; els SS intervenien al camp a través de l'August i llur acció perdia tot el verí... El règim general dels camps de concentració arribava al Kommando August tan atenuat que gairebé deixava d'ésser el mateix règim. (XIV, 362-363)

- a) Proposeu paraules sinònimes per als adjectius següents (subratllats en el text), sempre tenint en compte el context:

igual:.....

saludable:

justa:.....

física:.....

brut.....

enfangades:

aplanadora:

dur:.....

inclement:

grisa:

calderada:.....

atenuat:

- b) En el moment de ser alliberat, l'autor de la novel·la es trobava al camp d'Ebensee, lluny de Mauthausen, i abans també havia passat pels camps de Ternberg i Redl-Zipf. Tenint en compte que el personatge de l'Emili es pot considerar l'*alter ego* de l'autor, cerqueu informació sobre aquests camps i sobre els possibles paral·lismes respecte el Kommando August.

5. VÍCTIMES I BOTXINS

K. L. Reich narra la història del desig desesperat per sobreviure en les condicions més extremes: el de milers de presoners que miraven d'aferrar-se a la vida sota la pressió constant i incansable d'uns éssers armats i sense escrúpols que els empenyien lentament i incessantment cap a la mort.

5.1. Botxins amb «b» de bàrbars

Comitiva que acompanyava Himmler, comandant en cap de la SS, en una de les seves visites a Mauthausen el 1941. (Amical de Mauthausen. Museu d'Història de Catalunya -MHC-)

1. Un dels conceptes que, a *K. L. Reich*, es presenten contínuament lligats als alemanys és la seva condició de bàrbars. Just a l'inici, un oficial exclama: *els alemanys no som uns bàrbars!* (p. 87), amb el sentit de cruels, i una mica més endavant es parla de *la crueltat d'un poble bàrbar* (p. 129) amb relació al que passa a la pedrera del camp. Cerqueu tots els significats possibles d'aquesta expressió i indiqueu a quins altres pobles s'ha atribuït al llarg de la història.

2. Feu un retrat psicològic dels defensors del nazisme, a partir d'aquestes apreciacions, pròpies d'un dels presos alemanys del camp i recordades per l'Emili després de la mort de Werner:

—Nosaltres, els alemanys —deia—, convertim aquest desequilibri en un ideal; fem de la naturalesa, del cos, de la salut, de la força física, de la ciència, les fites més altes de la perfecció humana. I, és clar, com tots els materialistes, pequem d'ingenus. No ens adonem que el món, i nosaltres al davant, va devers una nova edat mitjana, però de signe contrari.

—Avui l'esperit és una nosa —afegia Werner— i concedim al cos el culte exclusiu i pernicios que els medievals concedien a l'ànima. Nosaltres parlem de raça, practiquem l'eutanàsia, fem esport idealitzador, menyspreem els vells, implantem els càstigs corporals com a profilaxi social, posem la caserna per damunt de la família, en nom de la col·lectivitat esclafem l'individu i ens sembla que el nudisme és la gran descoberta científica del segle. (XI, 290-291)

3. En dos moments de la novel·la es dona compte de la trajectòria que els alemanys que hi ha al camp han seguit abans de convertir-se en els botxins de molts reclusos, així com també de la seva procedència social, inclosos els encarregats de mantenir l'ordre dels barracons. Llegiu els dos fragments i responeu les qüestions que segueixen:

Text 1

Del pensionat al camp de joventuts, després a la caserna i més tard a la guerra, vet aquí com era distribuïda la vida del jove alemany mitjà. Sempre enmig d'homes sols, fent de l'exercici i de la nuditat esportius no solament un camí, sinó una fita. El més fort era el més bell, i la bellesa, l'ideal. Clima propici a totes les aberracions. La intel·ligència, la sensibilitat, el pudor, la delicadesa, eren virtuts negatives a bandejar d'un poble fort. (XI, 291-292)

Text 2

Trobava normal que els delinqüents alemanys que portaven la direcció dels Blocks, producte de baix fons social, emmetzinats de més a més per les teories racistes i les idees sobre el Herrenvolk, es deixessin emportar per llurs vesànies i crueltats. Però, en tractar-se dels espanyols, el cas era tot un altre. (xvi, 436)

- a) A què fa referència l'adjectiu *mitjà* aplicat als joves alemanys?
- b) Destrieu tots els adjectius aplicats als alemanys del primer fragment i cerqueu-ne els antònims respectius. Quina conclusió en treieu, dels nazis, durant aquells anys?
- c) Quins altres pobles al llarg de la història han retut culte al cos i a la perfecció física humana? Es pot establir algun paral·lisme amb els nazis? En cas afirmatiu, quin?
- d) Expliqueu el sentit del concepte *pudor* i la raó per la qual era contrari a l'ideal dels alemanys.
- e) Considereu que existeix una relació directa entre la pràctica de la delinqüència i el *baix fons social*? Raoneu la vostra resposta després de llegir a classe el text que teniu a continuació i de posar en comú amb la resta de companys els trets que compartien la majoria dels oficials de les SS:

En el caso de los oficiales de las SS, en general había dos impresiones compartidas: eran jóvenes, de buena complexión y físicamente atractivos, pero con una capacidad mental muy limitada. Hasta que el nacionalsocialismo los sacó de su oscuridad. Ziereis era carpintero, Bachmayer zapatero remendón, Shulz herrero y Streitwieser un torpe mecánico. En cuanto a su sentido moral, cuanto más depravados más lejos llegaban.

David Wingeate Pike, *Espanoles en el holocausto* (p. 97)

4. A l'inici del capítol VI es fa referència a l'ascens social que el III Reich va suposar per als alemanys. Llegiu el fragment següent i resoleu les qüestions que hi ha a continuació:

Entre els pervinguts del nazisme era freqüent l'ús desproporcionat dels articles de luxe, de distinció i de refinament que, en èpoques anteriors, quan encara no eren res, devien considerar com a privilegis exclusius dels rics i poderosos. Es donaven casos de SS, per exemple, que per menjar portaven els guants posats. Els anells de llautó tenien també una excel·lent acollida [...] Les potingues d'aquell temps eren de «guerra» però la poca qualitat no constituïa cap obstacle per als flamants aristòcrates. (vi, 175)

- a) De quina manera creieu que podia afectar a molts SS el fet que provinguessin de classes socials mitjanes i que abans de la guerra haguessin exercit oficis molt lligats a la població? Raoneu per escrit la vostra resposta.
- b) Quin sentit creieu que l'autor dóna a l'expressió *flamants aristòcrates*?

5. En un altre moment de la novel·la, Werner, un dels presos de nacionalitat alemanya, subratlla a l'Emili una sèrie de diferències entre els caràcter llatí i l'alemany. Llegiu el fragment i resoleu les qüestions que el segueixen:

—Els alemanys no som com els llatins, especialment vosaltres, els espanyols —li digué Werner—. La rancúnia és un sentiment propi dels temperaments individualistes. L'honor, la dignitat, l'ofensa, són mots amb poc sentit per a una gran part de nosaltres. El vostre Calderón ens faria riure i estic segur que, instintivament, no el comprendria ningú. Estem massa acostumats a l'obediència i a l'acceptació de les jerarquies. Entre nosaltres, els poderosos no troben altre fre de les seves prerrogatives que l'imposat pels qui estan a l'esglaió superior. [...] La rancúnia és un sentiment extramilitar i entre nosaltres no té cabuda. El qui ha pujat es manté rígid i objectiu en el seu nou paper, i el qui s'ha quedat per sota parà l'esquena tan impassible com abans comandava. I entre dos que estiguin a la mateixa altura les relacions depenen sempre de la por que es tinguin recíprocament o dels serveis que es puguin fer l'un a l'altre. (VI, 180-181)

- a) Deduïu els adjectius que es podrien atribuir a la manera de ser dels alemanys segons el que indica Werner i, després, poseu-los en comú amb la resta de companys.
- b) Creieu que la situació geogràfica d'un país pot influir en el caràcter dels seus habitants? Raoneu la resposta.
- c) Per quina raó penseu que Werner diu que cap alemany no comprendria l'obra de Calderón de la Barca?

6. Encara en relació amb Alemanya i amb els seus representants, en una altra ocasió el mateix Werner fa les afirmacions següents:

Alemanya és un poble tan primitiu com el Congo o les illes oceàniques. La nostra civilització és material. El Règim ha eliminat tots els homes que representaven l'espiritualitat i la vera cultura, i no ens queda més que el progrés científic, la industrialització, la llei del fort, la idolatria de l'Estat i una oligarquia d'ambiciosos sense cap talent. (VII, 197-198)

- a) Per què creieu que afirma que Alemanya és un poble tan primitiu com el Congo o les illes oceàniques?
- b) Quin sentit us sembla que té el mot *primitiu* en aquest fragment?
- c) A quina *cultura* creieu que es refereix?
- d) Què vol dir amb allò de *la idolatria de l'Estat*?
- e) Cerqueu el significat exacte del mot *oligarquia* i trobeu alguna expressió sinònima que s'adigui amb el context.

7. Una de les mostres de major crueltat que protagonitzen els SS és el seu desfogament brutal contra els presos cada vegada que pateixen els efectes de l'alcohol. En aquest sentit, a la novel·la s'arriba a sentenciar que *els SS saben transformar el vi en sang i la sang en vi.* (XI, 286)

- a) Expliqueu amb quin sentit s'usa aquesta expressió.
- b) Quin referent bíblic, amb una altra significació, hi ha al darrere?
- c) Proposeu per escrit altres expressions similars; és a dir, que parteixin d'un joc de paraules en ordres canviants i indiqueu el significat de cadascuna.

8. El comandant del camp, sobre el qual recau tot el poder, pren a la novel·la el nom de Hans Gupper i està basat en la suma de dos personatges reals: d'una banda, Franz Ziereis (1905-1945), que va ser conegut a Mauthausen com a «Mà de ferro» pel seu caràcter implacable, i de l'altra, Georg Bachmayer (1913-1945), responsable intern del camp, igualment sanguinari i despietat amb els presos.

Franz Ziereis, des de l'edifici de la comandància de Mauthausen.
(Museu d'Història de Catalunya -MHC-)

Llegiu aquest fragment de la novel·la, que fa referència a la figura del personatge literari, i responeu després les qüestions que segueixen:

Hans Gupper, el «Negre», acabava d'entrar al seu despatx. Cada dia, als volts de les nou, sortia de casa seva, una vil·la que s'havia fet construir pels mateixos presos a un parell de quilòmetres del camp, i, amb la motocicleta, feia el trajecte en escassos minuts. Era el Comandant efectiu del camp i el més temut dels SS que voltaven per aquells tocoms. Fundador del partit en territori austríac, prengué part en totes les bregues d'aquell temps [...]. Gupper entrà a Viena amb el coll i el pit plens d'estrelles; galons i ferralla. Cada grau i cada condecoració devien representar centenars de vides immolades a la causa de la «Gran Alemanya». [...]

El seu posat i la seva figura l'acompanyaven bé. Amb la gorra de tobogan, l'abric de pell fins als turmells, les botes impecables que corresponen a un entès en l'art de la sabateria, els esperons dringants (per a muntar la moto!) i aquell parell de dogs enormes que teixien arabescos al seu entorn mentre es passejava pel camp, i, sobretot, amb el terror que irradiava la seva sola presència, ningú no podia negar que el càrrec li venia com fet a mida.

[...] Gupper era un gat vell i coneixia tots els trucs dels quals es valien els presos que tenien càrrecs d'«administració», per a estraperlejar amb queviures, robes i materials de totes classes. [...] Imbuït de la missió assignada pel Règim als camps de concentració, Gupper tenia una mà de ferro; quan entrava al seu, no tenia cor: obeïa ordres i les donava. (IV, 140-141)

- Elaboreu una descripció de la indumentària de Hans Gupper a partir del text anterior.
- Cerqueu el significat de les paraules *tocoms* i *bregues*, i proposeu-ne dos sinònims d'acord amb el context.
- Quin és el sentit del mot *ferralla*, aplicat a les condecoracions que lluïa el comandant del camp?

- d) Per què es diu que era un entès en l'art de la sabateria?
- e) Quina ironia respecte el comandant del camp conté aquest fragment? Quin signe de puntuació s'usa per remarcar-la? Amb quins altres signes de puntuació es podia haver marcat?
- f) Què vol dir que els gossos *teixien arabescos al seu entorn*?
- g) Què significa l'expressió *gat vell* aplicada a un comandant militar?

9. Una de les maneres amb les quals Amat-Piniella ens perfila de manera més directa la mentalitat i la personalitat de Hans Gupper és a través dels seus projectes i propòsits. Llegiu el següent fragment de la novel·la i resoleu les qüestions que el segueixen:

Hans Gupper es mirà aquella maqueta, que era la seva obra i el seu programa. D'un cop d'ull ràpid valorà i els músculs de la seva cara es contraqueren en una ganyota que probablement volia ser un somriure:

—Dos anys! —mormolà entre dents—. En dos anys l'acabo...

Era qüestió d'acumular materials per donar-li una bona empenta així que arribés el bon temps. Pedra, sobretot, molta pedra. El Reich no podia disposar de gaire ciment ni de gaire ferro, però el Negre tenia pedra, en quantitat i bona, i homes per a arrencar-la, tragar-la i col·locar-la. Com a organitzador no li mancava talent; sabia distribuir els homes i el temps, disposar el treball i, en definitiva, construir un camp, on els enemics del nacionalsocialisme morissin millor que en qualsevol altre.

Gupper no era home de somnis; girà l'esquena a la maqueta, prengué els guants i sortí del despatx cap a la porta del camp. (IV, 142-143)

- a) Un dels llenguatges no verbals més efectius són les expressions facials com ara la mirada, el moviments de les celles i els somriures. En el cas de Gupper, què és el que substitueix aquests darrers? És una forma natural de somriure?
- b) Creieu que hi ha maneres de morir millor o pitjor? Si considereu que no, com expliqueu el desig de Gupper en aquest sentit? Raoneu la resposta per escrit.

10. Tenint en compte que Amat-Piniella construeix el personatge de Hans Gupper a partir dels dos màxims responsables reals del camp de Mauthausen, cerqueu informació sobre les biografies de Franz Ziereis i de Georg Bachmayer i indiqueu els fets biogràfics reals d'aquests dos alemanys coincidents amb els que s'expliquen del personatge literari.

11. Un dels trets destacats de Hans Gupper és la seva desconfiança respecte de tothom. Expliqueu per escrit algun dels episodis en què descobreix alguna trama d'engany, robatori o estraperlo entre els seus inferiors i indiqueu com acaba l'episodi.

12. Un dels moments on l'actitud de Hans Gupper respecte dels presos del camp esdevé més cínica és al final de la novel·la, quan, en reconèixer la immediatesa de l'arribada de les forces aliades, els adreça un discurs amb caràcter salvador. Després de llegir-lo, responeu les qüestions següents:

—La guerra es pot donar per acabada, però no us podeu quedar aquí. Tinc ordres de portar-vos a un lloc on estareu sota la protecció de la Creu Roja

Internacional. Aquí la guerra podria posar en perill les vostres vides. Jo us dono la meua paraula d'honor [...] que no seran preses mesures repressives de cap mena; feu bondat i no intenteu fugir. Obeïu els guàrdies, que, més que vigilants, seran els vostres protectors. No voldria que us emportéssiu una mala impressió del temps que heu passat en aquest camp. Crec haver estat just i haver apreciat els vostres mèrits com a treballadors. Si hi ha algú que estigui descontent que m'ho digui francament, com un camarada més! Jo procuraré explicar els motius que m'han impedit de portar-me tal com hauria estat el meu desig... (XVII, 467-468)

- a) Tenint en compte les atrocitats comeses al camp pel mateix Gupper, quina interpretació doneu a les seves paraules?
- b) Indiqueu en quins moments la seva intervenció resulta més increïble i paradoxal.
- c) Com valoreu que usi la paraula *camarada* després de la persecució a què va sotmetre els comunistes des de jove? Per què creieu que l'usa?
- d) Redacteu un discurs del mateix estil i extensió, en què el comandant del camp demani perdó als presos per tot el que ha estat capaç de fer durant anys.

13. A banda de Zierys i de Bachmayer, hi ha dues figures més que, en la realitat de Mauthausen, també van destacar com a botxins i que el nostre autor redibuixa a *K. L. Reich*. D'un costat, Magnus Keller, un pres alemany que tenia el càrrec de *Lagerältester* i que era més conegut com a King-kong per la seva opulència física, i, de l'altre, Popeye, que exercia de *Blockältester*, és a dir, d'encarregat de barraca (en concret de la número 13, exactament la que correspongué al nostre autor en la seva estada al camp).

- a) Quines connotacions creieu que tenen els sobrenoms de «goril·la» i de «popeye» aplicats a les persones? I el de «negre» aplicat a Hans Gupper?
- b) Elaboreu un retrat escrit del caràcter de King-kong a partir de la reacció que té, al capítol VI de la novel·la, després que es produeixi la fuga de dos presoners destinats al crematori.
- c) Ara, feu el mateix respecte de l'episodi en què surt al pas de l'incident entre un pres francès i un *Blockältester* que el vol seduir, al capítol XVI, i posa les coses en ordre enmig de la disputa. Després d'indicar als que té al voltant que *tots volem tornar a casa, on la vida no és cruel com aquí, però heu de tenir paciència que això no trigarà. I no us compliqueu la vida en aquests darrers temps...* (p. 439), creieu que la seva és una postura inflexible com la que mostren els SS? Justifiqueu la resposta.

14. Al capítol III es produeix un enfrontament físic entre Popeye i l'Emili. Llegiu aquesta descripció del *Blockältester* i resoleu les qüestions que la segueixen:

... és definit com "un tipus simiesc, prògnata, producte dels baixos fons d'una ciutat portuària qualsevol. Descarregador del moll o pinxo de taverna. El seu alemany era cantellut i carregat d'argot. Per les falles de la boca esquitzava en parlar." Un personatge grotesc, per tant, que deixa transpirar una "figura patibulària" que crea "l'atmosfera de por" que el sistema nazi pretén implantar, i del qual Popeye en serà el seu executor més fidel en tant que es tracta d'un personatge ja procedent d'un submon associat a la brutalitat, l'animalització i l'escàs bagatge cultural.

- a) Cerqueu el significat del adjectiu *prògnata*. A quina part del cos es refereix?
- b) Quines connotacions creieu que tenen afegides les expressions: *baixos fons*, *ciutat portuària qualsevol*, *descarregador del moll*, *pinxo de taverna* i *carregat d'argot*? Creieu que fan al·lusió al mateix? Per què? Proposeu-ne d'altres de similars.
- c) Què significa la paraula *cantelluda*, referida a una llengua?
- d) Quin sentit us sembla que té l'expressió *figura patibulària*, aplicada a Popeye?

15. La brutalitat amb què Popeye tracta els presos se li gira a la contra en la seva pròpia mort. Descriviu de quina manera mor aquest personatge i quin sentit té la proclama «*A Popeye, se li han acabat els espinacs*» (XVIII, 504) que figura en el rètol que es col·loca al costat del cadàver. Us ve al cap alguna altra expressió amb el mateix significat i que també juga amb una verdura?

16. Una altra denominació que reben alguns superiors al camp és la de Kapos, els encarregats de la disciplina d'un grup de treball, que també es caracteritzaven per la seva agressivitat, tal com mostra aquest fragment de la novel·la:

Deu vagonetes cada tren, un centenar de pedres a cada vagoneta. I el Kapo (el cabo de vara), amb els seus crits enrogallats, brandant la matraca de goma, vesànic i cruel, no concedia treva als seus subordinats.

[...]

—Treballa, treballa! —cridà el Kapo de sobte, en veure'l parat i somniador—. Més de pressa, més de pressa... A l' hora de menjar correràs prou. Gandull! Treballa si no vols que t'arribi a l'esquena...

El València se'l mirà amb una expressió estúpida. La veu d'aquell negrer li era en aquells moments completament estranya. La mateixa goma havia deixat de fer-li por. La capacitat de sofrença té un límit, i en Vicenç l'assolia. (III, 130-131)

- a) Per què creieu que es parla d'aquell negrer? Quin referent hi ha al darrere d'aquesta expressió? Cerqueu-ne més informació.
- b) Se sap que entre els kapos de Mauthausen n'hi havia dos de catalans: Flor de Lis i Tomàs Urpí. Cerqueu informació sobre aquests dos personatges i sobre els motius que els van convertir en servidors de la causa nazi.

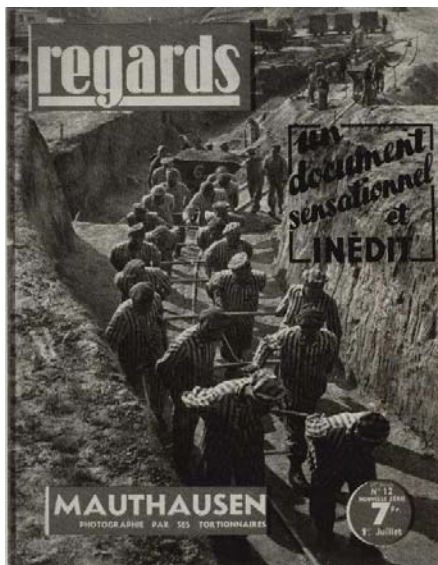
5.2. Les víctimes del gran carnatge

Segons també s'indica a la novel·la, l'any 1945, poc després que les tropes aliades alliberessin el camp de Mauthausen, la premsa va explicar al món que havia estat trobat:

... un altre carner humà a les riberes del Danubi, prop de Linz, on milers de deportats polítics de totes les nacionalitats eren tancats en condicions inimaginables, i els crematoris del qual contenen centenars i centenars de cadàvers en estat de putrefacció degut a la insuficiència dels forns. (XVIII, p. 509)

A Mauthausen van ser deportades vora dues-centes mil persones i tan sols en sobrevisqueren una mica més de dues mil per poder contar i denunciar totes les atrocitats viscudes a la pròpia pell. Des d'aleshores, i a tot el món, el nom d'aquest camp d'extermini nazi va lligat als terribles excessos duts a terme per un règim totalitari europeu d'extrema dreta.

5.2.1. «El bassal de les sangs germanes»

Portada de la revista francesa *Regards* de l'1 de juliol de 1945.
(Centre Historique des Archives Nationales -CHAN-,
fonds de l'Amicale de Mauthausen, déportés, familles et amis)

A banda dels personatges que a la novel·la tenen un nom propi i que analitzarem més endavant, a *K. L. Reich* destaca la presència contínua d'un personatge col·lectiu format pels milers de presoners anònims que, o bé ja es trobaven al camp en el moment en què entren els protagonistes o bé hi arriben després a tongades i desfilen tràgicament cap a la mort davant dels seus ulls (entre molts altres, set jueus hongaresos –p. 165–, tres-cents jueus holandesos –p. 196–, dos mil presos russos –p. 282–, cent presos txecs –p. 285– i quaranta presos iugoslaus –p. 296–). Procedents, per tant, de múltiples països, acaben convertint el camp de Mauthausen en un immens bassal de sangs germanes, tal i com es comenta a la pàgina 298 de la novel·la.

1. Llegiu el següent fragment i indiqueu a la taula que el segueix les causes que expliquen els trets físics i les reaccions dels interns:

Fou l'Emili qui s'adonà el primer d'un grupet de tres o quatre homes –li calgué fer un esforç per a trobar-los homes– que, afluïts a la carretera per algun camí secundari, esperaven que la columna hagués passat per tal de creuar.

—Mira, Cisco –digué ofegant una emoció violenta.

Eren interns al camp i anaven guardats per dos SS, fusell al braç. Sobre ells varen convergir totes les mirades de la processó i per uns instants no existí res més al món. És que eren realment homes? Vestits amb parracs ratllats de blau, amb un casquet també ratllat enfonsat per damunt de les orelles, llurs cares cremades pel vent de neu, morats de fred els llavis i la punta del nas, tremolant tot el cos arrupit, traslluïen per una magror cadavèrica tot un infinit de sofrències. Aquells cossos semblaven sacs de llenya, talment els ossos apuntaven a través de la pell i dels draps que els vestien. Dels pantalons massa curts eixien uns

turmells exageradament inflats i unes sabates amb sola de fusta, molt grans i balderes, sota les quals s'aferrava la neu fent insegura l'estabilitat d'aquelles pobres carcasses. (1, 99)

Altres grups de presos, tallats pel mateix patró dels d'abans, anaven apareixent més nombrosos i freqüents a mesura que s'apropaven a la porta principal. Els mateixos tipus, les mateixes cares, la mateixa misèria. (1, 101)

Tret físic	Causa
Cares cremades	
Llavis i nas morats	
Tremolor	
Turmells inflats	
Pas insegur	

2. Una de les maneres d'eliminar la identitat de la multitud de presos del camp era, doncs, l'obligació de vestir de la mateixa manera. Amat-Piniella recorda aquest detall de la seva entrada al camp:

I aleshores va venir el canvi de roba. Ens van fer passar a les dutxes de desinfecció i ens van fer treure tot el que portàvem, tot, tot. I ens van dur una mena de pijames fets amb roba ratllada de cotó. Estaven foradats i recosits per tot arreu. En molts d'ells encara es veia la sang, perquè els havia duts gent que havia estat afusellada, assassinada. Encara s'hi veien els forats dels trets.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

A partir del següent dibuix, elaborat pel mateix Amat-Piniella dins el camp de Mauthausen, determineu per escrit en què consistia aquest obligat uniforme:

Dibuix de Joaquim Amat-Piniella sobre l'uniforme dels presoners del camp de Mauthausen.
(Arxiu Històric Comarcal de Manresa)

3. En veure aquella mena de vestits de ratlles dels presos, l'Emili, un dels personatges principals de la novel·la, exclama: *M'imaginava que els presidaris les portaven horitzontals a tots els països* (p. 100). Cerqueu informació sobre els uniformes dels interns de les presons més grans i conegudes del món. Què tenen en comú?

4. Al capítol II, el Francesc reconeix l'Emili amb penes i treballs, després que li hagin tallat els cabells i un cop vestit amb l'uniforme de pres. Llegiu aquest fragment i determineu els diferents inconvenients que troba en la nova roba:

Esgotats els uniformes d'hivern que, si bé no abrigaven gaire més, eren d'un color més fosc i en donaven la il·lusió, els els havien donat d'estiu, i encara adobassats de tot arreu. A més, els pantalons eren massa curts i la jaqueta massa folgada, o al revés. Però ni que haguessin estat nous i fets a mida, aquell ratllat blau i blanc de roba de matalàs o d'ombrel·la de platja no podia lligar de cap manera amb la neu i amb aquell fred que, en lloc de minvar, creixia en apropar-se el migdia. Allò era com anar en pijama!

—*Quina pinta que fas! —digué l'Emili, bo i encaixant alegrement amb el seu amic.*

—*Pots comptar! Si fa no fa com tots. Semblem zebres al pol. T'asseguro que no conec ningú amb aquestes disfresses!*

[...]

—*Què deu ser això? És rogenic; sembla sang després de rentar...* (II, 111)

Museu de Mauthausen
(Fotografia de Joan Pinyol)

- Amb què es compara la roba dels uniformes?
- I els presos, dins aquella roba?
- Per què creieu que en Francesc situa les zebres al pol?
- Quin era el veritable origen de les taques vermelles damunt la roba i de quina manera creieu que aquest detall podia afectar la moral de qui la duia posada?

5. L'any 2000, en ocasió de la commemoració del seixanta-cinquè aniversari de l'alliberament del camp, un dels supervivents de Mauthausen va desfilar de nou per la plaça de recomptes vestit amb l'uniforme de pres, tal com mostra la fotografia.

Raoneu per escrit els motius que creieu que van dur aquell exdeportat a revestir-se de nou amb la roba que li cobrí el cos durant anys. Contrasteu-los, després, amb el grup-classe.

Mauthausen, maig de 2000. Desfilada de supervivents de l'Estat espanyol.
(Fotografia de David W. Pike)

6. Damunt de l'uniforme ratllat –que unificava tots els presos del camp- i per tal de visualitzar de seguida la seva condició i origen, s'hi afegia un triangle cosit de diferent color. Després de llegir els següents textos (adaptat, en el primer cas) en relació amb aquestes insígnies, completeu la taula que segueix:

Text 1

En algunos campos predominaban ciertas categorías. Antes de la guerra, Sachsenhausen, Flossenbürg, Mauthausen y Gross-Rosen se usaban principalmente para los triángulos verdes propios de los delincuentes comunes. [...] Aunque la insignia azul se aplicaba a todos los prisioneros de guerra sin patria, en la práctica solo la llevaban los republicanos españoles y algunos rusos desnacionalizados y en el caso de los españoles, únicamente en el caso de Mauthausen, en Dachau y en Buchenwald la llevaban roja, igual que los presos políticos. Al elegir los prisioneros para ocupar los puestos de kapo, los SS buscaban entre los verdes y los antisociales que lucían el triángulo negro, dando prioridad a los alemanes y a los austríacos. [...]

La insignia de los gitanos, marrón entre 1938 y 1940, pasó a ser negra después de esta fecha mientras que la morada, de los objetores de conciencia se aplicó desde 1935 y la amarilla de los judíos tres años más tarde.

David Wingeate Pike, *Espanoles en el holocausto* (p. 49)

Text 2

L'Emili fou portat a una cel·la ocupada ja per un alemany, i, fins que s'hagué acostumat a la penombra de l'estatge, no va descobrir que el seu company era un «triangle rosa», un homosexual. [...]

... la seva posició era grotesca: la ignorància de l'afer, els dibuixos porcs i, per arrodonir el quadre, la pintoresca companyia que li acabava de tocar. «És curiós! No ho sembla d'"efeminat" –va pensar. [...]» (XII, 318-319)

<i>Color dels triangles</i>	<i>Categoria dels presos</i>

7. Al capítol XIV, la referència als presoners del camp s'estableix a partir del nom gèneric següent:

Cap iniciativa dels vassalls no era escoltada pel senyor.(XIV, 365)

- a) A quina antiga relació entre persones fa al·lusió aquesta referència?
- b) Esbrineu tots els paral·lelismes possibles que es podrien establir entre senyor-vassalls i alemanys-presoners.

8. Tenint en compte la situació extrema que patia la multitud de presoners, una altra manera genèrica amb què l'autor fa al·lusió a la gran massa humana que omplia el camp de Mauthausen és la comparació amb diferents espècies d'animals.

Extraieu els animals amb què es comparen els presoners en els fragments següents i, tot seguit, indiqueu quins punts de coincidència hi ha amb la realitat que es descriu:

- a. *La comitiva no desfèu pas la seva formació i progressà com una serp negra pel camí nevat.* (I, 98)
- b. *Semblem zebres al pol. T'asseguro que no conec ningú amb aquestes disfresses.* (II, 111)
- c. *Li costarà car el seu atreviment. El rebentaré com un gos...* (III, 127)
- d. *—Fora d'ací! —crià de sobte, en adonar-se que el menjador estava ple de curiosos que s'escalfaven—. Fora d'ací! Pandilla de porcs! Fora, he dit!* (III, 127)
- e. *No era ja una barraca de fusta, sinó una important construcció de pedra picada. Borbolla a dintre una febrilitat de rusc.* (IV, 145)
- f. *La gent endormiscada recordava un eixam de mosques balbes.* (VI, 187)
- g. *Veus seques i tallants, fetes a força d'elisions, s'aixecaven de la plaça com els lladrucs d'una gossada o com els crits d'una tribu de salvatges excitant-se per a la guerra.* (VI, 187)
- h. *La multitud s'havia arredossat contra els murs i cercava en l'amuntegament la tebior que el matí li negava. La pell es posava de gallina, i els mots escassos que algú s'atrevís a pronunciar es veien sacsejats per un espasmòdic petar de dents.* (VII, 210)
- i. *La pols ja no esperava que la recollissin de terra; s'aixecava per entre el formigueig de la multitud.* (VII, 216)

- j. *...la calor, la pols, la set, el mal humor i la revolta que covava íntimament contra aquell tracte bestial, de porc o de moltó, a què els sotmetien. (VII, 216)*
- k. *Els famolencs que ronsegaven pels volts del camp, indiferents a tot el que no fos menjar, desitjaven que s'acabés el joc per anar a recollir dels seus protectors, distrets ara amb el futbol, aquelles sobres de la sopa del migdia o el rosegó de pa que constituïrien un àpat providencial. (VIII, 231)*
- l. *«Ens surt cua com als micos», pensà en adonar-se que, a tots els companys, se'ls dibuixaven les vèrtebres coxals. (IX, 240)*
- m. *... l'Ernest baixava al soterrani, més ufanós que un paó, bo i començant d'aixecar castells amb el Kommando que li tocava... (X, 281)*
- n. *...quan els vestits eren esfilagarsats i bruts, quan la pell es tornava apergaminada i negra, els amics eterns t'esquivaven com un gos tinyós. (XII, 334)*
- o. *Els escollits sortien de la infermeria nus de pèl a pèl i eren menats al suplici com els moltos a l'escorxador, a bastonades. (XIV, 359)*
- p. *No hi tenia cap dret, a deixar-se matar com un conill. Era jove, no estava malalt, sinó afeblit; tenia dona i fills que l'esperaven (XIV, 359)*
- q. *Molts d'ells s'eixamenaven com les abelles d'un buc i formaven rotllanes gegants per donar-se calor els uns als altres. (XVI, 436)*
- r. *A les fosques, aquella pinya humana s'agitava com una pila de cucs damunt de la carn podrida, maldant per trobar el descans impossible; les diverses remors sordes, les oracions dels creients, les blasfèmies, els sospirs, les queixes, el respirar ritmat de qui, malgrat tot, dormia semblaven fer, en llur aplec monstruós, la veu única de la desesperació. (XVI, 443)*
- s. *Els pocs jueus que havien tingut la sort d'arribar a la fi arrossegaven els peus, es fregaven les mans tots arrupits, contemplaven les coses amb ulls de fura i no deien res. (XVIII, 503)*

9. Després de totes les penúries passades, l'autor descriu molt gràficament la reacció de la multitud que ha sobreviscut en el moment de l'alliberament del camp per les tropes aliades. Llegeix el següent fragment i feu una llista de totes les al·lusions a la multiplicitat de persones. Després, proveu de reescriure'l sense cap element que denoti pluralitat:

Per la plaça, en pendent suau, baixaven veritables raïms de presos. Alguns que no podien anar de pressa eren empentats pels altres i, si queien, tornaven a alçar-se sense fer cas de res, només absorbits per l'entrada del camp, on s'havia de realitzar el prodigi. Res no comptava sinó les portes que s'havien obert per no tancar-se mai més. I els tancs que roncaven pujant per la carretera costa amunt. I el meravellós impuls de milers i milers de condemnats que s'acopaven per assistir a l'entrada del primer blindat, per rebre l'indult definitiu. Alguns voluntaris bo i fent esforços desesperats, agafats de les mans i fent cordó, maldaven per contenir l'onada humana que s'anava agegantant i per deixar un pas, per petit que fos, als vehicles armats. [...]

I de la suma de veus sorgia l'onatge de clamors que anava i venia per damunt de l'aplec de ressucitats.

El tanc marxava molt dificultosament i la pinya de gent semblava obrir-se com la carn viva al pas del bisturí. [...] Era una joia feixuga, desigual, histèrica gairebé, la d'uns naufragats en arribar al vaixell salvador. (XVIII, 498-500)

L'alliberament de Mauthausen, 6 de maig de 1945.

(Fotografia de Henri Boussel. National Archives and Records Administration -NARA-, EUA)

10. Una vegada alliberada la multitud de supervivents de Mauthausen, es descriu de nou la diversitat de nacionalitats a partir d'unes reaccions d'alegria desfermada que són diferents en cada cas. Llegiu aquests fragments de la novel·la i indiqueu quines són aquestes reaccions per part dels representants de cada país. Creieu que tenen alguna cosa a veure amb la manera de ser de cada lloc? Raoneu la resposta:

L'espectacle era delirant. Els eslaus es besaven a cada galta incansablement, mentre els llatins cridaven i aixecaven el puny clos. Els qui no ploraven estaven a punt de fer-ho. Uns iugoslaus amb la bandera havien pujat a un dels tancs i un orador improvisat feia sentir la seva veu potent i era aplaudit pels qui l'entenien i pels qui no. Els soldats americans no paraven d'estrènyer mans; de tant en tant, s'havien d'eixugar les llurs, besades o mullades amb llàgrimes pels rescatats. [...]

Els iugoslaus havien acabat els discursos i ara cantaven himnes. «La Internacional», «La Marsellesa», eren corejats. (xviii, 500)

[...]

Els iugoslaus no es cansaven de cantar himnes revolucionaris, els polonesos els cantaven patriòtics o religiosos, els espanyols feien veure que estaven acostumats a tot i que eren impermeables a l'emoció, els francesos es posaven sentimentals i feien frases, els italians deien Porca misèria! i els russos empaitaven llurs botxins. Els pocs jueus que havien tingut la sort d'arribar a la fi arrossegaven els peus, es fregaven les mans tots arrupits, contemplaven les coses amb ulls de fura i no deien res. (xviii, 503)

5.2.2. «Una fira de xacres» o la degradació progressiva

1. L'eliminació de la identitat de cada pres sumada als treballs forçats i a la falta de l'aliment necessari per al cos van acabar desfigurant la fesomia de molts deportats als camps nazis. Però, a més de la degradació física, que convertia totes les víctimes del camp en *una fira de xacres* (p. 212), hi havia també la degradació moral iniciada pocs moments després d'entrar al camp i contra la qual va haver de lluitar contínuament el nostre autor. Llegiu els dos primers capítols de la novel·la i indiqueu tots els passos a què eren sotmesos els presos nouvinguts a l'hora d'integrar-los al camp.

2. Una altra de les formes que la novel·la subratlla contínuament, respecte d'aquesta degradació progressiva dels presoners del camp és a través de les diferents tortures que s'aplicaven. Llegiu aquest fragment i responeu les qüestions que el segueixen:

A l'hora d'anar a dormir, l'enrabiad Blockältester havia disposat un cubell d'aigua freda a l'entrada de la barraca, bo i anunciant «revista de peus». Quatre-cents homes havien de rentar-se amb aquella aigua, sense sabó i tovalloles; però, després de fer-ho el primer centenar, el poc líquid que quedava s'havia convertit en un fang tan espès que la major part havien preferit emprar la saliva o els orins propis. Aquestes solucions no eren desorbitades, puix que una petita emascara, o una durícia lleugerament més fosca que la pell normal, bastaven per a rebre un joc de vergassades. (III, 135)

- a) En el pròleg del llibre *Diari de Praga*, de Petr Ginz,¹⁰ un nen jueu deportat primer a Terezin (República Txeca) i després assassinat a Auschwitz, se citen les següents paraules escrites per aquest nen, en el seu diari de 1942, des del camp de concentració:

Allò que ara és ben habitual, en temps normals despertaria una gran commoció.
(p. 12)

Comenteu per escrit la relació entre l'afirmació anteriori les tortures realitzades als camps nazis, com la que acabeu de llegir.

- b) Considereu que les solucions adoptades pels presos del block eren desorbitades o comprensibles, tenint en compte el context? Raoneu per escrit la vostra resposta.
- c) Cerqueu el significat que tenen en el text les paraules *emascara* i *vergassades*, i proposeu un sinònim per a cadascuna.

3. Una altra de les formes de tortura a què se sotmetia els presos de Mauthausen i que *K. L. Reich* recull amb un valor testimonial té a veure amb la pèrdua de les hores de descans nocturn i amb l'obligació de passar-se tota la nit dret i en formació, com a càstig després que algun pres provés d'evadir-se, robés material i un llarg etcètera de motius. Llegiu aquest fragment i resoleu les qüestions que hi ha tot seguit:

La matinada semblava un aiguafort groguenc; llums crues, només, i el pensament anul·lat pel martelleig insidiós del terror...

Feia unes tres hores que durava la parada i, per llevant, semblava endevinar-se la primera llum de l'albada. No és que fes fred, però la immobilitat i la frescor de la nit austríaca esdevenien cada vegada més dures per a tots, i sobretot per als més atropellats. I les hores de descans s'escolaven inexorables, i s'apropava la de diana, i caldria sortir a treballar sense haver dormit! La jornada seria una tortura interminable! Francesc mateix se sentia fatigat d'aquella estada a peu dret i preveia la pesantor de la diada que venia. Per tal d'animar-se, va recordar l'observació feta altres vegades, que la previsió del dolor és sovint més insuportable que la seva presència. La trampa que feien els alemanys amb els càstigs col·lectius saltava a la vista: com més injustos, com més dens el clima de terror, com més espectacular la mise en scène, més eficaços resultaven. Els pocs que podien salvar llurs cossos de la fam general i de la fatiga del treball

¹⁰ GINZ, Petr. *Diari de Praga (1941-1942)*. Quaderns Crema, 2006.

veien devorats llurs esperits en la marea d'aquell neguit constant, del desassossec nerviós, del bregar feroç per l'existència. [...]

D'altres anaven desmaiant-se, i, quan el dia naixent posà la seva llum sorpresa damunt de l'assemblea, els intervals entre quatre i quatre de formació estaven sembrats d'homes sense sentits. (VI, 192-193)

- a) Expliqueu el sentit del mot *aiguafort*, segons el context.
 - b) Cerqueu el significat exacte d'*insidiós* i proposeu-ne dos sinònims.
 - c) Feu el mateix amb *inexorables*.
 - d) Comenteu per escrit el significat de la frase: *la previsió del dolor és sovint més insuportable que la seva presència*.
 - e) Expliqueu el sentit de l'expressió *mise en scène*, tenint en compte el context.
 - f) Expliqueu el sentit de l'ús del mot *bregar*, segons el context.
 - g) Comenteu per escrit el sentit amb el qual s'usa el mot *assemblea* en aquest fragment.
 - h) Quins creieu que eren els primers símptomes del cansament en el cossos dels presos després de formar a peu dret durant tota la nit?
4. En el mateix sentit, redacteu per escrit una confessió en primera persona en què el narrador reconegui trobar-se en la mateixa situació que planteja el text següent:

En una atmosfera de por i com per una necessitat humana de viure malgrat tot, els homes agrupats esdevenen confiats, dòcils i irreflexius com els infants. Així que la tensió del pànic es relaxa una mica, s'obren les vàlvules del cor llargament oprimint, i se n'escapa una mena de falsa alegria, sempre precària, que embriaga com una beguda forta. És com una histèria col·lectiva que obliga a riure per qualsevol cosa sense gràcia, a parlar estrepitosament com si els crits poguessin esborrar totes les traces doloroses de moments anteriors, i que, si se li deixa temps per a resoldre's per si sola, acaba per un desinflatament vertical en una depressió lamentable. (II, 114)

5. Llegiu el capítol VI i indiqueu en què consistia la tortura de la cadireta dels vint-i-cinc cops al cul? Quan el fuetegen davant la formació de tots els presos, per quina raó pràctica s'indica que el camp sencer es mostra solidari amb el kapo del crematori?
6. Comenteu el significat de l'expressió següent, tenint en compte el context:

La desgràcia d'altri era com un sedant a la pròpia amarguesa. (IX, 244)

7. Tal com es remarca a la novel·la, una altra de les formes de tortura que es repeteixen al camp té a veure amb l'exposició nua dels presos durant hores i a temperatures baixíssimes. Del fragment següent, indiqueu tots els referents i expressions que tenen a veure amb la nuesa:

No hi pot haver al món cosa més fastigosa que la promiscuitat de milers de cossos nus. L'Emili, tot i no tenir l'ànim gaire disposat a l'anàlisi, s'adonà que el disgust davant d'aquell espectacle no venia exclusivament de la visió constant i obsessiva de la nuditat total d'una multitud quasi esquelètica, ni de la fortor per la

manca d'higiene, ni del refrec inevitable amb els altres, sinó d'alguna causa més íntima i personal. Era la sensació d'anar despullat, la torbadora manca del pudor més elemental, la humiliació d'estar privat de la més petita protecció corporal, el tacte repel·lent de la pròpia pell en friccionar-la a fi de vèncer la rampa i la tremolor. (VII, 211)

A què creieu que es refereix el narrador amb l'expressió: *la torbadora manca del pudor més elemental*?

8. Més endavant trobem aquesta nova al·lusió al nudisme:

El nudisme, emprat a propòsit de qualsevol pretext en la vida dels interns, era el vehicle de les aficions contranaturals i del sadisme, però també una cosa més greu. En observar la violència que es feien els seus companys en posar-se a la inspecció dels controladors, l'Emili pensava fins a quin punt és un desarmat indefens aquell qui s'ha de presentar nu a la curiositat (més que més si és malsana) dels seus amos i senyors. El mite dels nostres primers pares es repetia. Un home que es veu nu s'humilia, s'aplana, es rendeix a la mercè de qui li pot retornar els vestits. En un aplec d'homes nus, quan hom no està format en el culte al cos, quan hom ha estat pujat en la saludable fusió dels esperits cristià i humanista, la misèria i la vergonya estableixen entre ells una igualtat que és principi i fi de totes les claudicacions. La lucidesa crítica, l'amor propi, les rebel·lies, tot allò que posa l'home per damunt de la bèstia esdevé impossible, puix que, si es produís, els mataria a l'instant el sentiment del ridícul que neix de la nuditat. (XI, 292)

- a) Indiqueu amb una paraula quina és la conseqüència del nudisme que, en aquest fragment, es presenta més greu que *les aficions contranaturals i el sadisme*. Després, contrasteu-la oralment amb la resta de companys.
- b) Què significa en el text una *curiositat malsana*? A quina altra curiositat la podem contraposar?
- c) Segons aquest fragment, creieu que el nudisme ens iguala totalment als animals no racionals? Raoneu la resposta per escrit.
- d) Descriviu, també per escrit, el sentiment de ridícul que neix de la nuditat.
- e) Organitzeu un debat a classe al voltant de la següent qüestió: creieu que el sentiment del ridícul que neix de la nuditat és innat i natural en les persones o que és una conseqüència adquirida per qüestions culturals?

5.2.3. La supervivència

Tenint en compte les condicions adverses en què es trobava la vida dins el camp de Mauthausen, la novel·la també dóna compte de les diferents maneres amb què els milers de presoners van combatre permanentment l'amenaça diària de la mort, a vegades en forma de por; altres, de fred, i, sobretot, de fam.

Per a l'escriptor Jorge Semprún, supervivent del camp de Buchenwald, el secret de la supervivència en un camp nazi es devia a tres factors: un coneixement suficient de l'alemany parlat, l'habilitat per a una professió (o la pretensió de tenir aquesta habilitat) i, més que res, molta sort.

5.2.3.1. La por, el fred i la fam

1. En un moment de la novel·la, s'identifica el sentiment de la por com una reacció humana innata. Llegiu els següents fragments i responeu les qüestions que vénen a continuació:

Mil cinc-cents homes sofreixen en aquests moments impressions equivalents a les seves del dia que va arribar. L'August pensa que les reaccions dels homes en els moments emocionals vénen a ésser aproximadament les mateixes; només les observacions varien per la impossibilitat que els sentits de tots els homes puguin percebre les mateixes excitacions, davant d'un espectacle tan complex com és l'entrada en un lloc desconegut i ple de mals averanys; però, en canvi, totes elles condueixen a un mateix resultat per molt diversos que siguin els camins: una barreja de por, de curiositat malaltissa i d'atordiment. (I, 96)

[...]

El camí havia estat llarg i fatigant, la comitiva interminable dels mil cinc-cents homes arribava finalment a la mateixa filferrada del recinte exterior. Pujant per una drecera rosta i relliscosa de gel, l'ascensió no havia escatimat dificultats a la gent carregada d'equipatges i de por. (I, 97)

- a) Si podem definir la por com un *torbament de l'ànima, sentiment d'inquietud i commoció psicofisiològica que hom experimenta davant un perill imaginat*, rellegiu el capítol I i destrieu en quins moments aquesta sensació de por es manifesta, a través de l'Emili, davant de tot el que resulta desconegut.
- b) En una situació extrema com és l'entrada en un camp d'extermini nazi en qualitat de presoner, què considereu que pot pesar més, l'equipatge o la por? Raoneu per escrit la vostra resposta.
- c) Creieu que és possible superar la por a la mort imminent? Raoneu per escrit la vostra resposta.

2. Un altre dels obstacles als quals els presoners del camp de Mauthausen havien de fer front diàriament eren les inclemències meteorològiques d'una manera tan acusada que, en molts casos, el fred i la calor van ser uns aliats perfectes per a les accions d'extermini criminal que van dur a terme els nazis. Llegiu aquests fragments i responeu les qüestions que es plantegen després:

—Els SS ja saben el que fan. El fred els estalviarà feina!

—Per als alemanys, els qui no poden treballar són paràsits... La neteja d'avui serà completa!

El sol anava guanyant posicions i ja daurava la meitat del mur occidental de la plaça. Aviat s'acabaria la tortura del fred per a començar la de la calor. (VII, 212)

[...]

I també arribava l'estiu. Titubejava abans de donar tot el volum de la seva calor, però progressivament s'abocava damunt dels homes amb la seva crueltat particular. Els seus efectes no eren tan ràpids com els del seu oposant, el fred; però aquesta oposició no era més que aparent, car la calor preparava el terreny al fred, debilitava les resistències i, sorneguerament, dissimulant els seus mals

instints, consumava la meitat del crim. Llavors el sol es disculpava en el seu llenguatge esotèric: «Em dol de col·laborar amb el meu enemic, em dol per vosaltres, però no ho puc evitar. Amb els meus excessos he de fer que l'hivern sigui ben rebut. No em toca a mi de subvertir la llei de l'Univers!». (XIII, 340-341)

- a) Indiqueu quina relació s'estableix entre la situació meteorològica que viu el camp i les intencions dels alemanys.
- b) Expliqueu el sentit de la paraula *neteja* en aquest context.
- c) Per què es diu que l'oposició calor-fred *no era més que aparent*?
- d) En quin sentit es diu que la calor *consumava la meitat del crim*?
- e) Què vol dir *llenguatge esotèric*?
- f) A quina *lleï de l'Univers* es fa referència?
- g) Elaboreu un text escrit en què sigui ara el fred el qui s'adreça verbalment a les seves víctimes, tot fent al·lusió als seus nefastos efectes damunt dels seus cossos.

3. La novel·la s'inicia amb aquestes paraules:

El fred era molt viu. No calia pas pessigar-se la carn o tenir la certesa de no dormir. Ho era tant, que havia arribat gairebé a l'extrem oposat de produir com un començament d'anestèsia. (I, 85)

- a) Cerqueu informació sobre la mitjana de les temperatures que es registren al nord d'Àustria en ple hivern i sobre la temperatura més adequada a què ha d'estar el cos humà.
- b) Indiqueu quin us sembla que era l'extrem oposat a l'anestèsia esmentada en el text.

4. Llegiu el fragment següent i indiqueu de quines quatre maneres s'explica que els presos miraven de combatre la sensació de fred:

El fred anava pujant impertorbable cames amunt d'aquells homes que portaven dos dies sencers sense dormir ni menjar calent. Eren molts els qui ballaven i picaven de peus. D'altres bufaven les puntes dels dits o, bracejant amplament, es colpejaven l'esquena amb els palmells oberts. (I, 90)

5. Llegiu ara el capítol XVI i indiqueu la manera amb què els presoners eslaus miren de combatre el fred.

6. El temps narratiu de *K. L. Reich* transcorre al llarg de quatre anys i mig. Cerqueu a la novel·la algunes indicacions de canvi d'estació meteorològica: des del fred hivern, quan el grup de l'Emili entra al camp, fins a la primavera en què és alliberat.

7. Amb paraules de Werner, un pres alemany, una altra de les formes de resistència dins el camp passa per mantenir en tot moment una actitud egoista. A partir d'aquest fragment, analitzeu i comenteu per escrit el sentit que rep l'egoisme:

Si cauen la majoria dels vostres compatriotes, que no sigui perquè us heu creuat de braços. Cal salvar el que es pugui, i l'única manera d'aconseguir-ho és que

cadascú procuri ésser dels que quedaran. L'egoisme és la llei del camp. És un verí en la nostra existència i, al mateix temps, l'antídot. Si no podeu evitar que la mort faci la seva collita, sigueu prou egoista per a conservar-vos i poder, un dia, exigir justícia. (IX, 252)

De quina manera es relaciona el fragment anterior amb la intenció d'Amat-Piniella a l'hora d'escriure *K. L. Reich*? Creieu que la seva va ser una actitud egoista?

8. Un altre dels patiments constants que a Mauthausen es va cobrar moltes vides va ser la manca de l'aliment necessari per a la correcta subsistència física dels presos. Afamats i debilitats fins a extrems esgarrifosos, la fam va provocar en la gran majoria uns comportaments més bestials que no pas humans. Tant era així que, quan un dels presos moria durant la nit, l'endemà, el primer interès dels que havien dormit al seu costat no era altre que aixecar la part de dalt del seu uniforme a la recerca del tros de pa que podia haver protegit sota el seu cap. Llegiu aquest fragment i responeu les qüestions que hi ha a continuació:

Aclimatar-se a un camp de concentració era el més gran dels privilegis i no hi havia pas una regla fixa. Homes que no trobaven cap protecció, que passaven fam, que s'anaven morint a poc a poc, no sofrien tant com d'altres per als quals, en tenir les necessitats peremptòries més cobertes, era la imaginació que els creava problemes irresolubles i, cosa que és pitjor, sense esperança. Per als dissortats existia sempre la possibilitat d'un canvi favorable. Als benestants, l'amenaça d'una caiguda en desgràcia els llevava el goig de la pròpia sort, i, si eren sensibles, la visió dels mals irremeiables dels altres ja era prou tortura. A més, la fam és un dolor físic absorbent i exclusivista. Els famolencs no pensaven en res més, i, si un dia aconseguien omplir l'estómac, coneixien momentàniament un estat d'eufòria que els altres no podien trobar mai pel fet que llurs delers no tenien al camp satisfacció possible.

[...]

Era l'embrutiment total de l'home. Per als famolencs, la fal·lera instintiva de la consecució d'aliments; per als privilegiats, la submersió en una bassa pestilent d'egoismes, cobdícies, brutalitats i vicis. (V, 159-160)

- a) Indiqueu quin és l'avantatge dels dissortats i el desavantatge dels benestants segons el text. Quines altres diferències s'estableixen entre uns i altres?
- b) Cerqueu el significat de *peremptòries*, d'*irresolubles*, de *delers* i de *pestilent*, i proposeu dues paraules sinònimes per a cadascuna, adequades al context.
- c) Quin sentit té en el fragment la paraula *embrutiment*? A quina mena de brutícia fa al·lusió?

9. Llegiu aquest altre fragment de la novel·la i, a partir del menú diari que s'indica per als presos, cerqueu informació sobre les calories que els devia aportar i sobre les que són necessàries perquè el cos humà es mantingui en condicions suficients. A continuació, resoleu la resta de qüestions que segueixen:

Quan les calderes de cocció a vapor tenien llurs tapes obertes, hom hauria cregut veure individus d'una nova espècie d'ostracis, educats a la prusiana... D'aquella cuina, amb tot el seu perfeccionament, sortia cada dia el menjar més infecte del món. Naps de bestiar i patates amb pell, bullit amb aigua i sal fins que tot plegat feia una pasta, eren la base de l'alimentació del camp.

Reglamentàriament tocava posar-hi també una miqueta de margarina, però desapareixia abans d'arribar a la caldera, car el greix era el patró d'or dels intercanvis i «estraperlades». (IV, 152)

Detall del menjar que se servia (Museu de Mauthausen).
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

a) Cerqueu el significat de l'expressió *a la prussiana* i indiqueu el referent que hi ha al darrere.

b) Què significa que *el greix era el patró d'or dels intercanvis i «estraperlades»*? En què consistia l'estraperlo? Cerqueu informació sobre aquesta pràctica a la Catalunya de la immediata postguerra espanyola.

10. Com acabem de comprovar, una de les formes de subsistència alimentícia per part dels presos té a veure amb l'intercanvi de béns requisats dins el camp. És el que en una ocasió s'anomena *estraperlejar amb queviures, robes i materials de totes classes* (p. 141). Assenyaleu quin són els objectes més comuns de l'estraperlo entre els presos del camp, a més dels que tenen a veure amb el menjar.

11. Tenint en compte la gana que passaven tots els presos, el fet de treballar al kommando de la cuina representava tot un privilegi. Indiqueu de quina manera, a partir de la lectura d'aquest altre fragment:

El Kommando de la cuina.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

Els cuiners eren presos privilegiats, en aquells temps gairebé tots alemanys, car foren els primers en arribar al camp i guardaven aquells bons llocs a queixalades. Un cuiner era un senyor, tenia els criats que volia, vestia bé, fumava cigarretes que la població civil no hauria trobat enlloc, s'emportatxava

quan li venia de gust (d'amagat, és clar) i mantenia amics i «amiguets», i àdhuc, entre els subalterns de la SS, tenia deutors i protegits.

Al soterrani de la cuina, en canvi, no hi regnava tanta exclusivitat alemanya. Hi treballaven força polonesos i començaven d'entrar-hi espanyols. Constava del dipòsit de naps i de patates del departament, dels safareigs on els rentaven, d'una gran sala amb rengleres de bancs, asseguts als quals un nombre crescut de presos preparaven el material per a cuinar l'endemà. Uns pelaven naps, altres feien les patates a trossos o pelaven les que s'havia de menjar la tropa, i alguns entraven el gènere en brut i el treien net per mitjà de baiards... La llum era feble; la humitat, molta. L'aigua que xopava el paviment pujava per les parets, per les potes dels bancs, pel calçat dels homes, ho envaïa tot, fins a convertir l'estatge en un calabós de grans proporcions. Calia passar-hi de dotze a catorze hores en un silenci absolut, sense parar de fer una cosa o altra, i encara els qui hi treballaven eren considerats per la resta dels presos com uns éssers afortunats i dignes d'enveja. Tothom ho deia, que «les patates» constituïen un bon Kommando! (IV, 152-153)

12. Més endavant i, en referència a l'Ernest, encarregat de les patates, es marquen les diferències socials en aquell kommando. Indiqueu també de quina manera, a partir d'aquest altre fragment:

Mandrosament, donà un tomb per entre la filera dels peladors. Els uns triaven cols i naps, altres preparaven curosament les patates destinades a la tropa, alguns triaven unes grans piles d'espínacs i, en un racó, uns quants partien en quatre trossos les patates sense pelar que els presos es menjarien l'endemà. (XV, 378)

13. Tot seguit, l'Ernest enxampa un pres que fuig del lloc amb un pot de llauna ple d'uns quilos de patates. Rellegiu el capítol XV i indiqueu quines conseqüències tindrà aquest fet per al pres i, a la llarga, també per a l'Ernest.

14. Ara bé, si hi ha un personatge en qui es dibuixa més clarament l'obsessió per omplir l'estómac en la seva estada al camp, és el Vicenç, conegut amb el sobrenom de «el València» que, segons paraules de David Serrano, és el:

... cas més clar que ha estat construït sobre els fonaments d'una major generalització/estereotipació de la seva actitud: la més primària, la de la subsistència, aconseguida en base a la recerca de restes de menjar, pidolar o furtar el menjar aliè, paradigma de la pèrdua absoluta de referents ètics i morals, tenint en compte les condicions de vida de tots ells. [...]

És el prototipus de personatge a qui Levi defineix com a "patètic", deshumanitzat, una vertadera víctima física i moral del sistema: física per l'obsessió pel pa (aliment primari, bíblic), i moral (per la pèrdua de tota identitat i dignitat personal), com evidencia el seu final tràgic.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 216)

Tenint en compte que Amat-Piniella va construir el personatge del Vicenç a partir del referent real del valencià Vicent Calles i Ribelles (1904-1942), que seguí una trajectòria paral·lela a la del nostre autor, cerqueu al llibre *L'hora blanca*, de David Serrano, tota la informació possible sobre aquest referent i establiu totes les coincidències i diferències respecte del personatge de K. L. Reich.

15. Feu una llista de totes les conseqüències físiques i psíquiques que, per al Vicenç, té la manca d'aliment en aquests fragments. Cerqueu també informació sobre el referent de Pantagruel i la seva relació amb l'obsessió de Vicenç i indiqueu el sentit d'un *Pantagruel d'horta i de barraca*:

Acostumat a casa seva a les bones paelles d'arròs, a la fruita generosa, al bon peix i als talls ben asonats, ja hagué de substituir la qualitat per la quantitat en passar per les companyies de treballadors de França i pel camp de presoners de guerra. Ara, Vicenç, el «València», no tenia ni la quantitat, i en tres mesos de règim de camp alemany havia perdut tota la seva força després de quedar-se sense carns. La pell ennegrida, en part per la neu i en part per les poques ganes de rentar-se, estava pansida pels llocs on els ossos no afirmaven llurs protuberàncies. I també perdé el seu bon humor de tota la vida, [...] L'orla blava dels seus ulls donava més relleu a la seva expressió de cobdícia envers els trossos de pa que menjaven els seus veïns, quan ell, una mica golafre i molt famolenc, s'havia acabat en dues bocades el que li tocava de ració. Avui envejava els companys que tenien la sort d'ésser els últims a recollir el menjar de la caldera i rebien el més espès; es passava hores i hores parlant de banquetes imaginaris amb els seus companys de vagoneta o discutint furiosament sobre les pobres qualitats de la sopa del migdia; corria a escurar amb un llistonet de fusta les parets dels termos del menjar, desafiant coratjosament les fuetades dels presos alemanys encarregats de retornar-les a la cuina; somniava nits senceres tots els detalls de la seva arribada a casa, on l'Eugènia, la seva muller, li preparava un àpat digne de Pantagruel, un Pantagruel d'horta i de barraca.

Vicenç tenia fam. Quan acabava de menjar aquell litre escàs de sopa aigualida del migdia o el rosegó de pa negre que era tot el seu sopar, tenia més fam que abans de començar. Vicenç no podia adormir aquell estómac exigent que es cargolava dolorosament durant aquelles inactivitats digestives que hom li concedia amb tanta prodigalitat. Sofria tothora aquella tortura lenta, sorda, sense atenuants possibles, i el seu cos esdevenia cada dia més magre, els seus genolls ja no tenien cap força, els seus braços es doblegaven quan calia empènyer la vagoneta i els seus ulls no resistien la llum dels dies de sol. (III, 128-129)

[...]

A l'arribada del bon temps, el menjar va perdre encara una bona part de la seva ja prou magra consistència.

—Les aigües del desgel han entrat a la cuina —havia dit maliciosament un famolenc.

I el Vicenç, el València, qui estava batent un rècord de resistència, veié augmentades les seves sofrences. De fet, la gana era si fa no fa la mateixa, però cada vegada que parava el plat i li posaven la llossa d'aquella sopa amb rastres de nap i de patata, nedant en un litre escàs d'aigua bruta, la fam li arribava al cervell pel vehicle directe dels ulls. [...]

¿Com volien que no pensés en la seva gana, si les cames cada dia li flaquejaven més, si el cap li donava voltes, si aquella buidor interior l'anava xuclant com el vòrtex d'un remolí? No podia evitar que els ulls se li perdessin darrere de tot allò que tingués relació amb el menja;, que un soroll de plats, de culleres, de termos, fossin tan atractius com anys enrera, al seu poble, els sons de la banda local. (V, 166-167)

16. Redacteu una caracterització psicològica del Vicenç a partir d'aquest fragment:

Vicenç vol pa, necessita més pa, té dret al pa que el Blockältester, fart de les millors menges que hi ha al camp, guarda per als seus intercanvis. I amb els peus nus, en calçotets, com si anés a la comuna, passa del dormitori al menjador. El silenci i la fosca no són absoluts; al camp no poden ésser-ho mai. [...] L'empostissat cruix al pas lleuger de Vicenç i una por invencible s'apodera d'ell. Immòbil durant uns segons, escolta atentament. No es mou ningú. Dels orinadors no n'arriben més que els xuclets del desguàs. Al dormitori dorm tothom. Vicenç surt de la petrificació de la basarda i avança, anul·lats tots els sentits en direcció a l'armari...

L'endemà no cometrà la totxesa de posar pa a la sopa, car Popeye s'haurà adonat de la sostracció i farà esbrinaments. El València sortirà al treball amb la sensació de plenitud i de pesantor al seu estómac màrtir; però en el decurs de la difícil digestió, trobarà en aquell malestar una font generosa de delícies. (v, 173)

17. Feu un resum escrit de l'episodi i de les conseqüències que té per al Vicenç el fet que arribi a robar un tros de pa. Quin càstig rep?

18 . Debateu oralment i en grups la justificació o no dels robatoris en circumstàncies extremes de gana en qualsevol lloc del món.

5.2.3.2. L'organització política clandestina

Assemblea del Partit Comunista espanyol a la sala de dutxes de Mathausen.
(Fotografia de Francesc Boix, 13-05-1945)

Tal i com es descriu a la novel·la, i tenint en compte que el passat de molts dels presos espanyols està marcat pel seu activisme polític, una de les formes de resistència contra la realitat adversa del camp és l'organització política clandestina amb intencions diverses. Sobretot pel que fa a dos grups contínuament enfrontats, els comunistes i els anticomunistes, relacionats també amb el sindicalisme i amb l'anarquisme.

1. Assenyaleu els objectius d'aquestes organitzacions polítiques clandestines dins el camp a partir d'aquests fragments:

És la mania de sempre, d'organitzar-se pertot arreu. No hi doneu importància!

Francesc explicà les finalitats que, segons semblava, perseguïen amb això: coordinar l'ajuda entre ells, assolir llocs de privilegi en l'administració interior del camp i procurar salvar la seva gent com fos. Més tard, anar de cara a les possibles subversions nacionalistes dels austríacs contra el hitlerianisme. (VI, 183)

[...]

L'Emili creia una greu equivocació parlar de grups polítics. Rubio, com a bon comunista, portava l'aigua al seu molí i proposava que s'aprofités l'organització d'ajuda creada pel partit com a nucli de la nova empresa. Francesc, malgrat el poc entusiasme que havia trobat entre els sindicalistes, parlava en nom d'ells i s'oposava a la proposició de Rubio «perquè no volia convertir-se en joguina de ningú»; suggeria la creació d'un comitè coordinador, dintre del qual cada sector conservés la personalitat. [...]

Es concretaren, aleshores, les finalitats: ajuda als espanyols més necessitats i, entre ells, als de més vàlua personal; captació d'amistats entre els presos alemanys que portaven la direcció interior del camp; consecució de bons Kommandos per als compatriotes i obtenció de col·laboracions entre els ja situats. (VIII, 226)

2. Destrieu les principals conclusions a què es pot arribar a partir del contingut dels següents fragments, referits a aquests dos grups de presos, i contrasteu-les després amb la resta de companys. Tot seguit, resolcu les qüestions que es plantegen:

Tot i el relatiu benestar aconseguit, es barallaven més aferrissadament que mai. No és pas la misèria que crea les lluites, tal com sembla pretendre el materialisme històric. Al moment en què la igualtat entre els humans fos assolida i el nivell de vida hagués arribat al seu punt culminant, hom es barallaria igualment per qualsevol bizantinisme. La instintiva pugnacitat humana només coneix les treves en moments determinats, en els quals sorgeix la consciència d'un interès comú.

A la «casa gran» va succeir una cosa així. Quan hi va haver entre els espanyols una relativa abundància, la brega política entre comunistes i anticomunistes va experimentar una intensitat inusitada. (XV, 399)

[...]

El cuiner que podia disposar de menjar o el magatzemista que tenia roba per a distribuir s'imaginaven que llurs càrrecs eren Ministeris i, com que els partits i les organitzacions funcionaven sotmesos a les necessitats proselitistes, els dirigents eren automàticament aquell cuiner o aquell magatzemista, encara que no sabessin de llegir. Capdavanters i seguidors s'apassionaven en la casa de prosèlits, com si, de l'hegemonia en el grup espanyol del camp, depengués l'esdevenidor de la pàtria. [...]

Els comunistes van encetar aquesta tàctica de captació, d'acord amb llur principi que és l'adhesió el que compta i que el convenciment ja ve després. Els sindicalistes, temorencs de deixar-se perdre oportunitats, seguïen pel mateix camí. La competència per a arribar a llocs que significuessin poder econòmic fou acarnissada i sense pietat. Les divises que servien per comprar prosèlits, influències i guardians SS eren robades. (XV, 399-400)

[...]

Entre els espanyols, molt més austers que altres conjunts nacionals, el mal general es derivà cap una politiqueria absurda. Malaltia ben llatina!

[...]

L'aire corrupte, la manca d'informació exterior, la repressió de la vitalitat, que, entre els presos alemanys o polonesos, portaven a excessos de crueltat, a aberracions sexuals i a la neurastènia més aguda, entre els espanyols conduïen només a una lluita estèril per un objectiu ridícul. (xv, 401-402)

- a) Indiqueu a què es refereix l'autor amb el nom de *materialisme històric*.
- b) Cerqueu el significat exacte de la paraula *bizantinisme*, segons el context.
- c) Proposeu una expressió sinònima de *La instintiva pugnacitat humana*.
- d) Cerqueu el significat exacte de la paraula *inusitada* i proposeu dos adjectius sinònims.
- e) Cerqueu el significat exacte de la paraula *proselitistes* i indiqueu de quina altra deriva.
- f) Cerqueu el significat exacte de la paraula *neurastènia* segons el context.

3. Establiu ara els paral·lelismes que hi ha entre el fragment anterior i aquesta confessió del mateix Amat-Piniella respecte de la presència al camp de dos grups polítics de presos:

Entre els espanyols es va organitzar la solidaritat gràcies que hi havia un grup que es van mantenir molt íntegres, molt sencers. Els primers que es van organitzar d'una manera política i van mantenir la cohesió, això no ho podem oblidar, van ser els comunistes. També ho van fer de seguida els grups sindicalistes. Com és lògic, primer s'ajudaven entre ells. Foren els primers a organitzar-se potser pel fet que vam arribar junts i que fèiem una vida aïllada enfront dels alemanys. També portaven l'experiència d'una guerra i, a més, havien anat a parar allà per motius polítics, tenien una altura superior en el sentit moral. L'ajuda de vegades era més important amb paraules o gestos que no pas donant menjar. En un moment en què jo anava cap avall moralment vaig rebre'n tanta que no ho oblidaré mai més. Molt important per a mi, va ser en Bailina, des del punt de vista moral i material. Al camp vaig estar sempre al marge dels grups polítics. Em va semblar que era una bestiesa trasplantar la lluita política entre els diversos grups al camp. Era com si dos lleons que estan engabiats s'enfrontessin entre ells. Hi va haver un enfrontament entre anarquistes i comunistes, perquè aquestes coses s'arrossequen. És clar que en alguns casos es van ajudar entre ells però això no vol dir que alguns d'ells no es barallessin verbalment. Hi havia discussió política, allí dins. Com que parlaven en castellà o en català i ningú no els entenia, podien dir el que volguessin.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

4. De la mateixa manera que l'autor presenta el personatge de Vicenç com la concreció personal de la desesperació que provoca la fam, també singularitza les opcions polítiques clandestines a partir de Rubio, com a líder comunista, i de Manuel, com a cap dels sindicalistes.

Tenint en compte que Amat-Piniella construeix el personatge del barber comunista a partir de dues figures reals: Joan Pagès (Palamós, 1913) i Víctor Ronda Ortega (Madrid, 1909), cerqueu informació sobre l'activitat política d'aquests dos referents reals, així com sobre la trajectòria que els portà al camp, i contrasteu-la amb la del personatge de *K. L. Reich*.

5. A partir de la lectura del capítol VII, feu un retrat escrit físic i psicològic de Rubio. Tot seguit, contrasteu-lo amb el dels vostres companys.

6. A la pàgina 274 s'indica el procés de redacció d'una carta que Rubio escriu, assegut al seu llit, i que adreça a un amic seu que es troba al kommando August. Refeu-la i escriviu-la sencera, tal i com pretén enllestir-la el barber.

7. Per la seva banda, Amat-Piniella elabora el personatge de Manuel, entre d'altres referències, a partir del deportat català Josep Bailina, que, com hem vist fa un moment, va ser, en diferents sentits, del tot fonamental per a la supervivència del nostre autor a Mauthausen.

Cerqueu igualment informació sobre la trajectòria sindicalista d'aquest deportat i els motius pels quals va anar a parar al camp, i contrasteu-la, també, amb la trajectòria de Manuel a la novel·la.

8. A partir de la llarga conversa que Manuel i Emili mantenen al capítol XVII, feu un retrat psicològic del sindicalista.

9. Mireu ara d'establir paral·lelismes pel que fa al contingut entre aquest diàleg i el següent poema que Amat-Piniella va escriure l'octubre de 1944, dins el camp, dedicat a Josep Bailina i publicat posteriorment en el recull poètic *Les llunyanies*:

LA NOSTRA CAMPANYA

A l'amic Josep Bailina

*I quan els cels s'han destenyit de llur blau jove
i el sol s'ha endut la pols d'or del seu lluir,
he vist felins clavar llurs urpes en la carn dels meus
i serpents d'escata fina ésser els fuets dels guardes.*

*Pàl·lids els crits de l'ànec salvatge en la tarda freda,
pàl·lida la por del qui porta la sang, roig l'entredits...!
Qui vol venir amb mi a desvetllar els cementiris?*

*Ningú no sap com les arrels poen aquesta terra
que és llot pres a l'escalfor de cendres humanes.
Ningú no sap com l'aire capta els perfums del bosc
si els cossos cremant han posat amb llur fum l'horror a cada gorja.*

*Pàl·lids els gestos de l'home torturat fins a la follia.
Pàl·lida la vergonya del qui adorm l'oïda als clams de la fe...!
Qui vol venir amb mi a desvetllar els cementiris?
I els clarins de guerra cridaran a la revenja
quan arribi amb esclat l'alba de les llums potents.
Tots els ulls parlaran la llengua de l'odi sagrat,
tots els braços aixecaran a pols l'arma triomfal.*

*Pàl·lids de terror els assassins del qui ha estat just,
pàl·lida la glòria que tornarà jove el blau del cel...!
Veni amb mi, tots, a desvetllar cementiris!*

Les Il·lunyanies (p. 104-105)

a) Destrieu, d'una banda, totes les referències al terror que hi ha en el poema i, de l'altra, les que hi ha a l'esperança.

b) Expliqueu per escrit el sentit que creieu que Amat-Piniella dóna al fet de *desvetllar cementiris*.

10. En un altre moment de la novel·la es fa referència a les contínues reunions de la Internacional Comunista en miniatura. Cerqueu informació sobre el referent històric que s'amaga al darrere d'aquesta denominació i indiqueu el perquè de la seva utilització pel que fa als presos del camp.

11. Per a la convocatòria d'una d'aquestes reunions –en les quals l'Emili es manté al marge–, el grup polític reunit al kommando August rep el nom d'Estat Major de l'Exèrcit desarmat. Llegiu el fragment següent i responeu les qüestions que vénen a continuació:

«Avui, l'August vol reunir l'Estat Major una altra vegada. Les forces vives del camp. És que la treva ja ha durat prou? La lluita va durar un any: 43-44. Dos números que representen dotze mesos de neguits endebades. Cada dia una preocupació artificial nova. Afortunadament, la relació és també inversa. Cada preocupació nova va ésser un dia. Temps. I els aliats van desembarcar, i la guerra s'acaba. Ara, un mes de preparatius guerrers. Tan ridícul com la lluita política. "Govern d'Unió Nacional" i Exèrcit. "Estat Major del Kommando August". Jo en sóc el cap d'Informació. Les picabaralles el fastiguejaven, l'August, després d'un any. La treva era una sensació nova. "Cal que estiguem a punt per a afrontar els esdeveniments amb decisió". Sí, una cosa així va dir: "Units tots, organitzats militarment, podem ésser l'eix de la revolta armada contra els alemanys en derrota" [...]»

«[...] Què voldrà l'August? Ell parlarà i els altres assentiran. Els comunistes diran que llur representació és personal. Castro és ben poca cosa; no farà pas carrera... Llavors de les filípiques anticomunistes de l'August, Castro estava esverat. El partit de la "casa gran" anava ben mal informat, quan posava llenya al foc. Creuen que amb l'agitació política fan adeptes. I, en aquest cas, van servir de joguines de l'August. El metge no fou gaire més hàbil que Castro. L'August el va assenyalar un dia com a dirigent comunista i l'altre hi va trobar gust. Vanitats. I ganes de barallar-se pel plaer de la batalla. Els veritables enemics, els alemanys, són inassolibles; cal trobar l'Ersatz, dividir-se en Montaguts i Capulets, i a bregar... Aquest darrer mes, la cosa encara fa riure més. Govern de concentració nacional i Exèrcit amb Infanteria, Artilleria, Enginyers... Tothom quadrat! Aquesta vegada l'enemic és el veritable, els alemanys. Ja és un quany! Què voldrà avui l'August? Complicar més les coses?» (xv, 391-393)

a) Expliqueu el sentit exacte amb què s'usa l'expressió *les forces vives del camp*, tenint en compte el context.

b) El fragment forma part de la descripció escrita, a través d'una carta, de la situació del kommando August. Creieu que l'autor d'aquestes lletres veu amb bons ulls l'organització política? Amb quines frases ho demostra? Indiqueu-les i, després, raoneu per escrit la vostra resposta.

- c) Cerqueu el significat exacte de la paraula *filípiques* i proposeu-ne dos sinònims.
- d) *No farà carrera i posava llenya al foc* són dues locucions. Indiqueu-ne el significat exacte tenint en compte el context.
- e) Cerqueu el significat exacte de la paraula *vanitats* i proposeu-ne dos sinònims.
- f) Quin sentit té *pel plaer de la batalla*? Considereu que els presos del kommando August, després de les penúries viscudes al camp, continuaven sentint plaer per combatre? Raoneu per escrit la vostra resposta.
- g) Cerqueu informació sobre el referent de l'*Ersatz*, aplicat en un context bèl·lic, i expliqueu el sentit que aquest mot té en el fragment.
- h) Cerqueu informació sobre el referent literari que s'amaga darrere de *Montaguts i Capulets*.
- i) Per quina raó creieu que significa un *guany* que els alemanys tornin a presentar-se com els enemics a combatre?

12. Feu el mateix amb aquest altre text:

L'espera és de deu minuts. No és gaire! Un cop asseguts els cinc components de l'Estat major, l'August comença el discurs: [...]

—La funció de govern ha d'ésser assumida, crec jo, per l'Estat Major militar. Unificar el comandament encara més...

—I, del govern, què en farem? —pregunta el cap d'operacions.

—Dissoldre'!

—Això és un cop d'Estat militar.

L'Emili pensa que la idea és ben espanyola. «Ja tenim aquí la nova sensació! Un gran home d'Estat ha de passar pel pronunciamiento!».

Els comunistes de l'Estat Major protesten, però l'August diu que, si el govern no és substituït com ell proposa, dissoldrà govern i Estat Major, tot alhora.

—Ja no calia haver començat! Jo ja estic fart de fer comèdia!

El cap de Serveis s'aixeca i se'n va cap a la porta.

La reunió ha acabat aquí. Les protestes han ofegat la remor de les cadires i tothom, llevat de l'Emili i del dictador, ha abandonat el recambró. (xv, 396-398)

- a) Expliqueu el sentit que té el mot *govern*, tenint en compte que es tracta de presos polítics tancats en un camp d'extermini.
- b) Cerqueu informació sobre els cops d'Estat. Per què creieu que s'arriba a afirmar que és una idea *ben espanyola*?
- c) Per quina raó creieu que l'August rep el sobrenom de *dictador*? Considereu que té alguna cosa a veure amb el cop d'Estat? Quin referent immediat tenien tots els presos, comunistes i sindicalistes?

13. A l'inici del capítol XVII, i en vistes al previsible final de la situació de domini dels nazis en el camp, es constitueix secretament un comitè internacional de protecció i d'ofensiva. Llegiu aquest capítol i assenyaleu qui forma part d'aquest comitè i amb quines finalitats es crea.

5.2.4. Altres víctimes amb nom propi

En relació amb la condició i l'actitud moral que cada personatge adquireix dins el camp de concentració, Primo Levi, un dels representants de l'anomenada "Literatura concentracionària", va establir una classificació global dels personatges entre enfonsats (que són els que es mostren vulnerables a les lleis del camp, físicament i intel·lectual) i els salvats (capaços de saltar-se aquestes lleis i de sobreviure perversament, tot aprofitant una situació de privilegi i a costa de la resta de presoners). En el cas del nostre autor, aquesta classificació apareix amb diversos matisos, ja que Amat-Piniella presenta els personatges en relació amb uns determinats models morals que, segons el cas, o bé accepta i justifica o bé condemna directament.

1. Cerqueu informació sobre Primo Levi i contrasteu la seva tipologia de personatges amb la d'Amat-Piniella.

2. L'autor de *K. L. Reich* presenta:

- personatges salvats pel fet que sempre mantenen la seva integritat moral, tot i que no sobrevisquin (Francesc, Werner i August), la qual cosa els converteix en referents positius;
- personatges enfonsats (Ernest i Vicenç), que han perdut la dignitat moral en el desesperat intent de millorar la seva situació en detriment de la resta de companys, i
- per efecte d'uns i altres, i a través de tots, l'Emili, que esdevé el personatge aglutinador que evoluciona a la novel·la al costat dels lectors i que, al final, es converteix en el símbol absolut del testimoniatge dels supervivents del camp i acaba sent l'anomenat «Home nou» *amb un recobrat gust de la vida*.

Debateu aquesta tipologia a classe.

5.2.4.1. L'Emili

Per a la construcció de l'Emili, aquest personatge complex i rodó (en el sentit que evoluciona contínuament al llarg de la novel·la), Amat-Piniella parteix de la suma de dos referents reals (a més de la pròpia experiència i de punt de vista que va mantenir en la seva estada a Mauthausen i als camps dependents): d'una banda, el dibuixant Josep Arnal Cabrera (Barcelona, 1909 - Antibes, 1982), col·laborador, entre d'altres, de *Papitu* i de *l'Esquetilla de la Torratxa*, i, de l'altra, Francesc Boix (Barcelona, 1920 - París, 1951).

1. Cerqueu informació sobre aquests dos personatges i establiu tots els paral·lelismes possibles amb la biografia de Joaquim Amat-Piniella.

2. En el cas de Josep Arnal, feu una recerca de les seves col·laboracions a la premsa de l'època. Indiqueu igualment altres intel·lectuals catalans que van ser deportats als

campes nazis o obligats a exiliar-se a terres americanes i que col·laboraven també gràficament en aquestes publicacions del primer terç del segle XX.

3. En el cas de Francesc Boix, i amb ajuda de la bibliografia que conté aquest dossier, cerqueu informació sobre la seva activitat clandestina dins el laboratori fotogràfic de Mauthausen i sobre la incidència dels resultats d'aquesta activitat en el judici de Nuremberg, com a acusació de les atrocitats comeses pels dirigents nazis.

Cerqueu informació respecte de la història d'una família de Mauthausen que ajudà a amagar els clixés de les fotografies en una paret de casa seva i, també, del referent real del presoner tortosí Antoni Garcia, que treballava al laboratori fotogràfic i que era l'encarregat del revelat de les fotografies que feien al camp els mateixos SS.

4. Així que entra al camp de concentració, l'Emili és dominat per un sentiment de pessimisme extrem i de manca d'il·lusions que s'equilibra amb l'optimisme manifestat per Francesc. Destrieu totes les mostres d'aquesta contraposició que hi ha al primer capítol de la novel·la.

5. A partir dels fragments següents, afegiu per escrit, i dins el quadre corresponent, les coincidències que es poden establir entre l'Emili com a personatge i Josep Arnal, Francesc Boix i el mateix Amat-Piniella:

<i>Emili</i>	<i>Josep Arnal</i>	<i>Francesc Boix</i>	<i>Amat-Piniella</i>
<i>—Recordo caricatures teves a la premsa de Barcelona —digué en saber el cognom i la professió. (p. 133)</i>			
<i>—El Secretari diu que aquell alemany treballa al magatzem de la roba civil. Ha demanat per l'Emili i ha afegit que el seu xef el necessitava. (p. 147) [...] —I aquest serà el meu únic treball —afegí—. Dibuixar escenes brutes per al xef del magatzem... (p. 151)</i>			
<i>Avui fa els anys del seu matrimoni amb Matilde; una diada de juny, una Barcelona refulgent. (p. 201) [...] Aquell xicot s'havia endut l'adreça de la Matilde i havia promès anar-la a veure [...]. (p. 294) És que tenia una dona que l'esperava? És que el nom de Barcelona, gravat damunt del segell, era quelcom més que un mot? [...] Res no li era tan valuós en aquells moments com aquella precisió que prenia la imatge de Matilde,</i>			

projectada en l'esdevenidor. (p. 367)			
Al cap de pocs dies entrà de retocador als laboratoris fotogràfics i, un cop estigué al corrent del seu treball, Rubio, en nom del comitè, va encarregar-li que obtingués una col·lecció de proves de les fotografies interessants del departament, abans que la SS procedís a destruir-les. (p. 453)			

6. A partir d'aquestes paraules d'Amat-Piniella, indiqueu per escrit de quina manera Amat-Piniella va traslladar a la novel·la la realitat que va descriure a Montserrat Roig:

Només entrar, anàvem a parar a la pedrera per treballar-hi. Però vaig tenir la sort que, gràcies als dibuixos que feia el meu amic Arnal, em vaig poder salvar. Em van donar un càrrec al magatzem de la roba civil. Estava sota cobert, no em maltractaven, menjava una mica millor perquè fèiem estraperlo de roba amb els cuiners. Si uns ens donaven pa, nosaltres els donàvem un parell de mitjons, etc. Allí dins no feia tant de fred; hi teníem una estufa gran perquè també hi havia els SS.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

7. Feu un retrat psicològic de l'Emili a partir dels fragments que teniu a continuació. Mireu d'establir lligams amb l'experiència real d'Amat-Piniella a Mauthausen:

Text 1

La melangia fa més intens el seu malcontentament; la situació privilegiada de què gaudeix, mentre altres moren cada dia sense remei, li va deixant, de molt temps ençà, una vaga sensació d'indignitat. Quins mèrits especials té per a no córrer la mateixa sort dels altres? Perquè dibuixa, precisament perquè dibuixa un gènere vil, perquè hi ha un SS brètol que el protegeix, ell viu, i viu bé en comparació amb els seus camarades. Recorda, ara, els arguments que un dia li van servir per a acceptar la feina, i s'adona amb descoratjament que, en eludir el destí col·lectiu bo i acceptant una tasca vergonyosa, va posar un pes cada dia més feixuc damunt de la seva consciència. (VII, 201)

Text 2

«Si pogués odiar! No pas l'odi imposat per un esforç de voluntat, no pas un odi cerebral, per quedar bé, sinó un sentiment real, càlid, cordial. Visc en una època de lluites per banderes negatives, d'odis... I no estic a l'uníson! Els forts d'avui són els qui odien. És que jo només puc estimar? Tampoc. Una cosa va lligada a l'altra. El meu amor pertany al passat, també. Avui estimo el record de l'amor. Déu meu! Per què aquesta secada en la meva ànima? Per què aquesta falta de nord en la meva vida?» (VII, 203)

Text 3

Sobre la ferida recent de l'assassinat de Francesc, queia ara al corrosiu de la mort de Werner. Les circumstàncies dantesques d'aquest segon crim sobrepassaven la seva capacitat de sofrença. Era un dolor físic sobre el cor, una asfíxia que l'oprimia amb sevícia, una sensació pròxima a l'esvaïment, Per què el destí s'acarnissava amb ell? Quin malefici es desprenia del seu contacte? «Si em mereixo la dissort –es preguntava–, per què m'ha d'arribar a través de la mort dels meus amics?» Per què tanta crueltat envers els millors dels homes? (XII, 320-321)

- a) Del primer text, indiqueu el significat exacte de la paraula *melangia*, segons el context.
 - b) A què creieu que es refereix el narrador quan parla d'una vaga sensació d'indignitat?
 - c) Quina expressió sinònima de *la mateixa sort dels altres* hi ha en el primer fragment?
 - d) Indiqueu el significat exacte de la paraula *camarades*, segons el context.
 - e) Per què es qualifica de vergonyosa la seva tasca? Proposeu dos sinònims d'aquest adjectiu.
 - f) Quines dues menes d'odi se subratllen en el segon fragment?
 - g) Raoneu per escrit el sentit de l'expressió *Visc en una època de lluites per banderes negatives*.
 - h) A què es refereix l'Emili amb allò de *secada en la meva ànima i falta de nord en la meva vida*?
 - i) Quin sentit té en el tercer fragment la paraula *corrosiu*?
 - j) A quin referent remet l'adjectiu *dantesques*? Cerqueu informació sobre el lligam entre aquest referent i la realitat del camp de concentració.
 - k) Indiqueu el significat exacte de la paraula *sevícia*, segons el context.
 - l) Expliqueu la raó per la qual l'Emili considerava que Francesc i Werner eren *els millors dels homes*.
8. Un dels records que l'Emili té de la seva estada en una cel·la de l'edifici de l'arrest és el fet de llegir durant dies el rètol de *Rufen*, la qual cosa fa que reflexioni sobre la necessitat de llegir en aquests termes:

D'on deu venir aquesta necessitat de llegir? Estem drogats de lletres. Moltes idees se't representen escrites... (XII, 330)

- a) Cerqueu quin significat té en alemany la paraula *Rufen* i lligueu-la al context.
- b) Organitzeu un debat amb els companys de classe sobre si la llegir és o no un bon mètode d'evasió en circumstàncies negatives i sobre el plaer de la lectura.
- c) Al capítol VIII el narrador explica que un dels presos que eren al block *llegia alguna imbecilitat de la biblioteca* (p. 229). Tenint en compte que Amat-Piniella era un lletraferit, com expliqueu la paraula *imbecilitat* referida a un llibre? Quines

creieu que eren les lectures a què podien tenir accés els presoners del camp nazi? Raoneu per escrit la vostra resposta.

9. Expliqueu quins creieu que són els canvis que experimenta l'Emili quan és al kommando August, a partir d'aquest fragment:

Però, al mateix temps que les carns reprenien llurs antics volums i la pell es feia tensa i el color més sa, es desvetllava un diable interior indesitjable. Les facultats d'observació del caricaturista, abans benèvol i poc maliciós, s'havien transformat en una lucidesa crítica, àcida i implacable. (XIV, 364)

10. En el mateix sentit d'aquesta evolució experimentada per l'Emili durant la seva estada al camp, per quina raó creieu que, a la pàgina 369, és a punt d'estripar la carta de la seva dona? Raoneu la resposta per escrit.

11. Compareu la primera arribada de l'Emili, que es descriu al capítol I, i el retorn a Mauthausen, després d'haver passat pel Kommando August, que es descriu a l'inici del capítol XVI, i establiu les diferències que se subratllen a partir del mateix camp.

12. Al final de la novel·la, i una vegada han entrat les forces alliberadores del camp, l'Emili troba finalment la pau interior. En un moment concret, abandona la cadena humana i va a trobar un braser, on ofereix una cigarreta a un pres que està ajagut (p. 515). Aleshores es refereix a aquest pres com l'home símbol de totes les víctimes del camp en aquests termes:

No són pas uns Estats determinats els que han triomfat; no és pas una política, ni una economia, ni unes classes dirigents, ni un obrerisme revolucionari, ni uns partits, sinó una massa d'homes mitjans, feta de camperols, d'obrers, de burgesos i àdhuc d'aristòcrates, una massa de gent anònima, d'homes i dones, de totes les races, de totes les religions, de totes les ideologies, una massa que ho ha donat tot sense exigir res a canvi, una massa desconixedora del valor ingent d'uns sacrificis que són la més profunda palpació del món. (XVIII, 516-517)

- a) Elaboreu un resum de l'episodi en què l'Emili s'acosta al pres, des del punt de vista de l'actitud compromesa que aleshores manifesta el dibuixant.
- b) Expliqueu per escrit la tesi que es defensa en el fragment anterior i contrasteu-la després oralment amb els vostres companys de classe.
- c) Raoneu d'igual manera les afirmacions següents, extretes també de la part final de la novel·la:

En fer-se carn i sang, l'Home intueix que viure és sofrir... (XVIII, 517)

[...]

...una victòria redefinitiva, la de l'Home damunt «l'esperit dels camps nacionalsocialistes» (XVIII, 519)

5.2.4.2. Francesc i Werner

A part d'un origen geogràfic i condició social diferents, Francesc i Werner són dos personatges que formen part del grup de salvats –tot i que no surten amb vida de Mauthausen– i que representen, com hem comentat ara mateix, un referent positiu que fa possible la salvació moral de l'Emili.

En Francesc, i tal com va reconèixer el mateix Amat-Piniella a Montserrat Roig, es crea en bona part a partir del referent de Pere Vives i Clavé, amic personal de l'autor i a qui aquest, com també ja hem vist, dedica la novel·la.

1. Cerqueu informació sobre la trajectòria política i l'experiència de deportat de Pere Vives i Clavé (Barcelona, 1910 - Mauthausen, 1941) i contrasteu-la amb el Francesc de K. L. Reich, tot indicant el que tenen en comú.

2. Comenteu la influència positiva que Francesc exerceix sobre l'Emili a partir d'aquest text:

... davant de la por, el terror a la violència gratuïta, la indefensió, Amat crea la figura d'un personatge íntegre intel·lectualment, moralment, que es converteix en pal de paller d'un món en procés de descomposició vital i moral. [...]

En la seva construcció com a personatge, Francesc ens és definit ja inicialment per la seva voluntat de lluita contra el procés de destrucció que els personatges tot just perceben: "Ens agradi o no, haurem de resistir", afirmarà rotund només entrar en aquell camp desconegut. Es tracta de la consciència lúcida, del personatge que sap mirar més enllà de les circumstàncies, difícils de codificar arribats a aquest grau de deshumanització, i que transmet confiança en l'esdevenidor: "Creia en un final feliç". [...]

Es tracta, per tant, de l'home que sap assumir amb fermesa les vicissituds cruels que li han pertocat viure i que, davant d'aquesta situació, té la suficient força moral per descodificar-la i, serenament, amb fredor intel·lectual, poder lluitar-hi, però sense acarnissament ni primàriament, diria que intel·lectualment. [...]

Aquesta integritat és la que l'eleva a la categoria d'heroi, d'aquell qui, davant la més absurda i brutal de les barbaritats, abans i ara, però sobretot ara, no sucumbeix als baixos desigs de l'enemic i mostra una "rectitud inquebrantable".

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 197-200)

3. Comenteu aquestes característiques que acabem de veure del Francesc en relació amb la seva reacció quan un SS l'obliga a llançar a l'aigua un jueu mig moribund.

4. Del capítol II, destrieu i comenteu totes les mostres d'optimisme expressades pel Francesc a l'Emili.

5. Després de la terrible pallissa rebuda, i una vegada a la infermeria, l'actitud de Francesc esdevé tan serena davant de l'evidència d'una mort imminent que aquesta serenitat fins i tot deprimeix l'Emili. A partir del següent fragment, resumeu per escrit els arguments amb què desarma la pròpia mort:

La mort no m'espanta, perquè és, en certa manera, una compensació per als qui hem lluitat sempre contra els nostres assassins. En matar-nos ens donen la raó, justifiquen el nostre esforç. (XI, 301)

a) Considereu que la mort de Francesc és un sacrifici que resulta inútil, o té una altra significació? Raoneu per escrit la vostra resposta.

b) Creieu que aquest epitafi que escriu Francesc abans de morir: *Era un home digne, que no va claudicar*, té alguna cosa a veure amb aquesta voluntat d'esdevenir un referent?

6. A diferència de la mort de Werner, la de Francesc és narrada des de la pròpia víctima, en primera persona i amb tota mena de reflexions i de detalls. A partir de la lectura del capítol XI, elaboreu un text en què sigui la pròpia mort personificada la que expressi totes les sensacions que té en apropar-se a Francesc.

7. Per la seva banda, Werner esdevé el personatge més fictici de tots els de la novel·la en el sentit que, d'una part, no s'identifica amb cap referent real i, de l'altra, i com a alemany, simbolitza la contrafigura dels botxins i, per tant, el seu referent és col·lectiu. Elaboreu un retrat psicològic de Werner a partir del text següent:

A la seva causticitat s'hi afegia una característica comuna amb Francesc, la seva capacitat de distanciament a través de la ironia: "He deixat de ser alemany, renuncio a la glòria". Aquest esperit antigermanista obert i irònic converteixen Werner en un desplaçat del grup al qual pertany, el món dels alemanys: "Els altres alemanys del kommando odiaven en Werner per la seva superioritat d'esperit, la causticitat de les seves rèpliques", però no era només pel seu caràcter marcadament obert i compromès que era odiat, sinó també per la seva capacitat i interessos intel·lectuals i culturals.

David Serrano, *L'hora blanca* (p. 202)

- a) Expliqueu per escrit el significat de la ironia que conté el text.
- b) Creieu que, en el cas de Werner, es pot tornar a parlar d'un cas de persona íntegra moralment? Raoneu per escrit la vostra resposta.

8. Del passat d'aquest personatge, se'ns diu que va ser acusat de fer contraban amb accessoris de rellotgeria suïssa, motiu pel qual l'havien condemnat a tres anys de presó, i ell mateix, en un moment concret, insinua que la seva dona l'havia acusat d'antihitleria per tal que no aconseguís la llibertat i ella es quedés amb el negoci. Establiu les coincidències i diferències amb aquest referent que Amat-Piniella explicà a Montserrat Roig:

Vaig conèixer un alemany, per exemple, molt intel·ligent, molt cultivat. Tenia una visió molt lúcida d'Alemanya. Era allà dins perquè tenia una fàbrica de balances automàtiques. Importava peces de Suïssa de contraban perquè a Alemanya no en tenien. Un dia el van pescar i el van tancar. Primer va estar un temps a la presó, i quan va complir la condemna, la dona, pensant que es faria així amb la fàbrica del marit, el va denunciar com a enemic del règim i, és clar, va anar a parar al camp. I allà va deixar els ossos. S'hi va morir perquè va cometre una bestiesa. Ell tenia, com a conseqüència de la primera guerra mundial, una mena de quist molt gros a l'estómac, com una llúpia. I un metge SS el va entabanar i li va dir que allò li podien treure; s'ho va deixar fer, i s'hi va quedar. Perquè el metge sols volia experimentar amb ell.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

9. La caiguda en desgràcia que portarà Werner a la mort es produeix per culpa de Max, secretari del departament de valors, que acabarà inculpant-lo d'un delictes que ha comès ell:

- a) Quin és aquest delictes?
- b) De quina manera mor Werner? Per quina via coneixem la seva mort?

5.2.4.3. August i Ernest

De la mateixa manera que acabem d'analitzar un pres alemany que experimenta a la novel·la un procés de desgermanització evident, a *K. L. Reich* també trobem el cas de dos presos que, amb intencions ben diferents, col·laboren amb la llei que s'imposa al camp nazi. En el cas de l'August, un dels personatges «salvats», ho fa amb la intenció d'ajudar els seus compatriotes i, en el cas de l'Ernest, un dels personatges «enfonsats», per una voluntat egoista d'aprofitar-se del sistema per al seu propi interès i en detriment de la resta de presos.

1. Per a la creació del personatge d'August, el nostre autor va prendre com a referent real la figura del valencià César Orquín i Serra, membre de la CNT, que després d'anar a parar a Mauthausen va organitzar un kommando extern amb la intenció de salvar vides des de dins el sistema nazi.

Cerqueu informació sobre la biografia d'aquest referent i relacioneu-la amb els versos d'aquest poema que Amat-Piniella va dedicar-li en ocasió dels seus primers vint-i-sis anys:

ANIVERSARI

Als 26 maigs de C.O.

*I passen els anys com un aire lent per baranes de ferro:
fou l'ahir covard fugint al misteri de l'ignot
deixant sobre el tapís de cendra petjades d'enyor...*

Qui engegarà els teus trens per la via del gran destí?

*I les reixes pesen sobre les ales del teu impuls:
és l'avui qui és sord a la crida dels boscos cremant
on la llum es força als ulls i el vent nervi del braç...*

Qui seguirà els teus trens per la via del gran destí?

*I el món s'obrirà com les roses d'aquest maig:
serà el demà desbordant les portes del triomf
i encenent de fe camins de bellesa i d'amor...*

Qui parará els teus trens per la via del gran destí?

*Lager Ternberg, 13 de maig de 1943
Les Il·lunyanies (p. 70)*

- a) A què creieu que es refereix amb *el tapís de cendra*?
- b) A quin *gran destí* creieu que es referia Amat-Piniella?
- c) Què s'amaga darrere de l'expressió: *dels boscos cremant*?

2. Indiqueu els trets físics que se subratllen de l'August, a partir d'aquest fragment:

I mentre pensa, li lluen els ulls ametllats i fa oscil·lar nerviosament les cames. El seu coll robust s'enfonsa entre les espatlles perquè té els braços apuntalats a la taula i la posició fa més marcades les arrugues de la bossa occipital. A través de la pell, molt bruna, es descobreixen les contraccions dels músculs de les seves galtes eixutes, i els llavis, vagament semítics, s'estrenyen eixamplant-li el trau de la boca. (I, 94)

3. Tenint en compte que l'August es proposa salvar el màxim nombre de persones a les quals els esperava una mort segura dins el camp, renovant *des de dalt de tot l'orientació del camp* (p. 184), de manera que *captaria la confiança de la SS i demostraria amb fets que un pres ben tractat rendeix molt més que un altre que no ho sigui* (p. 228) i amb la intenció de *fer d'un camp de concentració un lloc on la vida sigui possible* (p. 230), cerqueu informació sobre les figures reals de Kurt Slinger, de l'anglès Nicholas George Winton i d'Àngel Sanz Briz (Saragossa, 1910), que destacaren també en accions similars en defensa de la vida de milers de persones enmig de l'Alemanya nazi. Indiqueu què tenien en comú els tres i quines eren les estratègies que van usar aquests altres dos per salvar vides.

4. Elaboreu un retrat psicològic de l'August a partir d'aquest fragments:

L'August no era pas un home de polèmiques, sinó de discursos. L'excitava més la passivitat dels interlocutors que llur oposició. Les seves idees, certament, no es remarcaven pas per la novetat; més aviat queia sovint en els tòpics del revolucionarisme anarquista; però, enmig de la grisor regnant, la seva conversa o, millor dit, el seu discurs, encara feia de bon escoltar. (VI, 179-180)

[...]

La vanitat de l'August, aquell aire de predestinat dels déus, el gaudi que trobava en l'adulació dels servils i en la companyia dels mediocres, aquell desig de brillar sense cap esforç, tenien un gruix de ridícul que, als ulls de l'Emili, arribava a oferir la innegable grandesa de l'empresa que tenia entre mans. (XIV, 364)

5. Al capítol VIII s'indica que l'August no parava d'inventar-se identitats falses. Indiqueu per escrit totes les que és capaç d'imaginar-se i, tot seguit, practiqueu el mateix exercici: feu una descripció física i de caràcter de vosaltres mateixos en què no coincideixi cap tret amb la realitat.

6. Segons subratlla l'Emili, l'August té, a la vegada, un nom d'emperador i de clown, que lliga molt amb la seva manera d'actuar quan prova de dissuadir les organitzacions polítiques internes entre els espanyols que hi ha al seu kommando:

a) Cerqueu informació sobre l'emperador August i mireu de trobar paral·lelismes amb el personatge d'Amat-Piniella. Creieu que té alguna cosa a veure el fet que el referent real que hi ha al darrere es digui també Cèsar?

b) A partir d'aquest fragment, establiu totes les característiques comunes que hi ha entre l'actuació de l'August en el seu kommando i un artista de circ:

Hi ha en l'August un fons de malabarisme, la mateixa delera de l'artista de circ que, emborratxat pels aplaudiments, va posant més i més estris al castell dels seus equilibris, fins que tot cau estrepitosament. (XVI, 433)

7. A partir de la lectura del capítol XV, indiqueu totes ocupacions que s'inventa l'August per combatre l'avorriment.

8. Expliqueu per escrit en quines circumstàncies es produeix la dimissió de l'August com a cap dels espanyols en el seu kommando i la seva desaparició final.

9. Per la seva banda, l'Ernest és presentat per l'autor com a síntesi de totes les víctimes del camp que van aliar-se amb els botxins i van col·laborar de manera cruel i despiatada amb el sistema nazi. A la vegada, Amat-Piniella també construeix el personatge a partir d'un deportat real, de nom Carles Flor de Lis Peinador (Barcelona 1921- Linz, 1945), que es va deixar seduir pel poder al camp.

Amb la informació que ja heu recollit a la pregunta 16 de l'apartat II.5.1, sobre aquest referent real i sobre la seva activitat a Mauthausen com a kapo, establiu els paral·lelismes existents amb el personatge de *K. L. Reich* (poders al camp, mort...).

10. Com a personatge "enfonsat" el narrador destaca l'evolució de l'Ernest dins la novel·la, des que de ben jove guanya un lloc de privilegi a canvi de favors sexuals fins que ell mateix tria els millors presos per al kommando de les patates, després de practicar en els candidats la mateixa degradació sexual. Elaboreu un retrat psicològic de l'Ernest, a partir d'aquests fragments, i resoleu les qüestions que els segueixen:

El Kapo, un alemany, el convertí en el seu ordenança. Ernest es passava el dia enllustrant-li les sabates, rentant-li la roba, fent-li el llit i cuinant-li el menjar especial. A canvi d'això anava ben vestit, fumava bones cigarretes i s'atipava.

L'Ernest era molt jove i els seus ulls no veien més enllà del nas. El seu narcisisme, la presumpció ridícula que li permetia la seva situació, l'única que havia pogut conèixer, li feien oblidar que vivia en un lloc de sofrència i que al seu redós morien homes, semblants seus, compatriotes molts, amics alguns... I que en morien milers.

L'Ernest era dels qui exhibia l'abundància, provocatiu amb la seva lleugeresa, entre els companys d'expedició que, famolencs i desesperats, li anaven al darrere per si es decidia a ajudar-los.

[...]

L'Ernest era indiferent amb tothom; guardava la seva amabilitat per al Kapo que el protegia. [...] L'Ernest reia de valent quan el seu honorable amic aixecava el bastó i feia fugir els pobres diables que recollien les peles de les patates per menjar-se-les crues. Era molt jove i es sentia protegit. Era l'escollit pel déu d'aquell soterrani i ningú no s'atrevia a dir-li res. (iv, 154-155)

[...]

L'Ernest vivia a la glòria d'ençà que era el Kapo de les «patates». En el punt culminant de la seva «alemanyització», el xicot seguí amb fidelitat les normes de capteniment que semblaven inherents al càrrec, exagerades encara per la pruija del pervinguut. No és estrany que, durant el seu regnat, el soterrani de la cuina esdevingués un cau de corrupcions i d'abusos d'autoritat. La disciplina només era rígida per als homes de més edat; els joves, en canvi, mentre sabessin somriure i ésser complaents, feien el que volien. Entretant, l'Ernest triava els predilectes de torn i ja no es prenia cap molèstia a disfressar les seves turpituds. (xv, 377)

a) Cerqueu el significat exacte de la paraula *narcisisme*, del primer fragment, en relació amb l'Ernest i esbrineu de quin referent prové.

- b) Organitzeu un debat a classe a partir de la possibilitat que en la situació límit d'un camp d'extermini, es produeixin conductes com la demostrada per l'Ernest a la novel·la.
- c) Quina significació creieu que té l'expressió *Era l'escollit pel déu d'aquell soterrani*? Quina paradoxa evident mostren aquestes paraules?
- d) Amb quin sentit cal entendre la paraula *alemanyització*, del segon fragment, aplicada a l'Ernest?
- e) A què es refereix el narrador quan anomena *les seves turpituds*?

11. Tenint en compte que l'Ernest no és ben vist en cap moment per cap dels seus compatriotes, com expliqueu les següents paraules que li adreça Rubio?

— *Necessitem –deia– la col·laboració dels més aptes, dels més intel·ligents, dels qui, com tu, poden influir a favor dels menys afortunats. [...]*

Tinc la pretensió de conèixer les persones i t'he tractat prou temps per a saber que puc comptar amb tu. [...]

... avui, veient-ne els resultats, comprenc que has fet bé de fomentar l'amistat del teu Kapo. (VII, 206-207)

12. Més endavant, el mateix barber s'adona que ha errat la tàctica pel que fa a l'Ernest i aleshores el defineix de la següent manera: *homenia poc consistent, cap disposició a suportar privacions i llestesa per a fer-se amb una bona arma (l'idioma.)* (X, p. 277). Llegiu el capítol X i indiqueu de quina manera ha evolucionat l'Ernest, a part del seu ascens social, d'ençà que Rubio li demanà col·laboració.

13. Al final d'aquest capítol X, Rubio torna a elogiar en veu alta l'Ernest, després d'assegurar-li que li encarregaran la direcció d'un kommando com el de l'August, i afegeix:

—*Homes com tu són els que ho han de fer. Aptes, intel·ligents, que hagin demostrat els seus dots... Amistat a part, crec que l'elecció seria encertada.*

Rubio se sentia divertit com poques vegades. La mentida, prescindint dels resultats que anava a donar, portava la situació al grotesc. El pobre Ernest s'havia convertit en un grapat de fang al seu antull. (X, 280)

- a) Quina creieu que és la veritable intenció que amaguen les paraules de Rubio?
- b) Reescriuiu el fragment en sentit negatiu, a partir d'antònims, i indiqueu després quina de les dues versions s'adequa més a la realitat.
- c) Expliqueu per escrit el sentit de l'expressió *El pobre Ernest s'havia convertit en un grapat de fang al seu antull*.

14. Una vegada transformat en un kapo cruel, l'Ernest es converteix en el blanc de totes les repulses dels presos compatriotes fins al punt que, en el moment de l'alliberament, un d'aquests presos el mata per posar fi a un compte pendent. Expliqueu per escrit les circumstàncies de la mort de l'Ernest i la raó que hi havia darrere del seu assassinat.

15. Per últim, un dels trets que tenen en comú gairebé tots els personatges de la novel·la és el fet que l'Alemanya nazi va estroncar les seves trajectòries i les canvià completament. A partir del passat que es descriu en cada cas, esbrineu a quin personatge dels següents correspon cada antecedent de la taula i escriviu-lo al costat:

August	Ernest	Francesc	Popeye	Vicenç
Emili	«El Francès»	Hans Gupper	Rubio	Werner

Nom	Antecedents del personatge
	<i>Fundador del partit en territori austríac, prengué part en totes les bregues d'aquell temps, sobretot en el putsch Dollfuss, després del qual es veié obligat a refugiar-se a Alemanya, per a no tornar al seu país fins que l'exèrcit hitlerià realitzà l'Anschluss. Entrà a Viena amb el coll i el pit ple d'estrelles, de galons i de ferralla. Cada grau i cada condecoració devien representar centenars de vides immolades a la causa de la "Gran Alemanya". El flamant Obersturmführer de la SS portava l'aureola dels herois a força de matar jueus i comunistes! [...] Segurament enyorava els seus bons temps de sabater, quan posava mitges soles i talons i deia pestes del populisme o de la socialdemocràcia, rodejat dels amics clients i veïns...</i>
	<i>Dir-se anarquista, portar barba llarga i sandàlies i fer de vegetarià era un esnobisme espantós; escapar-se de casa i anar de pianista en una companyia de varietats constituïa una entremaliadura graciosa; sortir al front durant la guerra civil i distingir-se en una brigada internacional per la seva oposició als comunistes fins a l'extrem de fer-se condemnar a mort, era emocionant de debò. La darrera novetat s'esqueïa passar una temporada a un camp nazi d'exterminació.</i>
	<i>Era un alemany detingut per "associal". Havia estat a la Legió Francesa, i tot el que sabia d'Espanya consistia en l'existència d'un boxador anomenat Uzcudun.</i>
	<i>Aquell saxó, ex-fabricant de rellotges, tenia sortides enginyoses. Sobretot quan es tractava de dir pestes dels seus compatriotes. Havia passat llargues temporades a França i a Suïssa i enyorava el sentit occidental de la vida, la llibertat de l'esperit i el gust pel bon viure. Acusat de fer contraban amb la rellotgeria suïssa, l'havien condemnat a tres anys de presó; però, escolats aquests, havia estat internat al camp amb el triangle verd dels bandits. Feia cinc anys que estava pres, i atribuïa l'arbitrarietat a desacords amb la seva família. Insinuava alguna vegada, sense donar detalls, que la seva muller l'havia acusat d'antihitlerià.</i>
	<i>Barber d'ofici, essent molt jove encara havia abandonat les navalles per dedicar-se a la perfumeria. Primer, aigua de colònia casolana; després, una indústria en creixement. Com que li sobrava temps, es dedicà successivament als toros, al futbol i a la política. Tenyit del vague sentit humanitarista dels temps de la República, eminentment home d'acció, defugí les moderacions dels professors socialistes i s'afilià al naixent comunisme</i>
	<i>Acostumat a casa seva a les bones paelles d'arròs, a la fruita generosa, al bon peix i als talls ben asonats, ja hagué de substituir la qualitat per la quantitat en passar per les companyies dels treballadors de França i</i>

	<i>pel camp de presoners de guerra. Ara [...] no tenia ni la quantitat, i en tres mesos de règim de camp alemany havia perdut tota la seva força després de quedar-se sense carns.</i>
	<i>Havia nascut a França, fill de pares espanyols, i devia gaudir d'una posició regular, car en temps de restriccions calia una fortuneta per a enviar dos paquets setmanals de deu quilos, a base de conserves, mantegues, sucres, confitures i llegums secs. [...] La Gestapo l'havia detingut per haver combatut a les Brigades Internacionals.</i>
	<i>Recorda els anys de la guerra civil, quan simples rivals polítics es convertien en enemics mortals, quan ell mateix, sense ganes, home pacífic per naturalesa, es veia arrossegat, amb les armes a la mà, a contribuir al carnatge; a França, després, on la fam i els polls del camp de refugiats l'empenyien a sortir en una Companyia de treballadors militaritzats, per a caure captiu dels alemanys en el moment de l'ensorrada militar; més tard, encara, al camp de presoners de guerra, quan li mancà el coratge d'evadir-se com els altres companys feien, i ara, al camp de concentració del Reich...</i>
	<i>Sovint s'havia barallat amb la policia; durant la guerra, amb els enemics d'enfront i amb els rivals polítics. L'habilitat, l'audàcia i la sort no l'havien abandonat mai i, d'acord amb uns cànons morals en consonància amb el seu medi i la seva formació, una rectitud inqüestionable era present en tots els seus actes. [...] Ja a l'exili no volgué sortir cap a l'Amèrica llatina, i es limità a dir que "Ho volia veure de prop".</i>
	<i>Estudiava el batxillerat quan esclatà la guerra civil i féu el camí de tants altres. Dels primers a entrar al camp de concentració, el Secretari del seu Block l'havia vist net, delicat, simpàtic, xampurrejant l'alemany, i l'escollí un dia que li ordenaren destinar cinc espanyols al Kommando de les patates.</i>

5.2.5. «Morir a pessics»

Arxiu Louis Henri Bousset (LHB)

K. L. Reich és una novel·la testimoni d'un deportat que va veure el rostre de la mort dins un camp d'extermini nazi dia rere dia durant quatre anys i mig. En paraules de Josep Egea, supervivent de Mauthausen, *la mort es trobava sempre damunt l'esquena de cada presoner*. Al llibre, la mort és, doncs, una referència contínua que cal tenir molt present a l'hora d'interpretar-lo.

5.2.5.1. El sentit d'una amenaça constant

1. Un dels fets que menys comprèn Francesc, tal i com es manifesta al capítol IV, és la crueltat amb què els responsables del camp d'extermini allargaven l'agonia dels presoners i es recreaven en el seu darrer patiment. Per això afirma el següent:

«A l'enemic –afegia– se l'afusella si cal, però no és admissible que se'l mati a pessics». (IV, 150)

- a) Tenint en compte el context del camp d'extermini, expliqueu per escrit el sentit de l'expressió *que se'l mati a pessics*.
- b) Per què creieu que el Francesc considera inadmissible una mort així?
- c) Expliqueu quina us sembla que va ser la raó per la qual els alemanys no mataven de seguida els presos que quedaven moribunds.

2. Al capítol XIII, després que els SS hagin obligat uns presos jueus a estimbar-se pel barranc de la pedrera i que un d'ells resti encara en vida, s'afirma que els alemanys *no els acabaven pas de matar amb un tret al cap com hauria estat més humà*. (p. 346). Organitzeu un debat sobre el fet de considerar més humana una mort ràpida que eviti el sofriment o de considerar-la igualment inhumana. Debateu també al grup classe sobre el sentit de la reacció del jueu que es detalla en aquest altre fragment:

Molts dels testimonis d'aquells espectacles infernals, recordaran també el cas d'un jueu que no va morir malgrat haver-se trencat les cames i la columna vertebral. Un oficial se li apropà per a preguntar si sofria molt.

—No, contestà el jueu. L'únic que tinc és el desig de fumar. Per què no em dónes un cigarret? (XIII, 346)

3. Llegiu ara el següent fragment en relació amb la presència constant de la mort, i indiqueu quines conseqüències psicològiques tenia per als presos l'amenaça constant de la mort, tal com se subratlla en el text:

Un camp de concentració nazi oferia a l'internat una possibilitat de salvar-se contra mil de no sortir-ne. Els homes que hi eren tancats cercaven desesperadament aquesta possibilitat única. La penetració psicològica de qui hagués ideat aquell règim penitenciari era perfecta, ja que els homes hi morien a grapats, increïblement aferrats a la més miserable de les existències, esperant sempre, fins que el cor deixava de funcionar, l'arribada d'una sort casual. Ja no era possible somriure davant d'aquell panorama. Lluitar, oposar-se a aquell estat de coses, com sempre havia fet quan es trobava enfront d'una injustícia, era un pensament desorbitat i una pretensió ridícula. (IV, 150)

4. Llegiu aquest fragment de la novel·la i resoleu les qüestions que el segueixen:

«Tots oposen la mort a la vida, i és perquè la mort, aquí dintre, és nua, sense cap orla de respecte, sense superstició, sense excepcionalitat, sense grandesa... Això fa que les multituds la temin com la temen, pel que té de bestial, d'abandó humà i de desesperació absoluta». No és que estigui massa segur de si la mort en el món familiar té realment la dolcesa que ell ara li atribueix, però evoca la mort del seu pare, rodejat dels familiars i amics que el ploraven, i sent l'enyor, l'enveja gairebé d'aquell bany de tendresa. Al mateix temps comprèn que aquella mort no pot ésser la seva. Potser sí que morir-hi és preferible a «la solució a

mitges» que sembla que li està reservada, la de viure sense objectiu, sense justificació d'existència, com una peça més en un món inexplicable i absurd! Mort tot seguit, d'una mort anònima, miserable, incinerat el seu cos i dipositades les cendres en un prestatge de la rebotiga i dintre d'un pot de conserves... (XVII, 458-459)

- a) Quin sentit creieu que tenia la mort per als alemanys que dirigien els camps nazis? Raoneu per escrit la vostra resposta.
- b) Quin motiu de temor a la mort per part de les multituds s'apunta en aquest fragment?
- c) Quines dues menes de mort s'indiquen en el fragment? Què tenen en comú i què, de diferent?

5. Raoneu ara per escrit el sentit que la mort tenia per als propis presos, a partir d'aquests dos textos, i responeu les qüestions que els acompanyen:

Text 1

Tot, als camps, era previst per morir-hi. El nostres deportats, en entrar-hi, devien de fer un esforç immens per a pensar que se'n podrien sortir. De fet, dues terceres parts hi van morir, perquè la mort era per tot arreu. La mort els voltava. Un deportat em va dir:

—Quan dormies per terra, de vegades es morien pel teu costat i això anava bé, perquè et posaves els morts com a coixí i així dormies tou.

Quan afusellaven algú, els deportats comptaven els darrers trets, perquè així els deixarien descansar. Quan els nazis feien una « ofensiva » contra els jueus, els presos respiraven alleujats, perquè potser aquell dia no rebrien ells. Això, vist des de fora, ens pot semblar terriblement inhumà. Però, com ho podem jutjar si no estem avesats a conviure diàriament amb la mort com ells?

Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis* (p. 265-266)

Text 2

Aquells vuit mil homes ja no sabien que quaranta persones anaven morint una a una: cada espetec era el senyal d'un rellotge que marcava la durada de llur sofrença, i àdhuc la lentitud, que els primers moments era exasperant, es veia acceptada ara com si fos la marxa normal del temps i benvinguda la cadència que gradualment menava a la fi. (XI, 298)

- a) Cerqueu informació sobre el total de víctimes mortals que es va cobrar el camp de Mauthausen i les seves respectives procedències geogràfiques.
- b) Expliqueu el sentit exacte de l'expressió *això anava bé*, de boca del deportat que s'esmenta.
- c) Per quina raó s'indica que la resta de presos *respiraven alleujats*, quan es mataven presoners jueus?
- d) Considereu que determinades reaccions que es consideren inhumanes es poden entendre en contextos com el d'un camp d'extermini? Raoneu per escrit la vostra resposta.

- e) Es pot arribar a afirmar que la mort dels executats passava a un segon terme per als que formaven obligats dins el camp, com es pot desprendre del segon text?
- f) A quin pas del temps es fa referència en el segon fragment?

6. En el mateix sentit del pas del temps, les víctimes mortals del camp són comparades en una ocasió a fulls de calendari. Llegiu el següent fragment:

Totes les possibilitats s'entreseguien sense cap norma, obeint només l'arbitrarietat d'una naturalesa que s'aliava amb la Mort en l'aixafament dels febles i dels malaurats. Les vides s'anaven apagant al ritme d'un rellotge insensible, i cada mort era un galó que la durada deixava sobre el camí infinit. El calendari semblava tenir un nombre elevat de fulls per a cada dia. Cada full era un home a qui li calia renunciar a la lluita i que s'encongia per trobar protecció en la tenebra que ho esborrava tot. (XIII, 338)

- a) Indiqueu de quina manera les circumstàncies meteorològiques s'aliaven amb la mort dins el camp.
- b) Expliqueu el significat exacte en el fragment de l'expressió *que ho esborrava tot*.

7. A banda de la referència als milers de presos que moriren a Mauthausen, fins i tot com a solució davant el problema d'espai que patien els barracons, *K. L.Reich* també ofereix tota mena de detalls respecte de diverses morts singulars produïdes entre els personatges principals de la novel·la. Sobretot la de Francesc.

Llegiu l'última seqüència del capítol XI i responeu les següents qüestions:

- a) Quin sentit creieu que tenia una infermeria en un camp d'extermini?
- b) De quina manera eren assenyalats els malalts a qui calia liquidar de seguida?
- c) Feu un retrat escrit de la sala de liquidacions amb els mateixos adjectius que, a la novel·la, dibuixen el terror que contenia.
- d) En el moment que és a punt d'arribar-li, amb quina imatge Francesc identifica la mort?
- e) De quina manera mor Francesc?
- f) Per quina raó la mort de Francesc esdevé molt més simbòlica i colpidora que la d'altres personatges, com ara Werner o Vicenç ? Raoneu per escrit la vostra resposta.

5.2.5.2. Els espais físics de la mort

Tot i que qualsevol racó del camp de Mauthausen o dels seus voltants esdevé a la novel·la un espai ben propici per segar la vida de qualsevol dels presos o perquè la mort els vingui a trobar per diferents vies, el camp, tal com hem vist a l'hora d'analitzar-lo físicament, comptava amb diversos espais destinats exclusivament a la mort física dels deportats i a l'eliminació dels cadàvers per la via més directa.

En aquest sentit destacaren l'escala de la mort i el barranc dels paracaigudistes – lligats a la pedrera–, la infermeria, la sala de liquidacions, la cambra de gas,

l'anomenat cotxe fantasma, la plaça de recomptes –en ocasió de les execucions públiques– i el soterrani dels crematoris, entre d'altres espais dissenyats per a consumir lentament el crim del nazisme.

1. Un d'aquests escenaris de sofriment (sembla que un dels més recordats pel nostre autor) és, sens dubte, l'escala de la mort, escala que ajudava a superar el gran desnivell de la pedrera respecte del camp de Mauthausen.

Tal i com es descriu a la novel·la, l'escala va ser l'escenari de milers de víctimes mortals que no van poder resistir l'esforç físic inhumà a què estaven obligades.

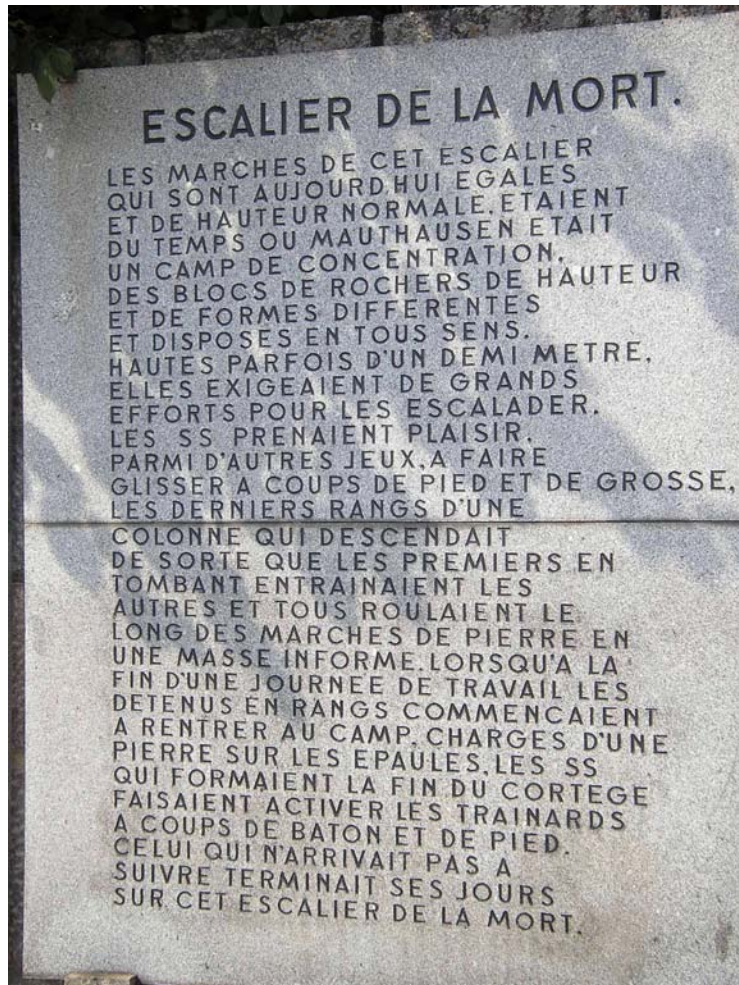
Imatge de l'Escala de la Mort, presa des de la part de baix de la pedrera.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

Llegiu el següent fragment:

El camí que, des del capdamunt de l'escala de la pedrera, portava fins al camp, no tenia filferrades ni sentinelles més que per la banda esquerra, ja que, per la banda dreta, estava prou ben guardat amb el precipici de l'exploació, tallat a plomada i d'una cinquantena de metres de profunditat. Quan la columna dels jueus o dels castigats en general havia aconseguit pujar per l'escala fins al camí, amb les enormes pedres que els eren carregades, aquells que durant el viatge quedaven reressagats o que, malgrat les vergassades, havien hagut d'abandonar la càrrega a mitja escala, eren «amablement» invitats a llançar-se daltabaix de l'abisme. Tota resistència era inútil, i no feia sinó perllongar dolorosament el període d'arguments «persuasius». El promig de «suïcidis» venia a ésser de sis a deu per viatge... (XIII, 345)

- a) Indiqueu el significat exacte de l'expressió *tallat a plomada*.
- b) Cerqueu informació sobre l'anomenat *barranc dels paracaigudistes*, que també forma part del trist record d'aquell espai del camp de Mauthausen.
- c) Feu un resum escrit de l'episodi de la novel·la en què un advocat jueu eslovac va ser obligat a tirar-se juntament amb quatre presos més. Quina amenaça féu pública abans de morir?
- d) Com s'explica que s'anomeni *suïcidis* a aquesta mena d'assassinats?

2. Amb ajuda d'un diccionari, traduïu la inscripció reproduïda en la fotografia següent – que avui figura al capdamunt de l'escala de la mort– i comenteu-la a classe.

Inscripció al capdamunt de l'escala de la mort.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

3. A partir de les següents paraules del mateix autor de *K. L. Reich*, redacteu dos escrits seguint la tècnica del narrador omniscient. En el primer, poseu-vos a la pell d'un dels milers de presoners que havien de carregar grans blocs de pedra a través dels 186 graons d'aquella escala, sota l'amenaça d'una mort imminent, i, en el segon, poseu-vos en el lloc dels dirigents nazis que puguen per la mateixa escala, en plena visita oficial a la pedrera.

A l'hora de redactar els textos, fixeu-vos en les dues imatges que acompanyen el fragment. Quan hagueu acabat, compareu les visions diferents de l'escala en un i altre text:

La pedrera pertanyia a una companyia austríaca que explotava la pedra, que era molt bona. Era una companyia on intervenien els SS. Es tractava d'explotar tota la mà d'obra gratuïta que tenien, i la manera d'explotar-la era donar-li poc menjar i fer-los treballar tant com podien i, quan n'hi havia algun que no servia, se'l liquidava. La nostra feina era pujar pedres: hi havia especialistes que treballaven de molers, o que barrinaven. Els qui no eren picapedrers, etc., que no tenien cap especialitat, eren simplement mà d'obra i havien de tragar pedra. El camp tenia molta necessitat de pedra, perquè s'hi feien uns murs enormes per a fer les barraques, veritables edificis. La millor manera era fer-la pujar a coll pels presos. Si tenies sort, et tocava una pedra d'uns set o deu quilos. Però si un dia l'SS t'agafava com a cap d'esquila, anaves ben llest.

Montserrat Roig, Entrevista a Amat-Piniella (24 de juliol de 1973)

Presoners
(Fons de l'Amical de Mauthausen)

Dirigents nazis
(Fons de l'Amical de Mauthausen)

4. Llegiu ara aquest fragment i responeu les qüestions que el segueixen:

Francesc assenyala l'escala. Hom hauria dit que els màrtirs del circ romà descendien cap al suplici. Malgrat el mal humor, l'Emili no pogué reprimir un somriure. Embolcallats amb llençols blancs, talment com els caricaturistes pinten els fantasmes, baixaven l'escala els malalts de la infermeria. La lentitud obligada per les xacres tenia des de lluny quelcom de solemnitat majestàtica. Els més forts portaven damunt de civeres aquells de llurs companys que no podien caminar. Els uns es repenjaven en els altres, i n'hi hagué un que rodolà escales avall.

—Els han posat el sudari amb unes hores d'anticipació —va dir Francesc.

—Els SS ja saben el que fan. El fred els estalviarà feina!

—Per als alemanys, els qui no poden treballar són paràsits... La neteja d'avui serà completa! (VII, 211-212)

- Quin paral·lelisme s'estableix entre els presoners de Mauthausen i les víctimes del circ que s'organitzava a l'època romana? Què tenien en comú?
- Què creieu que provoca el somriure de l'Emili?
- Quin és el sentit de l'expressió *quelcom de solemnitat majestàtica*, aplicat als malalts del camp?
- Cerqueu el significat exacte del mot *civeres* i proposeu-ne un de sinònim.
- Expliqueu el sentit de l'expressió *Els han posat el sudari amb unes hores d'anticipació*. A quin referent remet?
- Indiqueu quin sentit té en el text el mot *neteja*.

5. D'altra banda, i a part de les múltiples formes de crueltat extrema que tenen lloc al soterrani del crematori quan arriben transports especials, quan els alemanys es troben en un evident estat d'embriaguesa i quan *la mort feia disbauxes* (p. 299), un altre dels espais en què es consuma l'assassinat múltiple, cruel i indiscriminat és la cambra de gas. Del següent fragment, extraieu totes les referències al terror propi d'aquell lloc.

Cambra de gas de Mauthausen.
(Fotografia de Joan Pinyol, agost de 2006)

Cap procediment tan expeditiu, però, com la cambra de gas, instal·lada feia poc al soterrani del crematori del camp. En aparença, una inofensiva sala de dutxes! El trespòl era de mosaic i les parets tenien un fris de rajola vidrada que brillava a la llum potent dels globus penjats del sostre. D'un engrallat de tubs eixien a intervals regulars les peres de la dutxa. La porta era massissa i tancava a pressió contra un bastiment cautxutat, i a través d'una finestrella hom podia observar des de fora el que passava.

Si els condemnats al gas eren nouvinguts desconeguts del camp, hom els feia despullar en una antesala rodejada de penja-robes i, en el moment d'entrar a la cambra, els eren donats uns trossets de sabó i unes tovalloles. Aquestes entrades no depenien del camp, sinó directament de la Gestapo. Famílies senceres, homes, dones i infants, havien passat per allí. Un cop tancada la porta aquells malaurats, nus completament i en una promiscuitat vexant, esperaven en va que ragés l'aigua. Aviat el gas començava a emmetzinar l'aire i els executats entraven en una agonia esgarrifosa. Els uns tossien violentament i, en la desesperació, s'estavellaven contra les parets; altres es llançaven damunt dels companys i, amb les dents i les ungles, es prenién una revenja absurda; alguns es ficaven els dits a la gorja com si així poguessin obrir el pas a un aire pur que no existia... A poc a poc anaven caient, els uns damunt dels altres, fins que entre tots no formaven sinó un pilot de cadàvers verdosos.

Mentrestant, amb els ulls lluents, els músculs tensos, les dents serrades, especialistes en gasos, oficials SS i agents de la Gestapo contemplaven l'espectacle des de la finestrella...

Quan es tractava d'exterminar els malalts del camp, els refinaments del sabó i de la tovallola eren jutjats innecessaris. Els escollits sortien de la infermeria nus de pèl a pèl i eren menats al suplici com els moltons a l'escorxador, a bastonades. (XIV, 358-359)

- a) Quin era l'engany a què eren sotmeses les víctimes de la cambra de gas que no coneixien el camp?
- b) Cerqueu el significat exacte del mot *cautxutat* en relació amb el context.

- c) Expliqueu el sentit de l'expressió *una promiscuïtat vexant*, tenint en compte el context.
- d) Quines eren les reaccions de les víctimes en rebre el gas letal?
- e) Analitzeu la reacció física dels SS quan contemplaven el trist espectacle. A què creieu que obeïa?
- f) A partir de la lectura del mateix capítol XIV, expliqueu en què consistia l'anomenat *cotxe fantasma* i quina funció tenia al camp.

6. Si hi ha, però, un espai que visualment recorda als presos quin pot ser el seu destí, si no obeeixen les ordres, és sens dubte el crematori, la xemeneia del qual és visible ja abans d'entrar al camp. Llegiu el capítol XII i extraieu totes les referències físiques d'aquest espai destinat a la desaparició dels cadàvers.

Un dels crematoris de Mauthausen.
(Fotografia de J. Pinyol, agost de 2006)

7. Segons Frantisek, un presoner txec empleat de la infermeria que ensenya el forn crematori a Rubio:

—Els antics [...] donaven a la incineració un significat simbòlic i la rodejaven de cerimònies d'un valor transcendent. Superstició o no, tot plegat devia tenir una grandesa. Aquí cremen els morts per fer desaparèixer els rastres de l'assassinat. La diferència és molta! (p. 324)

Cerqueu informació sobre el sentit variable de la incineració dels cossos en diferents cultures.

5.2.5.3. Corrupció i negoci

A part d'obligar els presoners a convertir-se en mà d'obra ben barata per a l'explotació de la pedrera del camp, tant els objectes propis de quan eren vius com fins i tot els seus cossos, una vegada morts, eren objecte de diferents formes d'engany i de corrupció al camp.

1. A partir de la lectura del capítol XII, expliqueu per escrit en què consistia tant el frau que es feia amb les seves cendres com l'anomenat *tràfec de l'or* (p. 326).

2. Una altra forma d'engany lligada amb la mort dels presos que descriu la novel·la té a veure amb la certificació de les circumstàncies de la seva mort. Llegiu els següents textos:

Text 1

El meticuloso registro de defunciones comenta la muerte de los presos siempre con “infección pulmonar”, “trastorno general de la circulación” o “infarto”, para esconder los motivos reales de la muerte de los presos: el “exterminio mediante el trabajo” y todas sus consecuencias. También había clases de muerte que a menudo se ocultaban con inscripciones como “muerte libre” o “fusilado mientras huía”. Así, era una práctica habitual empujar a los presos por la denominada “pared del paracaidismo” en la cantera. Se les enviaba a “coger frambuesas” al bosque o se les llevaba hasta la valla del campo para fusilarles por la espalda “mientras huían”. A menudo también se les obligaba a tocar la valla electrificada para cometer “suicidio”.

La part visible des camps. Catàleg de l'exposició del mateix nom,
Bundesministerium für Inneres, 2006

Text 2

El dibuixant trobà clixés de totes les morts violentes esdevingudes al camp. Totes eren presentades com a suïcidis o com a accidents; el comandament creia poder-se justificar [...]. Però, en considerar el conjunt de l'arxiu, davant de tants milers de casos de suïcidis, tan iguals els uns als altres, tota la superxeria quedava al descobert; una tal epidèmia de morts voluntàries apareixia aleshores com la més refinada i perversa de les crueltats. Milers de clixés hi havia al dossier «Suïcidis a la filferrada», milers també al que portava escrit «Suïcidis per diversos procediments», i encara milers allà on deia «Morts en intentar evadir-se»... No calia gaire perspiciàcia per a suposar l'espantosa realitat d'aquelles fileres d'homes esquelètics i socarrats, posats en sèrie al sòcol de la filferrada elèctrica, o la immensitat d'una desesperació que pot impulsar un home a penjar-se de la clau del radiador o de l'aixeta del lavabo, o el sarcasme que incloïa atribuir propòsits d'evasió al cos magre que no podia fer deu passes seguides... (XVII, 453-454)

- a) Organitzeu un debat a classe sobre els motius que van portar les autoritats nazis a ocultar la veritable causa de la mort de totes les seves víctimes.
- b) Quins detalls se subratllen, que delaten la mentida dels alemanys?

5.2.5.4. Algunes cares de la mort

Hans Bonarewitz abans de ser executat.
(Fédération Nationale des Déportés & Internés, Résistants & Patriotes -FNDIRP-)

1. Una de les múltiples i esgarrifoses cares que té la mort al camp pren la forma de l'execució pública de presos que han provat d'evadir-se'n. Cerqueu informació sobre la història de Han Bonarewitz, que va provar d'escapar-se del camp de Mauthausen i que fou executat el 30 de juliol de 1942 davant de la resta de presos, com mostra la imatge. Establiu, després, tots els paral·lelismes possibles amb les execucions que es narren als capítols VIII i XI de la novel·la.

2. Tal com també es retrata a *K. L. Reich*, una altra de les cares més cruels de la mort al camp va lligada a l'experimentació mèdica amb els cossos dels presos. Llegiu el següent fragment:

La ciència alemanya havia trobat solucions massives per al problema de l'eutanàsia. La injecció de benzina, la dutxa freda o les pallisses eren operacions massa lentes; rendia més portar els malalts al camp «sanatori» de Dachau, per exemple, a fer de conills d'índies en laboratoris químics i bacteriològics o en instituts de vivisecció! (XIV, 357)

a) Cerqueu informació sobre aquest camp «sanatori» de Dachau.

b) Segons s'indica a la pàgina 216, quina pràctica esgarrifosa era comuna al camp de Buchenwald?

3. A partir de l'atrocitat comesa pels responsables del camp de Mauthausen que més us hagi impactat després de la lectura de *K. L. Reich*, elaboreu un escrit de denúncia, com si hagués de llegir-se en un judici sumaríssim al nazisme.

6. LA LLENGUA

A l'hora de novel·lar una realitat com la que descriu *K. L. Reich*, resulta tant o més important el que es diu com la manera de dir-ho. Així, la forma utilitzada per Joaquim Amat-Piniella per retratar-nos el seu períple dins un camp de concentració nazi situat al nord d'Àustria, durant els anys quaranta del segle XX, no deixa de ser una prova més de la veracitat d'uns fets històrics i, a la vegada, un reflex del català d'aleshores. Per aquesta raó és important treballar alguns usos lingüístics.

1. Pel que té de retrat fidedigne de la realitat, tant de Mauthausen com dels kommandos externs a l'anomenada «casa Gran», un dels recursos de la novel·la és l'abundant adjectivació. Amb ajuda d'un diccionari, cerqueu el significat dels adjectius remarcats en les citacions següents:

1. *Del dormitori solitari i **esbalandrat*** (I, 94)
2. *amb les mans **balbes** carregava les seves vagonetes* (III, 130)
3. *brandant la matracca de goma, **vesànic** i cruel* (III, 130)
4. *es possessin la gorra amb una impecabilitat **prussiana*** (III, 134)
5. *es referí al primitivisme dels alemanys, a llur instint **gregari*** (III, 136)
6. *va quedar una mica desconcertat davant l'aire **sibil·lí** del seu nou amic* (III, 136)
7. *més a prop de la fam i de les necessitats més **peremptòries*** (IV, 150)
8. *amb la droga que anava destil·lant la limitació **encofurnada** del camp* (V, 160)

9. *L'hongarès s'alçà amb els ulls **esbatanats** d'espant* (v, 164)
10. *És que la pell **apergaminada** era la mateixa* (v, 168)
11. *havien fet una crida a les joventuts **sionistes*** (VII, 195)
12. *Un d'aquells soldats, jove, **limfàtic**, amb cara d'infeliç* (VII, 215)
13. *sentien que el fuet esquinçava la carn de llurs natges amb les seves ungles **afuades*** (VIII, 222)
14. *cedí també a la pressió dels seus dits **crespats*** (VIII, 237)
15. *l'honradesa passava a ésser un delictes de la **lesa** companyonia!* (IX, 249)
16. *Però l'aire **enxubat** de dintre el colpí amb la impressió de retrobar quelcom conegut* (X, 265)
17. *Les exhalacions **mefítiques** es barrejaven a la picantor del desinfectant.* (XII, 323)
18. *l'obertura del fogar per on les flames **tornassolades** del carbó feien llengotes* (XII, 324)
19. *tenia les mans encetades i els braços **capolats*** (XII, 333)
20. *una conversa animada, una originalitat **tintinabular*** (XIV, 364)
21. *L'home esdevingué **lívid**.* (XV, 379)
22. *àdhuc la mesura **draconiana** de prendre-li aquells rosegons* (XV, 386)
23. *N'hi ha tants, al camp, de "turcs"! Potser no tan **envilits*** (XV, 395)
24. *És més **garneu** que no sembla.* (XV, 395)
25. *L'esperit del camp tenia l'home vençut i **endogalat*** (XV, 400)
26. ***Lassat** per la feblesa* (XVIII, 493)

2. Completeu a la taula de sota la sèrie dels adjectius anteriors, pel que fa al gènere i al nombre, seguint l'exemple:

singular		plural	
masculí	femení	masculí	femení
esbalandrat	esbalandrada	Esbalandrats	esbalandrades
			balbes
vesànic			
	prussiana		
gregari			
sibil·lí			
			peremptòries
	encofurnada		
		esbatanats	
	apergaminada		
			sionistes
limfàtic			

			afuades
		crespats	
	lesa		
enxubat			
			mefitiques
			tornassolades
		capolats	
	tintinabular		
lívid			
	draconiana		
		envilits	
garneu			
endogalat			
lassat			

3. Destrieu els adjectius del següent fragment, indiqueu-ne també el significat i completeu la sèrie morfològica:

Amb els esforços individuals concertats es realitza l'obra col·lectiva, més rica com més valuoses són les aportacions de cadascú. L'obediència, la disciplina cega, sorda i muda, són la castració social. Contra la màquina freda, calculada i deshumanitzada dels alemanys s'estavellava l'impuls generós i càlid del seu temperament. (IV, 150)

4. En dos moments de la novel·la, s'esmenten diferents tipus de presos amb dos noms propis –«turcs» i «ernests»– que tenen relació amb dos personatges de la novel·la. A partir dels fragments següents, indiqueu el significat comú que s'atribueix a aquests dos noms propis i, tot seguit, proposeu també altres exemples de l'actualitat que hagin seguit el mateix procés d'adjectivació:

El mal feia els seus progressos, els «ernests» augmentaven en una proporció alarmant. (XI, 293)

[...]

N'hi ha tants, al camp, de "turcs"! (XV, 395)

5. Tenint en compte que a la novel·la apareixen nombrosos col·lectius de personatges que tenen en comú el seu origen geogràfic, una altra de les formes d'adjectivació són els gentilicis. Elaboreu una llista de tots els gentilicis referits a les diferents nacionalitats dels presos del camp que conté *K. L. Reich*. Contrasteu-la després amb la dels vostres companys.

6. Una altra de les formes que l'autor usa per tal de ser totalment fidel al context que es descriu és la utilització de paraules en llengua alemanya en boca de tots els responsables del camp. Amb l'ajuda d'un diccionari alemany-català, cerqueu el significat de les expressions subratllades en els següents fragments i indiqueu a quines formes correspondrien en català:

Havien estat dues hores llargues de rebolcar-se per la neu, de saltar a la gatzoneta, de córrer camp amunt camp avall, i de fer «Mützen ab» [...] Pobre del qui esguerrava el moviment!

—Mützen ab, Mützen auf, Mützen ab, Mützen auf... (III, 134)

[...]

... *al crit reglamentari de «Achtung»* (VI, 179)

[...]

... *i a la cantarella ritmada del «Links, zwei, drei, vier...»* (VI, 187)

A continuació, feu un buidat de totes les paraules procedents de la llengua alemanya que també afegeix la novel·la, tot exceptuant les que figuren al vocabulari de la pàgina 67, previ al text.

7. En diversos moments de *K. L. Reich*, els responsables del camp s'adrecen als presos espanyols com a *espanyòler* (p. 178, 197...), tot combinant el castellà i l'alemany. Feu el mateix, tot provant de combinar altres paraules procedents de llengües diferents, i indiqueu, en cada cas, el significat que els atribuiríeu. Si voleu, podeu partir de les que figuren al vocabulari de les pàgines 67-70.

8. Tenint en compte el context de cada frase, i amb ajuda d'un diccionari, indiqueu el significat de cadascun dels substantius següents:

1. *els maltractaments d'aquell matí eren **pròdrom** de mals majors* (I, 89)
2. *Si Francesc no hagués tingut tanta feina a enretirar els **enriquells** amb els quals el sergent s'havia entrebancat* (I, 90-91)
3. *el Block espera els **estadants*** (I, 94)
4. *Els **adamites** havien de fer cua* (II, 108)
5. *i en **carrandella** els nous presos acabaven de passar pels sacs que feien d'estora* (II, 114-115)
6. *Els **acòlits** del Blockältester, alemanys que tenien els càrrecs de Secretari i...*(II, 117)
7. *Ara, aposentats ja els **ressesgats**, regnava una relativa quietud.* (II, 118)
8. *Algú devia haver posar **tascons** a les articulacions immobilitzades* (III, 122)
9. *Alguns portaven la cara solcada a **vergassades*** (III, 124)
10. —*Sobre la meva **totxesa** d'ahir?* (III, 138)
11. *Els paletes posaven pedra sobre pedra i els manobres transportaven els materials individualment o a parelles, en **baiards**.* (IV, 146)
12. *...plena de palla en un **paral-lelepípede** perfecte* (V, 157)
13. *i refugiar-se entre les quatre **llates** del llit* (V, 159)
14. *se n'anà directament devers aquell dels set que estava més separat del **traüt*** (V, 163)
15. *una competència perillosa per a la grisor individual dels **teutons*** (V, 165)
16. *l'anava xuclant com el **vòrtex** d'un remolí* (V, 167)

17. *baldament fos amb un **egòlatra** com l'August* (VI, 179)
18. *L'August va intervenir per parlar de la **tortuositat** britànica.* (VI, 182)
19. *home de maneres refinades, esdevenia, en excitar-se la seva **verba*** (VII, 198)
20. *Feia **prosèlits** com qui fa clients, i viceversa* (VII, 205)
21. *Estava massa acostumat a les **objurgacions** del seu «tutor»!* (VII, 206)
22. *Els **verdancs**, les crostes, les nafres sense curar i la brutícia formaven una tonalitat obscura que accentuava en els esguards les característiques racials* (VII, 212-213)
23. *la necessitat de comprovar que no hi havia **superxeria*** (VII, 215)
24. *i pel **laconisme** de la seva declaració era de presumir que no oblidava les activitats anticomunistes* (VIII, 227)
25. *Francesc, que vivia en una barraca de **pàries*** (VIII, 229)
26. *Sabia guardar les seves energies en una **asèpsia** moral absoluta* (VIII, 234)
27. *En el fons m'hi trobo bé, en la **mol·lície** d'aquest racó!* (IX, 251)
28. *fatigat per les **plagasitats** de la reunió* (IX, 257)
29. *Els **barbamecs** que netejaven termos* (X, 280)
30. *Els **hússars** de la policia especial* (XI, 283)
31. *L'aire portava les **acícules** del fred.* (XI, 296)
32. *la sang li enterbolia el cervell i li colpejava les **temples*** (XII, 329)
33. *en el seu **fur** intern, tenia feta una decisió: no dibuixar mai més porqueries.* (XII, 333)
34. *Eren els egoistes que sabien bellugar-se pel matoll de totes les immoralitats, els **taüls** que s'avenien a les turpituds,* (XIII, 341)
35. *a desxifrar els **arcans** del seu destí* (XIII, 342)
36. *encara que fos a costa de la reducció del cos amb les **deixuplines** de les privacions* (XIII, 342)
37. *o en instituts de **vivisecció*** (XIV, 358)
38. *les cèl·lules, les **troikes** i altres **camàndules*** (XIV, 370)
39. *obeeixen ordres dels **cappares** de la «casa gran»* (XIV, 371)
40. *a un mateix nivell moral amb la **xurma** alemanya* (XVI, 437)
41. *tots ells ufanosos de llur paper de **pròcer**.* (XVII, 477)
42. *No ens barallem com **marmanyeres*** (XVII, 480)
43. *el **vaitot** que ha de premiar els altres esforços.* (XVIII, 492)
44. *la **turbamulta** ha tallat les filferrades* (XVIII, 503)
45. *la nit és més fosca que mai, com davall d'un **cobricel** de **feltre** negre* (XVIII, 512)

9. Com ja sabeu, una de les formes de creació de nous mots és la derivació. Indiqueu la paraula primitiva d'on provenen cadascuna de les assenyalades a continuació:

1. *endevinant la intenció de l'**enfredorit*** (III, 125): _____

2. amb ulls **llagrimajants**... per al final **acimar-la** pels racons, [...] a través duns núvols tènues que **esclarissaven** la seva llum, [...] els mateixos núvols s'**acovardien** (III, 337): _____, _____, _____;
3. un cap **desproporcionadament petit** (IV, 144): _____
4. Aquella tarda el **famolenc** (V, 170): _____
5. la gent **endormiscada** (VI, 187): _____
6. l'home, **endiumentjat** com un estudiant (IX, 255): _____
7. **Acasernament** (X, 268): _____
8. Pell **apergamada** (XII, 334): _____
9. les **sangoneres** sense escrúpols (XIII, 341): _____
10. pels carrers rústegament **empedrats** (XIV, 360): _____
11. **Bizantinisme** (XV, 399): _____
12. sabates civils, generalment **enllustrades** (XVI, 430): _____
13. Aquella rauxa de sentimentalisme **quixotesc** (XVI, 437): _____

10. En relació amb la procedència geogràfica d'alguns personatges, sovint trobem al·lusions directes als seus països o cultures d'origen. Així, al capítol IX i en relació amb Werner s'afirma el següent: *el seu esforç constant per desgermanitzar-se afalagava el ressentiment del dibuixant contra tots els alemanys* (p. 248) i, al capítol XIV, i en un sentit totalment contrari, en referència a l'Ernest, es parla del *punt culminant de la seva «alemanyització»* (p. 377).

Cerqueu a la novel·la més casos de substantivització a partir dels noms dels diferents països de procedència dels personatges, com ara *russofòbia* (XVII, 483).

11. Un altre dels trets lingüístics més evidents de la novel·la és l'ús de múltiples paraules que s'adscriuen a diferents camps lèxics:

- a) Del fragment següent, determineu tots aquells substantius que tenen a veure amb les parts del cos humà:

L'Emili descobrí Francesc repenjat al lateral de la barraca, on el sol devia ésser més generós que enlloc. Tenia l'esguard alt i semblava dormir, lliurat de ple a la voluptat d'aquella tebior. El dibuixant se li situà al costat i contemplà el perfil de l'amic, la forma arrodonida del crani, les òrbites profundes, que posaven una orla d'ombra als ulls, estranyament protuberants; les parpelles, pesadament caigudes; el nas aquilí, la boca fina i suaument closa i el mentó recte i llarg. Era un rostre segur, que sabia encomanar aplom i confiança. (III, 137)

- b) Feu el mateix amb totes les paraules referides a fenòmens climatològics i a elements de la naturalesa d'aquest fragment:

Les neus caigueren concedint-se poc descans durant un període de tres mesos. Un dia era una neu seca i petita, i el vent la projectava contra els arbres, contra les parets, contra les cares morades dels homes amb ulls llagrimajants... per al final acimar-la pels racons, on formava pans blanquíssims de superfície lleugerament arissada. L'endemà, a través d'uns núvols tènues que esclarissaven la seva llum, el sol procurava tranquil·litzar el món amb les seves curtes aparicions. «Ara no em toca altre remei que fer-me el vençut –semblava

dir–, però ja arribarà l'hora dels meus triomfs». Els milions d'homes que sofrien comprenien l'idioma del sol, i també esperaven que arribés el bon temps. I venia la nit, i moltes vegades els mateixos núvols s'acovardien a la perspectiva de la gelor que les nits d'hivern solen semblar enmig d'un silenci mortal, i s'amagaven més enllà de l'horitzó. Aleshores era la terra la que rebia, macada de sostre, tota la llum cruel dels estels. (XIII, 337)

12. A l'hora de descriure la realitat que van amagar durant anys les parets del camp de Mauthausen, Joaquim Amat-Piniella usa sovint el recurs de la comparació per tal de fer més il·lustratives diverses imatges. Indiqueu què tenen en comú els elements de les comparacions següents:

1. *els de més edat tremolaven com fulles d'arbre* (III, 124)
2. *l'anava xuclant com el vòrtex d'un remolí* (V, 167)
3. *sentí un xoc brutal al seu costat esquerre i notà com la terra s'escapava de sota les seves plantes com si fos una catifa estirada amb força.* (VIII, 237)
4. *l'Ernest baixava al soterrani, més ufanós que un paó* (X, 281)
5. *empentava les víctimes amb la planta del peu i les feia rodolar escales avall com ninots de serradures* (XI, 288)
6. *I, com un tros de gel a la vora del foc, es fongué l'essència del camp* (XVIII, 484)

Cerqueu-ne d'altres que contingui la novel·la i feu el mateix.

13. En una escena del capítol XI, el comandant del camp interroga un jueu txec que hi acaba d'arribar i, després de cada resposta, l'obliga a pronunciar la paraula alemanya *Obersturmbanführer* (p. 286), en forma d'una submissió ben evident. Aquesta obligada pronunciació d'una paraula recorda una pràctica que, en altres contextos, servia per identificar l'origen de diferents presoners de guerra, els quals eren obligats a pronunciar el que es coneix com a embarbussaments, és a dir, jocs de paraules que parteixen de la dificultat de pronunciació de mots o frases en base a la similitud de sons que contenen. Per exemple «setze jutges d'un jutjat mengen fetge d'un penjat» o «para la taula, para-la bé que el pare ja ve».

Cerqueu-ne més en la llengua catalana i practiqueu la seva pronunciació ràpida a classe.

14. Una altra de les característiques que sobresurten a la novel·la és la gran quantitat d'accions verbals. Tenint en compte el context, i amb ajuda d'un diccionari, cerqueu el significat, segons el text, dels verbs marcats en les frases següents:

1. *aquell **baladrejar**, aquelles precaucions* (I, 88)
2. *La seva cara no reflectia pas la preocupació que solia **estergir-se** en les dels altres presos* (I, 92)
3. *L'August **barrinava** i provava d'intuir què passaria* (I, 93)
4. *s'enfilà aleshores al tamboret i **s'escamarlà** per facilitar l'operació.* (II, 109)
5. *prepararen l'operació de **forfollejar** aquells centenars d'homes* (II, 117)
6. *I agafà el ferro d'**esgratinar** el foc. Tothom **s'escapolí** a corre-cuita.* (III, 127)
7. *Els presos **esgratinyaren** el gel dels volts de l'entrada* (IV, 143)

8. Va somriure de pensar que tal vegada **havia acastellat** massa temences (IV, 148)
9. Valia més **afaïçonar** un món per a ell tot sol (V, 161)
10. La monotonia d'una repetició quotidiana dels mateixos clixés no **abaltia** el seu afany (V, 161)
11. i la sang que li **xarbotava** del nas posava clapes per tot el seu cos. (V, 164)
12. car **s'ha aclofat** pesadament i ha costat una gran feinada al SS de fer-lo aixecar (V, 166)
13. A l'hora de marxar, els altres **l'han narcotitzat**. (VI, 189)
14. La multitud **s'havia arredossat** contra els murs (VII, 210)
15. El camp sencer **va trepidar** al dispar metàl·lic i al cruixit del cadafal. (VIII, 222-223)
16. Tan aviat **s'ufanava** de l'origen aristocràtic de la seva sang... (VIII, 227)
17. Acostumats a les violències, no poden **capir** com amb presos es pot fer la mateixa feina que amb treballadors normals (X, 262)
18. Amb aquesta advertència **sirgarà** bé (X, 276)
19. **s'havia acarrerat** a una fe social (XI, 303)
20. Quan, per fi, sortí de l'oficina, ensagnat, amb la roba esquinçada, **tentinejant** (XII, 316)
21. La dificultat d'entrar-hi sense motiu justificat i la curiositat envers tot el que passava **impel·liren** el barber a acceptar la invitació. (XII, 322)
22. els **estibaven** en una gran cambra frigorífica (XII, 322)
23. el càrrec dóna prou per a **engormandir-se** (XII, 326)
24. En acomiadar-se del txec per retornar a la barberia, **es refocil·lava** en el pensament (XII, 329)
25. els cops amb què el destí l'havia **terrabastejat** (XII, 334)
26. i deixar que se li **malegessin** aquells aliments (XV, 388)
27. de les ganes d'**esbafar** el malhumor (XV, 409)
28. Molts d'ells **s'eixamenaven** com les abelles d'un buc (XVI, 436)
29. el fum dels morts havia deixat d'**empudegar** l'ambient (XVIII, 494)
30. no parava de **catequitzar-lo** (XVIII, 511)

15. Destrieu ara tots els verbs del fragment següent i indiqueu la persona, el nombre, el temps verbal i el mode de cadascuna de les formes verbals que hi apareixen. Finalment, assenyaleu-ne la forma de l'infinitiu corresponent:

De la plaça de recomptes arribava una gran cridòria. Els espanyols jugaven aquella tarda contra l'equip austríac i, pel que se sentia, els privilegiats del camp en massa havien acudit a presenciar el partit. Talment com si l'espectacle els atragués, els quatre amics es disposaren a sortir. Al menjador del Block no hi havia gairebé ningú. Dos jugaven a escacs, un altre llegia alguna imbecil·litat de la biblioteca i tres o quatre berenaven. Francesc, que vivia en una barraca de pàries, considerà la diferència de tracte que rebien uns presos i altres. Al seu Block, Popeye prohibia l'entrada dels homes i els obligava a romandre al carrer tota la tarda. Mentre els administradors alemanys feien vida social i rebien les

visites dels amiguets, tocaven els acordions, bevien schnaps clandestí o aigua de colònia amb sucre i preparaven a l'estufa els guisats del sopar amb el producte de les cises, els administrats arrossegaven els peus per les pedres irregulars del paviment, s'ajeien a qualsevol racó, arreplegaven burilles o s'arribaven a la plaça, no pas a veure el futbol, sinó a empaitar l'amic o el conegut que els pogués donar un plat de sopa o una simple cigarreta. (VIII, 229-230)

16. A partir dels infinitius que conté aquest fragment, indiqueu-ne les formes personals de gerundi i de participi. Després, reescriuiu el fragment utilitzant els verbs en una forma personal:

Alçar-se mitja hora abans de fer-se de dia, abrigar-se per sortir a orinar i rentar-se, vestir-se, fer el llit amb tota cura, recollir la sopa, beure-se-la, eixir al carrer mentre el torn de servei escombra, fumar mitja cigarreta, oblidar la fatiga dels dies anteriors i esvair el mal de les nou, deu o onze hores de treball que les esperaven. (XIV, 362)

17. Una de les funcions de les nombroses frases fetes i locucions que trobem a *K. L. Reich* és que la narració esdevingui més directa i natural. De la següent llista de significats, indiqueu el que correpon a cada frase feta o locució que hi ha a la taula que les segueix:

assolirà una bona situació / veure la realitat de les coses / ser caragròs /
 acaparar / trobar-se en situació difícil / procurar encarrilar els afers en profit
 propi / nus / ajustar-se bé, escaure-hi / afalagar / eludir una qüestió /
 exposar-se / que cadascú es valgui per ell mateix / adequat, eficaç /
 oposar-se a l'actitud o actuació d'algú / fantasiar

<i>Frase feta</i>	<i>Significat</i>
<i>tocar de peus a terra</i> (VI, 185)	
<i>campi qui pugui</i> (VII, 196)	
<i>portava l'aigua al seu molí</i> (VIII, 226)	
<i>com l'anell al dit</i> (VIII, 226)	
<i>de pèl a pèl</i> (IX, 239)	
<i>farà carrera</i> (X, 263)	
<i>té mala peça al teler</i> (X, 266)	
<i>es fa la part del lleó</i> (XII, 327)	
<i>oli en un llum</i> (XIII, 354)	
<i>somniava truites</i> (XIV, 370)	
<i>parar-los els peus</i> (XV, 411)	
<i>Estàs jugant amb foc</i> (XV, 412)	
<i>galtes de pa de ral</i> (XV, 418)	
<i>feien la gara-gara</i> (XVIII, 484)	

18. Tenint en compte el context en què trobem cadascuna, indiqueu ara el significat exacte d'aquestes altres:

1. Ara sabreu **el pa que hi donen** (I, 101)
2. saltar a **la gatzoneta** (III, 134)
3. havia repartit bastonades a **balquena** (III, 134)
4. **fent l'enze** (VI, 178)
5. no es poden jutjar les conductes a **la babalà** (VII, 207)
6. et penedeixis d'haver obrat a **la lleugera** (VII, 208)
7. **es quedà a la lluna** (VII, 218)
8. **com el peix a l'aigua** (VIII, 227)
9. **li encendria les sangs** (X, 275)
10. **no arriba la sang al riu** (XV, 412)

19. Indiqueu ara el significat exacte de les expressions següents:

1. amb les cames **pengim-penjam** (I, 92)
2. **l'ase em fum** si no ens morim de fred amb el pijama que donen (II, 107)
3. sense poder **matar el cuc** (III, 130)
4. a un ritme de **martells sobre l'enclusa** (VI, 191)

20. En diverses ocasions trobem la unió sintàctica directa de dos elements que fan referència a aspectes ben diferents i que, a la novel·la, apareixen a simple vista en el mateix pla. Seguint l'exemple dels dos que us proposem, mireu de trobar-ne més a l'obra:

a la gent carregada **d'equipatges i de por** (I, 97)

[...]

van tenir ocasió de lluir **l'uniforme i la ferocitat** (XI, 284)

21. Un altre dels aspectes formals és l'existència de determinades paraules que avui situem en alguns dialectes de la llengua, com les que trobem en els fragments següents. Després d'indicar a quina modalitat dialectal pertanyen aquestes formes, cerqueu informació sobre les raons per les quals van ser usades per Amat-Piniella:

1. *el sol es pondria cada vesprada i eixiria cada matí* (VI, 185)
2. **Eixir** al carrer (XIV, 362)
3. **Ací** tot està prohibit (II, 106)

22. Al capítol XIV, mentre es descriu el trasllat d'un grup de presoners a la cambra de gas, s'indica que van deixar anar *interjeccions en totes les llengües* (p. 360). Cerqueu-ne informació i indiqueu les exclamacions verbals més identificatives –relacionades amb el sentiment de por– de les llengües més conegudes.

23. A l'inici del capítol III s'indica que *l'August no sabia gaire alemany, però substituïa l'escassetat de coneixements amb un instint molt segur de com calia tractar els homes* (p. 123). Organitzeu un debat sobre la necessitat o no de conèixer i dominar sempre la llengua del país on ens trobem d'una manera permanent. Indiqueu, després, totes les altres maneres extralingüístiques amb què es poden entendre dues persones que parlin dues llengües diferents i cap de les dues no coneix la llengua de l'altra.

7. UNA VEGADA LLEGIDA LA NOVEL·LA

1. En referència al nazisme, Amat-Piniella afirma el següent: *avui, quan només els fanàtics de Hitler poden dubtar d'aquella tràgica realitat...* (p. 81). Organitzeu un debat al grup-classe a partir de la defensa d'aquestes dues qüestions:

1r) El feixisme només pertany a un passat que no s'hauria de repetir mai més.

2n) El feixisme continua vigent avui dia en la mentalitat de moltes persones.

2. Cerqueu informació sobre Guantánamo (a l'illa de Cuba) i determineu si es poden establir paral·lelismes amb la realitat descrita a *K. L. Reich*.

3. Cerqueu igualment informació respecte del genocidi que els armenis van patir a mans dels turcs i establiu tots els paral·lismes possibles amb el genocidi nazi. Debateu les causes per les quals us sembla que els alemanys no van aprendre cap lliçó de la història i van cometre els mateixos errors.

4. Cap al final de la novel·la, i en relació amb Hans Gupper, el Manuel afirma que *també els monstres formen part de la humanitat* (p. 476), en una mena de comprensió del màxim botxí del camp. Debateu si creieu que es pot perdonar o no un nazi, també a partir de la història coneguda recentment que explica que una alemanya vigilant d'un camp, després d'ordenar la mort de milers de jueus, es va casar amb un jueu sense explicar-li mai, en vida, aquest passat tan obscur. Creieu que, d'haver-ho sabut, el seu marit l'hauria poguda perdonar? Creieu que els americans han fet bé d'expulsar aquesta alemanya dels EUA?

5. Proposta de treball de recerca: cerqueu a la vostra comarca testimonis en primera persona dels camps de concentració nazis i doneu a conèixer tota la informació lligada a la seva experiència com a deportats. En el cas dels supervivents encara vius, elaboreu una entrevista i dueu-la a la pràctica com a base d'un text biogràfic ampli.

6. Després d'esbrinar la definició exacta de la paraula *totalitarisme*, cerqueu informació sobre totes les formes que pot adoptar, tant religioses com paganes, i debateu a la classe quines raons propicien les conductes totalitàries.

7. Una vegada conegut a fons el trist episodi de la història de la humanitat que va suposar el nazisme, organitzeu un debat a classe a partir d'aquestes dues premisses:

1a. Amb la mort de l'últim supervivent dels camps, tota aquella realitat només formarà part d'un passat que val més no recordar.

2a. Tenint en compte tot el que va passar als camps nazis, mai formaran part del passat i cal mantenir-los ben vius en la memòria de les totes les persones.

8. Proposta de treball de recerca: analitzeu tots els paral·lelismes que es poden establir entre el poemari *Les Ilunyanyies. Poemes de l'exili*, escrit pel mateix Amat-Piniella sobre la base de roba de sacs del camp de Mauthausen, i la novel·la *K. L. Reich* (referents comuns, personatges coincidents, descripcions coincidents...).

9. Des de les atrocitats comeses al camp de concentració de Mauthausen, el poble que li dona nom va lligat directament a aquest passat. En l'actualitat, ni a l'oficina de turisme d'aquesta població del nord d'Àustria ni en cap tríptic que es lliura als visitants, no es troba gairebé cap reclam relacionat amb el camp d'extermini. Debateu a classe quina raó creieu que es deu aquest fet i, després, elaboreu un text escrit en què justifiqueu la vostra opinió al respecte:

Perquè volen amagar un passat negre lligat al poble?

Per un pur descuit enmig dels incomptables reclams turístics que proporciona el Danubi al seu pas per la població?

Perquè consideren que l'antic camp de concentració nazi no té cap interès per als turistes?

10. Com us imagineu el retorn de l'Emili a casa seva després de tantes penúries viscudes? Poseu-vos en la seva pell i elaboreu un escrit en primera persona que descriu aquest imaginat retorn.

11. Com tants altres joves, Amat-Piniella es va declarar sempre contrari a les guerres i, si hi va participar activament, va ser en defensa de les llibertats i contra el feixisme. D'aquí ve que de *K. L. Reich* emani sempre un to pacifista, amb expressions com les següents:

—*No és pas a cops com cal lluitar amb aquesta genteta. Són més forts que nosaltres i sempre ens tocarà el rebre. Només amb el cervell podem frenar-los.* (III, 135)

... *però les meves armes són unes altres. Amb tancs i avions no es conquereix res definitiu.* (VII, 200)

Cerqueu altres expressions de la novel·la que també subratllin la inutilitat de l'ús de la força per solucionar els conflictes.

12. Feu el comentari final de la novel·la i del seu sentit global a partir de la lectura d'aquests fragments:

... *l'Emili es disposà a la resistència activa contra l'esperit d'aquell clos. El nazisme provava d'anihilar físicament els seus enemics, i per si no ho aconseguia totalment, preparava l'atmosfera que pogués anul·lar-los moralment per sempre més. El nostre amic intentaria superar les dues proves.* (V, 161)

[...]

Una pau que no és passivitat i renunciament, com durant els mesos que seguiren la pèrdua dels amics i del càrrec del magatzem; és un estat moral actiu, com un estat de gràcia per virtut del qual pot comprendre l'abast del sacrifici de l'Home. Amb aquesta conquesta ja no poden ésser estèrils els quatre anys i mig

de camp, com no serà estèril la guerra si, escampats per la terra, hi ha d'altres homes que l'obtinguin també, puix que la pau general només podrà néixer aquell dia en què els homes la sentin en l'ànima. (xviii, 518)

13. Si considerem que darrere de l'Emili, en part, podem identificar l'*alter ego* del mateix Amat-Piniella, i tenint en compte la seva experiència vital, creieu que el nostre autor –que al final de la novel·la es podria identificar també amb l'Home en majúscules– després de la vivència al camp de Mauthausen va restar anul·lat moralment per sempre més o més aviat tot el contrari? Raoneu la vostra resposta.

BIBLIOGRAFIA

1. Edicions i traduccions de *K. L. Reich*

- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Seix Barral, Primavera 1963. (en castellà)
- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Club Editor, octubre de 1963.
- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Club Editor, 1968.
- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Edicions 62, 2001. [versió íntegra a partir del manuscrit de 1946]
- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Edicions Aleph, 2002. (en castellà)
- AMAT-PINIELLA, J. *K. L. Reich*. Barcelona: Edicions 62, 2005.

2. Obres de Joaquim Amat-Piniella

- AMAT-PINIELLA, J. *Ombres al calidoscopi*. Manresa: Boixeda-Edicions Ara, 1933.
- AMAT-PINIELLA, J. *El casino dels senyors*. Barcelona: Albertí, 1956.
- AMAT-PINIELLA, J. *Roda de solitaris*. Barcelona: Albertí, 1957.
- AMAT-PINIELLA, J. *La ribera deserta*. Barcelona: Alfaguara, 1966.
- AMAT-PINIELLA, J. *La pau a casa*. Barcelona: Albertí, 1959.
- AMAT-PINIELLA, J. *Les llunyanies. Poemes de l'exili (1940-1946.)* Barcelona: Columna-L'Albí, 1999.

3. Obres i articles sobre Joaquim Amat-Piniella

- BADIA, Alfred. «Amat-Piniella o el rescat d'un novel·lista». *Presència* (28 de setembre de 1974), núm. 337; p. 5.
- BARTRA, Agustí. «Una nota amb la veu viva» i «Respostes a l'enquesta de J. Amat-Piniella». *La Nova Revista - Suplement literari Gasetta de Lletres [Mèxic]* (maig de 1956), núm. 1; p.13-15.
- CARRIÓ, Jacint. «Símbol de la deportació». *Regió 7* (4 de maig de 1985); p. 17.
- DOLÇ, Miquel. «Dos testigos. Aurora Bertrana y J. Amat-Piniella». *La Vanguardia* (10 d'octubre de 1974); p. 57.
- ESPINÀS, Josep M. «La paz de un hombre». *Destino* (17 d'agost de 1974); p. 14.
- FAULÍ, Josep. «Amat-Piniella, narrador», *Paseo. Semanario de Información [Barcelona]* (25 de gener de 1958), núm. 97; p. 3.
- FAULÍ, Josep. «J. Amat-Piniella (1913-1974)». *Diario de Barcelona/Dominical* (8 de novembre de 1974); p. 3.
- FONTDEVILA, Ramon. «Vigència d'Amat-Piniella». *Quadern «Homenatge a Amat-Piniella, 90 anys»* (octubre de 2003), núm. 142; p. 12-13.
- MOLAS, Joaquim. *Lectures crítiques*. Barcelona: Edicions 62, 1964; p. 156-159.
- MOLAS, Joaquim. *Literatura de postguerra*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1987; p. 19.
- PLANES, Ferran. *El desgavell*. Barcelona: Biblioteca Selecta, 1974; p. 49-57.

- PLANES, Ferran. «Ha muerto el autor de *K. L. Reich*». *La Vanguardia* (21 d'agost de 1974)
- REDÓ, Salvador. «Una aproximació a la seva història manresana. Joaquim Amat». *Quadern «Homenatge a Amat-Piniella, 90 anys»* (octubre de 2003), núm. 142; p. 8-11.
- ROIG, Montserrat. «Paraules de Joaquim Amat-Piniella». *Serra d'Or* (novembre de 1974); p. 49.
- ROIG, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
- ROIG, Montserrat. «Els deportats del Bages, Berguedà i Solsonès als camps nazis». *Dovella* [Manresa] (1989), núm. 28.
- SÁIZ, Sílvia.; GALLART, Ernest. «Trajectòria vital (1936-1946)». *Quadern «Homenatge a Amat-Piniella, 90 anys»* (octubre de 2003), núm. 142; p. 49-50.
- SERRANO, David. «Perfil biogràfic». Dins *Les llunyanies, poemes de l'exili (1940-1946)*. Barcelona: Columa-L'Albí, 1999.
- SERRANO, David. «El Lager y la condición humana. Reflexiones en torno al clásico *K. L. Reich*, de Joaquim Amat-Piniella». *Quimera* (gener de 2004)
- SERRANO, David. «Un intel·lectual laic». *Quadern «Homenatge a Amat-Piniella, 90 anys»* (octubre de 2003), núm. 142; p. 3-7.
- SERRANO, David. «De l'autobiografia a la ficció i de la ficció a la reflexió: Joaquim Amat-Piniella». Dins BALAGUER [et al.]. *Literatura autobiogràfica: història, memòria i construcció del subjecte*. Alacant: Denes - Universitat d'Alacant, 2001; p. 73-83.
- SERRANO, David. «A propósito de la homosexualidad en el lager. (El testimonio de los supervivientes españoles)». *Orientaciones* [Madrid] (primer semestre de 2003); p. 113-126.
- SERRANO, David. «Edició i recepció de *K. L. Reich*, de Joaquim Amat-Piniella». *Els Marges* [Barcelona] (1998), núm. 61; p. 89-99.
- SERRANO, David. «Escriure des de l'infern». *Recerques. Arxiu Municipal de Castellar del Vallès*. (2002), núm. 1; p. 87-91.
- SERRANO, David. «Epíleg a *Els catalans als camps nazis*: la història d'un llibre de referència». Dins ROIG, Montserrat: *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62, 2003.
- SERRANO, David. «Escriure des de l'infern: la poesia d'Amat-Piniella». *El pou de les lletres* [Manresa] (estiu 2000), núm. O-15/16-P; p. 73-75.
- SERRANO, David. «J. Amat-Piniella: documents inèdits». *Quadern* [Sabadell] (octubre 1997); p. 148-152.
- SERRANO, David. «Literatura de l'holocaust: Joaquim Amat-Piniella». *Dovella*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, núm. 68; p. 27-34.
- SERRANO, David. «Les veritats d'Amat-Piniella» i «Inèdit de *K. L. Reich*». *El pou de les lletres* [Manresa] (tardor-hivern 1998-1999), núm. K-11/12-P; p. 30-32.

- SERRANO, David. «Poesia dins un camp d'extermini: La paraula com a recer i denúncia: *Les llunyanies*». *Quadern «Monogràfic sobre l'Holocaust: recordar, un deure»* [Sabadell] (juny de 2000), núm. 126; p. 18-22.
- SERRANO, David. «Tot reivindicant Joaquim Amat-Piniella». *Regió 7 Idees* (24 de setembre de 1999), p. 2-5.
- SERRANO, David. *L'hora blanca: l'holocaust i Joaquim Amat-Piniella*. Sabadell: Fundació Ars, 2004. (Biblioteca quadern; 35)
- SERRANO, David. «La literatura concentracionària: Joaquim Amat-Piniella». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (2003), núm. 14; p. 131-158.
- SOLDEVILA, Llorenç. «Epistolari entre J. Amat-Piniella i Agustí Bartra». *Faig* (octubre de 1978), núm. 25; p. 63-79.
- VALL, Xavier. «L'objectivisme en la narrativa catalana de postguerra». *Actes del desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Frankfurt am Main: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995; p. 139-154.
- VILLEGAS, Francesc. «El Casino dels Senyors a Manresa». *Quadern «Homenatge a Amat-Piniella, 90 anys»* (octubre de 2003), núm. 142; p. 16-18.

4. Algunes obres sobre l'Holocaust

- BATISTE, F. *El sol se extinguí en Mauthausen*. Vinaròs: Antinea, 1999.
- BERMEJO, B. *Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen*. Barcelona: La Magrana, 2003.
- CARRIÓ, J. *Manresa-Mauthausen-Gusen: Deportació i retorn d'un home compromès amb la llibertat*. Manresa: Centre d'Estudis del Bagès, 2001.
- HACKL, E. *La boda d'Auschwitz*. Barcelona: Columna, 2004.
- LEVI, P. *Els enfonsats i els salvats*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- OLIVA, R. *Éxodo. Del campo de Argelès a la Maternidad de Elna*. Barcelona: Viena Edicions, 2006.
- PAPPALETTERA, V. i L. *Los SS tienen la palabra*. Barcelona: Laia, 1972.
- PLANAS, R. *Literatura i Holocaust. Aproximació a la literatura de crisi*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner, 2006.
- REES, L. *Auschwitz: els nazis i la Solució Final*. Barcelona: Columna, 2005.
- ROIG, M. *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
- RUBIO I TUDURÍ, N. *Llatins en servitud. París 1940-1944*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner, 2006.
- SALOU OLIVARES, P. et V. *Los republicanos españoles en el Campo de concentración nazi de Mauthausen. El deber colectivo de sobrevivir*. París: Tirésias, 2005.
- SEMPRUN, J. *Le grand voyage*. París: Gallimard, 1991.

TORAN, R. *Els camps de concentració Nazis. Paraules contra l'oblit*. Barcelona: Edicions 62, 2005.

TORAN, R. *Mauthausen: crònica gràfica d'un camp de concentració* (fons fotogràfic de l'Amical de Mauthausen). Barcelona: Viena, 2002.

VIVES, P. *Cartes des dels camps de concentració*. Barcelona: Edicions 62, 1972.

WINGEATE PIKE, D. *Espanoles en el holocausto: vida y muerte de los republicanos en Mauthausen*. Barcelona: Nuevas ediciones de Bolsillo, 2004.

La part visible des camps. Imágenes y memoria de Mauthausen. Catàleg de l'Exposició internacional 2005 amb el mateix nom. Viena: BM.I (Bundesministerium für inneres Abteilung IV/7), 2005.

5. Literatura per a joves que tracta de guerres

ASAN, Yaël. *El professor de música*. Barcelona: Baula, 2005. [traducció de Jordi Vidal]

CARBÓ, Joaquim. *El cant de l'esparver*. Barcelona: Cruïlla, 1998.

FRANK, Anna. *Diari d'Anna Frank*, Barcelona: Selecta, 1980. [traducció de Ramon Folch i Camarasa]

FRANK, Anna. *Diari d'Anna Frank*. Barcelona: Plaza&Janés, 1996. [traducció d'Esther Roig]

FRANK, Anna. *Anna Frank, el diari d'una noia*. Vic: Eumo, 2006.

FILIPOVIC, Zlata. *El diari de Zlata*. Barcelona: Columna, 1993.

GINZ, Petr. *Diari de Praga*. Barcelona: Quaderns Crema, 2006. [traducció de Kepa Uharte]

JANER MANILA, Gabriel. *Han cremat el mar*. Barcelona: Edebé, 1993.

ORLEV, Uri. *L'illa del carrer dels ocells*. Barcelona: Grup Promotor Alfaguara, 1998.

OZ, Amo. *La bicicleta d'en Sumkhí*. Barcelona: Cruïlla, 2003.

SALEMM, Hiner. *El fusell del meu pare*. Barcelona: La Campana, 2005.

SPINELLI, Jerry. *Misha*. Barcelona: Entrelibros, 2004.

VANDER ZEE, Ruth. *La història de Erika*. Pontevedra: Kalandraka, 2005.

6. Altres testimonis literaris i estudis de referència

CALDERS, P. *Unitats de xoc*. Barcelona: Edicions 62, 1983.

FUENTES, M.; TOVAR, P. *L'exili literari republicà*. Valls: Cossetània, 2006. (Publicacions URV / Recerca; 2)

FUSTER, J. *Literatura Catalana Contemporània*. Barcelona: Curial, 1971.

- KERTÉSZ, I. *Un instant de silenci en el paredón*. Barcelona: Herder, 1999.
- KERTÉSZ, I. *Sense destí*. Barcelona: Quaderns Crema, 2002.
- KERTÉSZ, I. *Liquidació*. Barcelona: Edicions 62, 2004.
- KERTÉSZ, I. *Kaddish pel fill no nascut*. Barcelona: Quaderns Crema, 2004.
- KRESSMANN TAYLOR, K. *Adreça desconeguda*. Barcelona: Suma de Lletres Catalana, 2003.
- LEVI, P. *Trilogia d'Auschwitz*. Barcelona. Edicions 62, 2005.
- MANENT, A. *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial, 1976.
- PONS, A. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998.
- ROIG, M. *Digues que m'estimes encara que sigui mentida*. Barcelona: Edicions 62, 1991.
- TORO, Suso de. *Home sense nom*. Alzira: Bromera, 2006.
- TRIADÚ, J. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982.

7. Revista

- ALCOBERRO, A. [et al.]. «Història de l'horror». *Escola Catalana* [Barcelona] (2005), núm. 424.

8. Internet

- <http://www.guiamanresa.com/amat/>
(pàgina web dedicada a Amat-Piniella i elaborada per Joaquim Aloy i Bosch)
- http://www.escriptors.cat/autors/amatpiniellaj/pagina.php?id_sec=1390
(pàgina web elaborada per Daniel Pitarch per a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana)
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Joaquim_Amat-Piniella
(referència d'Amat-Piniella a l'enciclopèdia lliure Wikipèdia)
- <http://www.auques.cat/auques.php?auca=amat>
(auca dedicada a Amat-Piniella, elaborada l'any 2006 per Joan Vilamala, amb il·lustracions de Daniel Hernández Masegú)
- <http://www.guiamanresa.com/republica>
(pàgina web de caràcter històric dedicada al temps de la República a Manresa)
- www.mauthausen-memorial.at
(pàgina web oficial de Mauthausen)

9. Cinema i materials audiovisuals

Reportatges

SOLER, L. *Francisco Boix, un fotógrafo en el infierno*. [documental realitzat l'any 2000 per a Canal +]

CANET, Carles. *Memòria de l'inferrn* [documental produït per Televisió de Catalunya, Aurea Documentary i l'Institut Municipal de la Comunicació de Granollers, amb la col·laboració de l'ICIC, a partir del llibre homònim del periodista David Bassa i del fotògraf Jordi Ribó]

DVD sobre Mauthausen

Konzentrationslager Mauthausen. BM.I (Bundesministerium für inneres)

Pel·lícules en DVD a partir de l'holocaust

The last days; Broken Silence; El largo camino a casa; En brazos de un extraño; Shoah; Competencia desleal; Amén; Hitler, el reinado del mal; El pianista; Escape de Sobibor; Europa, Europa; La lista de Schindler; El tren de la vida; Hijos de un mismo Dios; Ilusiones de un mentiroso; Vidas furtivas; En un lugar de Africa; El cónsul Perlasca; La solución final; La vida és bella; La zona gris; Caminar sobre las aguas; Charlotte Gray; La tregua; El hundimiento; Edén; Cabaret; Éxodo; El Diario de Ana Frank i El gran dictador.

ANNEXOS

ANNEX 1: DOS TESTIMONIS PERSONALS

1. Descripció oral de l'estada a Mauthausen de Joaquim Amat-Piniella, dedicada a Montserrat Roig el 24 de juliol del 1973

El pas per la frontera

Vaig néixer el 1913, el dia de Santa Cecília. Tenia, per tant, vint-i-sis anys quan vaig passar els Pirineus. Era tinent d'artilleria de l'exèrcit republicà. Vaig passar la frontera quan ja la guerra s'havia acabat. Al moment d'acabar-se, jo era a València. Així com alguns, la majoria, foren internats í en camps de concentració, jo me'n vaig poder escapolir gràcies que tenia un vestit civil. Vaig passar de la zona valenciana a la catalana sense cap contratemps. El fet d'anar ben vestit ja em donava pas; en aquest cas sí que puc dir que l'hàbit feia el monjo... D'altres que estaven en les mateixes condicions que jo, només perquè anaven amb el vestit de soldat de l'exèrcit republicà fet a trossos, només per això, els agafaven. "Aquest és un fugitiu", deien. Jo anava amb un vestit que tenia, nou de trinca, i passejava com un senyor pels carrers de València. Ningú no em va molestar mai. I per venir a Barcelona ningú no em va demanar cap salconduit. Vaig passar la frontera quan ja feia un temps que havia sortit aquell cèlebre "parte": "la guerra ha terminado". Recordo el dia que vaig passar la frontera perquè era el catorze de juliol i vaig arribar a França en festa i això contrastava molt amb el país d'on sortia. És a dir, que a França ho celebraven i nosaltres, aquí, fugíem.

L'estada als camps de concentració francesos

Vaig anar a parar a un camp de concentració francès en part pel meu poc esperit. Em vaig trobar sense ni cinc cèntims. Jo tenia un "travel-check", uns quants dòlars, i el portava com a reserva. I en un banc d'Andorra me'l van mirar de totes bandes i em van dir que era fals. Era un banc andorrà d'aleshores, de pagès, i no sabien res de res. Potser aquesta petita causa, que sembla ara una bestiesa, va determinar tota la meua vida posterior, totes les coses que em van passar. Em vaig quedar, doncs, sense ni cinc. A Perpinyà vaig buscar feina, però els gendarmes ens empaitaven per tot arreu, no ens deixaven viure. Ningú no et volia llogar, ningú no et volia donar feina. Tothom tenia por, de les multes, etc. A més, tampoc no podies treure el cap per cap lloc perquè amb la nostra cara de meridionals de seguida ens enganxaven. I així vam arribar al camp de Barcar í és. Després vaig passar a Saint-Cyprien. Aleshores la meua moral era magnífica, allò no era més que una aventura. Si tenies diners podies menjar el que volies i, si no en tenies, havies de prendre la gasòfi a aquella que ens donaven, a base de llenties i poca cosa més.

Als camps francesos, estàvem en unes condicions bastant dolentes, s'acostava l'hivern, no teníem roba i començàvem a passar força fred. Les barraques d'aquells camps de França eren com caixes d'ous. Passava el vent i la sorra per tot arreu. T'adormies damunt la sorra tapat amb una manta i a l'endemà t'hi trobaves colgat. És clar, en aquestes condicions no pots viure gaire temps. I els francesos s'aprofi taren per a captar gent per a les companyies de treball. Et donaven un petit sou, una cosa com mig franc, però rebies més bona alimentació sense ser bona del tot; tenies roba i podies anar net. Ni tampoc agafaves polls. Ens enrolaren, així, per anar a fortifi car la línia Maginot en la zona que feia de frontissa entre la part d'Alemanya i de Bèlgica. Quan els alemanys van irrompre en aquella zona, nosaltres vam guillar d'allí i vam tirar, seguint la mateixa línia Maginot, cap avall. Vam arribar fins a la mateixa frontera

suïssa, a la població de Delle. Nosaltres no anàvem armats, sols uniformats amb l'uniforme color blau cel del temps de la guerra del catorze.

Detinguts pels alemanys

És clar que te'n podies escapar! Però on podies anar? N'hi va haver alguns que se'n van escapar, però, perquè tenien amics o francs. També podia anar a Espanya, però hauria anat a parar a un camp de concentració. No hi havia sortida. Així, abans d'arribar a Delle, seguíem la línia Maginot amb moltes peripècies; fi ns ens van metrallar el tren diverses vegades. El tren no podia baixar més avall, érem a la frontera amb la zona ocupada pels alemanys. Aleshores vam intentar d'endinsar-nos a Suïssa i no ens hi van deixar entrar. Suïssa es va portar molt malament amb nosaltres, ens va entregar tots als alemanys. La població suïssa sí que ens va ajudar per í ò als gendarmes ens en van treure. Jo m'hi vaig infiltrar dues vegades, a Suïssa. Però ens anaven pescant per les muntanyes i la segona vegada ens van ficar a la zona ocupada. Nosaltres estàvem desesperats, famolencs. No podíem més, vaja. Després de trescar per les muntanyes tant de temps... Recordo molt bé el primer ofi cial alemany que vaig veure. Potser no era oficial, deuria ser sols sergent... Parlava francès i la primera cosa que ens va dir va ser:

–Sou a Alemanya i aquí la cosa més important és la netedat. No admetem gent bruta.

Ens van portar a Belfort, en una caserna ocupada per alemanys i hi vam ser fi ns que no ens van recollir per portar-nos cap a l'stalag (1) , a Alemanya, en una zona àrida, terriblement freda.

L'arribada a Mauthausen

Jo anava seguint l'aventura i em deia: “Home, no et mataran pas!”. Però, és clar, ens reservaven per a una mort més refi nada. No hi havia gaire menjar, més aviat passàvem fam. Però no era la fam terrible de després, això no. Ens van portat tots en massa a Mauthausen, sense fer cap tria ni mirar les responsabilitats polítiques de cadascú. Ens hi van dur en uns trens que van posar, especials. No sabíem ben bé cap a on anàvem. Sols sabíem que anàvem cap a l'est, això sí. Però res més. Al fi nal vam saber que havíem anat a parar prop de Linz. Havia sentit parlar dels camps de concentració, però no de Mauthausen. Ho vaig conèixer per primera vegada quan vaig veure el cartell que deia: MAUTHAUSEN.

La primera impressió de Mauthausen va ser la d'entrar en una mena de castell fortifi cat, estava tot fet amb pedra picada de la pedrera de Mauthausen. Era un castell amb unes galeries, uns merlets, una fortificació amb unes parets de pedra de carreus, d'aquests de granit. Allò no hi havia manera d'ensorrar-ho. La primera rebuda, desagradable de debò, va ser trobar-nos amb altres espanyols que eren al camp des de feia uns quants mesos, els quals eren veritables esquelets. Feien molta pena. Ens dèiem: “això serem nosaltres d'aquí un temps”. Estaven completament desnodrits, amb les cares plenes de crostes, de cops, de blaus. Tots coixejaven. En fi , no vulguis saber com estaven... Vestits de qualsevol manera, amb draps, i amb el fred que feia! Érem al mes de gener i aquell any no ho sé, però l'any següent vam arribar a 37 graus sota zero. Els companys ens van rebre donant-nos “bones notícies”. Ens deien: –“¡Habéis caído en la trampa, estáis listos!”. Jo tenia la impressió que realment havíem caigut al fons del pou. Aleshores sí que vaig veure que no en sortiria, ens vam veure perduts. Els uns pels altres anàvem aguantant la moral. Els catalans no formàvem grup a part, estàvem barrejats amb gent de tota Espanya. Ens lligàvem per afinitats. La

moral es pot sostenir una temporada, mentre menges, però allà cada vegada trobàvem més a faltar el menjar. El menjar era tan poc! Al dematí ens donaven una mena de sopa, bé, sopa... allò era com un brou d'ossos amb una mica de sèmola. Al migdia, en un plat més profund (nosaltres en deïem gamela, del francès gamelle), l'omplien d'una mena de gasòfi a feta amb naps; alguns dies eren cols, d'altres col agre, unes quantes patates o naps de farratge. Tot això triturat i ben cuit en una mena d'olles a pressió molt grans. A còpia de cuire, s'hi arribava a estovar. Això era tot el dinar. A la tarda et donaven uns 300 gr. de pa amb una mica de botifarra feta de les vísceres del bestiar bullides i que sols en tenien l'aspecte, de carn. Aquesta era tota la proteïna que ens donaven. Alguns dies ens donaven margarina feta a base de sèu i una mica de cafè. Els antics del camp ens aconsellaven que no beguéssim aigua. Era aigua de muntanya, molt forta, i en quatre dies anaves al canyet; et produïa unes diarrees tremendes, perquè l'aigua era massa bona, d'alta muntanya. Així, tot el que bevíem era aquest cafè, perquè sabies que si bevies aigua estaves llest.

A la meua expedició érem més de mil, sols espanyols. Veníem en el tren tancats amb el forrellat i tot; eren vagons de càrrega. Tots érem per terra, de qualsevol manera. Amb una fam que ens arborava, cansats, rebentats. Un matí, de cop i volta, el tren es parà durant una estona, però com que el tren s'havia parat moltes vegades durant hores i hores, no en vam fer cap cas. De sobte, vam començar a sentir el soroll de les portes que s'obrien, rac, rac, rac, i una cridòria com si fos de lladrucs de gossos. Eren els SS que, amb cops de culata i puntades de peu, ens feien baixar dels vagons. Ens feien saltar i quèiem i, vinga!, a formar! Amb un fred que feia! Era un fred terrible. Això va ser una sorpresa inoblidable. Tots estàvem dormint i que de cop i volta et treguin d'aquella manera... Vam agafar el camí de Mauthausen cap amunt. Hi havia alguns que anaven carregats amb maletes i trastos, però ho vam anar abandonant tot. Així, amb els cops de culata i les puntades de peu vam començar a pujar aquella pujada, anàvem mig morts. I arribem al camp i ens trobem amb l'espectacle dels qui ja hi eren, que semblaven cadàvers. I tots vinga a dir-nos: "¡no sabéis dónde habéis caído!". I aleshores va venir el canvi de roba. Ens van fer passar a les dutxes de desinfecció i ens van fer treure tot el que portàvem, tot, tot. I ens van dur una mena de pijames fets amb roba ratllada de cotó. Estaven foradats i recosits per tot arreu. En molts d'ells encara es veia la sang, perquè els havia duts gent que havia estat afusellada, assassinada. Encara s'hi veien els forats dels trets. Després ens van prendre la filiació i ens van repartir per les barraques. Eren uns barracons grans dividits en dues sales, l'una era el menjador i l'altra el dormitori. Normalment hi havia lloc per un centenar d'homes i hi van arribar a ficar set-cents. Hi dormíem capiculats, a terra. Els veterans dormien en lliteres.

El triangle blau

Una de les impressions fortes que vaig rebre, en entrar, va ser quan l'intendent general, un alemany que havia estat a Espanya durant la Guerra Civil, ens va fer un discurs de benvinguda i ens va dir: "jo us conec, sé com sou els espanyols, aquí s'han acabat les "agallas" i ho va dir amb una paraula " més gràfica. "Aquí –va dir- el que diu la més petita és home mort. Heu de limitar-vos a complir el que us diguin i no aixecar el cap perquè us el faran baixar. No us penseu que això és com a Espanya, on tothom fa el que li dóna la gana". Ho deia amb la veu aflautada, era homosexual. Havia estat soldat i havia caigut en desgràcia. Nosaltres érem considerats apàtrides, portàvem el triangle blau. Sembla que el ministre d'afers estrangers alemany, en Ribbentrop, va parlar amb en Serrano Suñer i li va dir que tenia molts espanyols i que no sabia què fer-ne. I en Serrano Suñer li va contestar, segons diuen que es va esmentar després al Procés de Nuremberg, que no els coneixia, que no sabia qui eren, que en fessin el que volguessin.

Els treballs a la pedrera

En aquell moment deuríem ser uns deu mil. Moriren set mil. Encara que les xifres no les sé gaire bé. Ens ajuntàvem més aviat per afi nitats. Els catalans anàvem barrejats. Potser tendíem a ajuntar-nos segons el lloc d'on proveníem, però no perquè ens ho haguéssim proposat abans. Només entrar, anàvem a parar a la pedrera per treballar-hi. Però vaig tenir la sort que, gràcies als dibuixos que feia el meu amic Arnal, em vaig poder salvar. Em van donar un càrrec al magatzem de la roba civil. Estava sota cobert, no em maltractaven, menjava una mica millor perquè fèiem estraperlo de roba amb els cuiners. Si uns ens donaven pa, nosaltres els donàvem un parell de mitjons, etc. Allí dins no feia tant de fred; hi teníem una estufa gran perquè també hi havia els SS. A la pedrera, hi treballava a tongades. Unes vegades em carregava una pedra al coll i vinga, a pujar i baixar les escales aquelles. Això era esgotador. Després vaig estar una temporada carregant vagonetes, també a la pedrera, carregant-les de pedra trossejada. Una altra feina que em feren fer va ser netejar uns dipòsits que estaven plens de la porqueria que baixava del camp. Eren uns dipòsits de “decantació”; els omplien d'aigua i després servien per a regar. Per a netejar-los, ens donaven unes galledes i les havíem d'omplir de la porqueria que hi havia acumulada. Era pestilent, allò. Si no em vaig morir aquells dies crec que ja no em moriré mai. Treballàvem dins d'una gran bassa de merda i amb les galledes l'havíem de buidar. Ho havíem de fer així, perquè les bombes dels dipòsits no funcionaven, s'havien embussat. I a mi em va tocar aquest Kommando de neteja, ens triaven a dit. La pedrera pertanyia a una companyia austríaca que explotava la pedra, que era molt bona. Era una companyia on intervenien els SS. Es tractava d'explotar tota la mà d'obra gratuïta que tenien, i la manera d'explotar-la era donar-li poc menjar i fer-los treballar tant com podien i, quan n'hi havia algun que no servia, se'l liquidava. La nostra feina era pujar pedres: hi havia especialistes que treballaven de molers, o que barrinaven. Els qui no eren picapedrers, etc., que no tenien cap especialitat, eren simplement mà d'obra i havien de tragar pedra. El camp tenia molta necessitat de pedra, perquè s'hi feien uns murs enormes per a fer les barraques, veritables edificis. La millor manera era fer-la pujar a coll pels presos. Si tenies sort, et tocava una pedra d'uns set o deu quilos. Però si un dia l'SS t'agafava com a cap d'esquila, anaves ben llest. És el que a mi em va passar una vegada, que em van carregar una pedra que pesava uns cinquanta o seixanta quilos i si vaig arribar a dalt va ser per pur miracle. L'SS em va reconèixer perquè jo portava ulleres i em va dir: –“Ah, tu ets el que estaves al magatzem, eh?”. Era un SS d'aquests joves i amb una mala llet que tenia! Em va identificar com un dels qui havien estat al magatzem de la roba i em va dir que fins ara jo me les havia mamades dolces i que ja veuria el que era bo. Em va cridar, doncs, i jo em temia que m'estovés a garrotades, però simplement em va manar que em posés una pedra enorme al coll. Em van haver d'ajudar a posar-me-la al coll i ja em veus a mi pujant escales amunt; jo pensava que si em queia la pedra, o queia jo, que ja estava llest. O bé arribar dalt de tot o morir. Perquè si la pedra em queia a terra em podia aixafar i, després, no hauria pogut tornar-me-la a carregar. La qüestió és que vaig arribar fins al capdamunt i des d'aleshores la meua feina va consistir a esquitllar-me d'aquell SS, de manera que no hi fos quan jo anés a treballar a la pedrera. Així m'havia de camuflar i procurava no trobar-me'l perquè pensava que si em feia tornar a carregar-me una pedra com aquella ja no ho explicaria.

Treballs a d'altres Kommandos

Abans d'anar a parar a la pedrera em vaig passar sis o set mesos treballant al Kommando que es cuidava de la roba. Això és el que em va salvar la vida. Després va caure tot el Kommando en desgràcia perquè el seu cap robava roba i joies dels deportats. Un dia el van pescar i el van tancar en un altre camp, com a presoner. De SS va passar a ser presoner. Aleshores vam caure tots i el que feia de secretari del

cap, que era un advocat vienès, el van matar. Li van donar una pallissa tan forta que, desesperat, va sortir d'allí on l'apallissaven i va anar a enganxar-se a la filferada elèctrica. Era un advocat cristià-demòcrata. I aleshores em van tornar a portar en un barracó de l'interior del camp. Abans estava com a Prominenter, en una situació privilegiada: anava net, no tenia polls, fins i tot dormia amb llençols. En aquella època estava com un rei.

A la pedrera, no hi vaig estar gaire temps perquè em van portar al Kommando que havia de treure la porqueria dels dipòsits. En deuriem triar perquè estava relativament fort i per aquesta feina buscaven els menys prims. Ja em vaig aprimar aviat, ja... En aquell moment deuria pesar uns quaranta-cinc o cinquanta quilos. Normalment en peso uns setanta o setanta-cinc quilos. Se m'inflaven les cames, se m'hi feia aigua, era l'edema propi de la fam. En aquells moments la meva moral era bastant baixa, pensava que si allò continua gaire temps no ho resistiria. Però, malgrat tot, vaig anar aguantant.

La solidaritat

La solidaritat entre nosaltres es va organitzar més tard d'haver arribat jo al camp. Quan vam arribar nosaltres al camp, sols hi havia alemanys, polonesos i espanyols. També hi havia algú que procedia de les Brigades Internacionals, algun hongarès, txec, però no gaires. El comportament dels alemanys presos va ser, en general, dolent. Fins i tot els polítics. N'hi va haver molts que es van deixar vèncer per la por i feien aleshores el paper de botxins. És clar que n'hi havia molts de nazis. Els polonesos miraven molt per casa seva. Quan convenia, si els obligaven, també feien alguna brutalitat. És clar que no es pot generalitzar... Però la brutalitat i la crueltat es contagiava. Entre els espanyols es va organitzar la solidaritat gràcies a què hi havia un grup que es van mantenir molt íntegres, molt sencers. Els primers que es van organitzar d'una manera política i van mantenir la cohesió, això no ho podem oblidar, van ser els comunistes. També ho van fer de seguida els grups sindicalistes. Com és lògic, primer s'ajudaven entre ells. Foren els primers a organitzar-se potser pel fet que vam arribar junts i que fèiem una vida aïllada enfront dels alemanys. També portaven l'experiència d'una guerra i, a més, havien anat a parar allà per motius polítics, tenien una altura superior en el sentit moral. L'ajuda de vegades era més important amb paraules o gestos que no pas donant menjar. En un moment en què jo anava cap avall moralment vaig rebre'n tanta que no ho oblidaré mai més. Molt important per a mi, va ser en Bailina, des del punt de vista moral i material. Al camp vaig estar sempre al marge dels grups polítics. Em va semblar que era una bestiesa trasplantar la lluita política entre els diversos grups al camp. Era com si dos lleons que estan engabiats s'enfrontessin entre ells. Hi va haver un enfrontament entre anarquistes i comunistes, perquè aquestes coses s'arrossegueuen. És clar que en alguns casos es van ajudar entre ells però això no vol dir que alguns d'ells no es barallessin verbalment. Hi havia discussió política, allí dins. Com que parlaven en castellà o en català i ningú no els entenia, podien dir el que volguessin.

Fe en la victòria

A mi allí dins em mantenia la idea de sortir amb vida. I de poder-ho explicar. Feia molt de temps que portava al cap la idea de *K. L.Reich*; pensava que tot allò s'havia de saber, que hi hagués algú que en fes de notari. Que en donés fe. Tenia una fe absoluta que guanyarien els aliats, això no ho vaig perdre mai. Les nostres relacions amb els SS gairebé no existien, ens ignoràvem mútuament. Nosaltres ens fèiem més amb els kapos, a qui odiàvem. Els kapos eren gairebé tots delinqüents comuns. També hi havia alguna excepció. Vaig conèixer un alemany, per exemple, molt intel·ligent, molt cultivat. Tenia una visió molt lúcida d'Alemanya. Era allà dins perquè

tenia una fàbrica de balances automàtiques. Importava peces de Suïssa de contraban perquè a Alemanya no en tenien. Un dia el van pescar i el van tancar. Primer va estar un temps a la presó, i quan va complir la condemna, la dona, pensant que es faria així amb la fàbrica del marit, el va denunciar com a enemic del règim i, és clar, va anar a parar al camp. I allà va deixar els ossos. S'hi va morir perquè va cometre una bestiesa. Ell tenia, com a conseqüència de la primera guerra mundial, una mena de quist molt gros a l'estómac, com una llúpia. I un metge SS el va entabanar i li va dir que allò li podien treure; s'ho va deixar fer, i s'hi va quedar. Perquè el metge sols volia experimentar amb ell. Amb els meus companys espanyols parlava molt de la marxa de la guerra, això era el que ens fascinava més. Les notícies sempre es filtraven. Encara que moltes vegades tardaven una mica. Al camp hi havia una secció de ràdio i un Kommando es dedicava a fer-ne les reparacions i aquests es dedicaven a escoltar les notícies i a fer-les córrer. Escoltaven emissores clandestines o estrangeres. L'humor dels SS, sobretot dels alts comandants, depenia de la marxa de la guerra. Els dies que hi havia mala maror, i que nosaltres en dèiem "ofensiva", feien córrer més la gent o els feien treballar a garrotades i nosaltres pensàvem que els alemanys devien haver perdut alguna població important.

Les matances de jueus

Dels jueus recordo escenes molt tristes. Vaig presenciar la mort d'una colla de jueus holandesos, deuriem ser uns cinc-cents, que van anar a parar allà mentre jo era al Kommando de la roba civil. No en va quedar cap, de jueu. Ni un. Els mataven de la manera més espantosa que et puguis imaginar. Hi havia de tot, joves i vells. En general els mataven simplement a garrotades. I els que resistien, perquè això durava dies, aleshores els gasejaven. Els feien pujar unes pedres descomunals a la pedrera, sempre estaven en companyies de càstig. Els feien treballar corrent, per exemple. I quan arribaven cansats a les barraques i s'ajeien, aleshores, a mitjanit, qualsevol SS que estava borratxo, els feia aixecar i els obligava a fer exercici físic. I sobre la neu, a l'hivern, al pati, els feien saltar a la gatzoneta, etc., sota les puntades de peu i garrotades dels SS. I quan ja s'havia acabat la persecució estaven contents perquè n'havien deixat uns quants allà. Ells sabien que havien de morir. Veien que no tenien cap perspectiva, cap possibilitat. Mai no se'n va salvar cap.

Matar per matar

Els SS partien de la idea que tots els enemics del nacionalsocialisme no mereixien viure. Ara, hi havia moltes maneres de matar. Ens podien afusellar, però això no donava rendiment. Una manera de morir a poc a poc era fer-nos treballar. Fins que ja no quedava res de vida, fins a l'extermini total. Recordo haver vist moltes vegades el comandant del camp, en Ziείς. Tenia pinta de bèstia. No tots els SS tenien aquesta pinta, però. N'hi havia de guapos; a un l'anomenaven en Gary Cooper. Tots tenien un malnom. En Popeye era un kapo i tenia cara de mariner. L'interpret que ens va rebre, li dèiem l'Enriqueta, per la seva veu... Potser la més gran impressió que tinc de l'estada al camp, una d'aquelles que et deixen anorreat, fou un dia que vaig assistir a una pallissa que van donar a uns txecs que van entrar un vespre. Jo hi vaig assistir perquè en aquell moment estava al Kommando de la roba civil i els havia de recollir la roba i posar-la en sacs. En Ziείς va venir borratxo com una cuba, perquè acabava de celebrar no sé quina victòria. Va començar l'interrogatori i els va començar a dir si eren comunistes o què, i vinga garrotades amb la verga i guitzes, cops de puny. I aleshores en Ziείς es va enamorar d'uns dels txecs i en una raconada el va matar a cops de puny. A mi em va esquixar de sang tot l'uniforme. Això és una de les coses més espantoses que hi vaig veure. No, no tenia por. Estava esfereït, simplement. Em sentia impotent. Però, és clar no hi podies fer res. Sols procurar que no et toqués a tu. I esperar que arribarien moments millors en què es podria fer justícia. No, no vaig sentir

el desig de revenja quan es va acabar tot. Sols de justícia. Em semblava impossible que aquests crims poguessin quedar impunes. I no s'ha fet justícia. Els qui van caure en mans de les forces aliades, per regla general, se'n va fer.

L'alliberament

Amb l'entrada dels americans potser discrepo una mica d'altres companys. Jo no estava al camp central de Mauthausen, aleshores, sinó en un altre camp més petit (Ternberg). I tots els que van entrar al nostre es van portar bé. Tots els SS van ser detinguts i amb alguns es va fer justícia allí mateix. Nosaltres estàvem en un Kommando i va donar la casualitat que tots els americans que hi van entrar eren de parla espanyola, de Califòrnia i Nou Mèxic. Ens hi enteníem bastant bé i, és clar, no van tenir gaires contemplacions. Quan van veure l'espectacle d'aquelles fosses obertes plenes de cadàvers i cadàvers, coberts amb quatre dits de terra –després els van haver de desenterrar tots–, quan van veure aquell espectacle macabre, es van indignar. A d'altres camps, hi va haver americans que no hi van veure res, però allà sí. Els darrers dies es va organitzar la resistència de manera que hi havia alguns que estaven preparats, per si ens feien entrar a les boques minades de la muntanya, per fer un intent desesperat. Ens podien ficar en una d'aquelles boques i fer volar tota la muntanya. Quan els alemanys van veure que estàvem disposats a jugar-nos la vida, no ho van fer. És clar que nosaltres estàvem desesperats; no teníem gran cosa, però teníem un parell de pistoles, un fusell que havíem arreplegat de l'armeria. Ells ens van agafar por, em penso. I per això ho van deixar córrer.

Document del "Fons Montserrat Roig" de l'Arxiu Nacional de Catalunya

2. Carta al director de la revista *Història i vida* que Amat-Piniella va escriure el 1971 per respondre una carta anterior en què es negava que Mauthausen hagués estat un camp d'extermini.

Es ciertamente curioso que a estas alturas, cuando tanto se ha escrito sobre los campos (el de Mauthausen incluido) con ilustraciones fotográficas abundantísimas, haya quien dude aún de la existencia de cámaras de gas y hornos crematorios en aquel siniestro lugar. Si el Sr. Vargas hubiese respirado como nosotros durante casi cinco años seguidos el hedor de la carne humana quemada, seguramente no tendría tantas dudas. Y de haber perdido como yo a algunos de sus mejores amigos en aquella, según él inexistente, cámara de gas, sus aseveraciones de ahora serían harto distintas... Su carta, sin quererlo Vd., claro está, resulta cuando menos injusta para los millares de inocentes gaseados en Mauthausen, por cuanto pone en duda su martirio, y es por ello que, sin ganas de recordar aquellos tiempos de desprecio, como dijo Malraux, me veo obligado a protestar contra la frivolidad de sus aseveraciones.

Joaquim Amat-Piniella

ANNEX 2: Article d'Amat-Piniella publicat a la revista *Hispania*, el 1965, en ocasió del vintè aniversari de l'alliberament de Mauthausen.

Han transcurrido veinte años, cierto; pero la imagen no me parece tan lejana: los "jeeps" y los tanques de los ejércitos aliados, en su rápido avance por tierras del agonizante III Reich, van abriendo de par en par, una tras otra, las puertas de los campos de concentración que encuentran a su paso; campos de siniestra memoria donde los nazis, desde su advenimiento al poder diez años antes, practicaban su deporte preferido: el martirio y asesinato masivo de seres humanos. No lejos de los "appelplatz", donde con el cuerpo quebrantado y el espíritu tenso, nos juntábamos los supervivientes para vitorear a los libertadores, en las dependencias de los Krematorium o en fosas comunes improvisadas se amontonaban los cadáveres que, por lo elevado de su número, no habían podido ser incinerados; pequeñas representaciones para siempre silenciosas y frías de los miles, centenares de miles, millones de compañeros que, con menos fortuna que nosotros, no habían podido llegar al episodio final de la gran tragedia de nuestro tiempo. Hace de eso veinte años. Mucho tiempo para que en los actos conmemorativos del xx Aniversario de la victoria aliada sobre el nacional-socialismo, puedan estar presentes cuantos lo merecieron. Muchos de aquellos supervivientes han caído después, apenas habían empezado a saborear la libertad tantos años anhelada. Otros, tal vez enfermos, tal vez demasiado ocupados, o faltos de medios económicos para el viaje, tampoco podrán acompañarnos. Pero, seamos pocos o muchos los afortunados que concurramos, no hay duda de que la emoción del reencuentro será de las que dejan huella profunda en el recuerdo.

Y así nos impresionará el aspecto de los que habrán envejecido más de la cuenta, mientras celebraremos la inalterable buena salud de otros. Algunos habrá bien situados en la vida y también quienes, sin suerte, habrán tenido que resignarse al duro quehacer diario para sólo malvivir. Unos habrán hallado la paz y la pequeña felicidad en el seno de sus familias, pero tampoco faltarán los que se sientan solos en las puertas de una vejez sin atractivo alguno. Y los optimistas que no han perdido la capacidad de esperar sonriendo la llegada de tiempos mejores, harán contraste con los pesimistas de corazón cubierto por la amargura de los desengaños y de los sufrimientos. De todo habrá entre nosotros, pero en la infinita gradación de parecidos y diferencias, no nos será difícil reconocernos los unos a los otros, porque todos, absolutamente todos, llevaremos grabados en nuestros semblantes una misma exaltación vibrante, un mismo recuerdo doloroso y, a pesar de cuanto a ella se opone, una misma voluntad de unión en esta última etapa de nuestra lucha por la libertad que, veinte años atrás, sólo ganados a medias.

Yo quisiera que ese contacto que vamos a establecer dentro de pocos días, todos nosotros algo más viejos que cuando nos separamos, pero nunca desalentados, sirviera para fortalecer aún la unión que se forjó ante el enemigo cuando, laceradas las carnes por las torturas nazis, pesaba sobre nuestro espíritu la constante amenaza de una muerte horrible. Sin radicalismos contraproducentes, con la mesura, el sentido práctico y la serenidad que la evolución del mundo impone para hacer viables propósitos como los que nos guían, es decir, con un total sentido de responsabilidad por otra parte perfectamente compatible con la máxima energía y dedicación, debemos hacer de nuestra solidaridad de exdeportados el núcleo compacto que sirva de estímulo y ejemplo para quienes, estén donde estén, comparten nuestros mismos anhelos. Si este perfeccionamiento de nuestra unión llega a ser realidad, podremos afirmar que la conmemoración del xx Aniversario de la Liberación habrá dado el mejor de los frutos posibles.

ANNEX 3: ENTREVISTA A J. AMAT-PINIELLA

J. Amat-Piniella, segundo autor en "La novel·la popular"

Hace unos días, muy pocos, Ediciones Alfaguara daba comienzo a la publicación de una colección en lengua catalana "La novel·la popular", que aspira según explícitamente se nos dice a "ésser un intent de fer arribar la literaura catalana a un públic majoritari". La primera novela era de Ramón Folch Camarasa, *Adéu, abans d'hora*. El segundo título de la colección –en las librerías de un momento a otro– es *La ribera deserta* y su autor J. Amat-Piniella, con el que nos une una vieja amistad y con el que hemos querido conversar ahora, en el momento de la aparición del libro.

Joaquim Amat-Piniella, que nació en Manresa allá por los años de la denominada Guerra Europea, fue mas bien precoz en su vocación literaria, vocación literaria truncada en su mejor momento por la guerra civil española y el exilio que, en su caso, fue particularmente dilatado y duro puesto que cuatro años y medio de su vida transcurrieron en el más pavoroso de los climas: los campos de concentración de la Alemania nazi. Muy joven todavía, Amat-Piniella, residiendo en su Manresa natal, se dedicó al periodismo y colaboró en diversas publicaciones literarias estudiantiles prestando una especial atención al mundo del cine y a la crítica de libros.

—La crítica de libros –dice– que imagino que sólo puede hacerse con un rigor, atención y preparación auténticos o bien, como yo en aquellos tiempos, a base del entusiasmo y la alegre irresponsabilidad de los jóvenes...

—*Ombres al calidoscopi fue tu primer libro, ¿no es así?*

—Efectivamente. Anduve en un tris de debutar –como es casi obligado– con un libro de versos, pero *Ombres al calidoscopi* llegó primero. Y tenía entonces, exactamente 20 años.

Ese primer libro de Amat-Piniella, de temática si se quiere un tanto localista –una colección de retratos de gente más o menos importante de aquella época– tenía en cambio la notable originalidad de ser escrito con una técnica de un notorio atrevimiento y que explica cumplidamente que el prologuista del libro aludiese a una posible veta surrealista. Cocteau, Max Jacob, Apollinaire, Cendrars, no eran desde luego extraños al espíritu del libro, que alcanzó, dentro de un área fatalmente limitada, un verdadero éxito.

—Se agotó la edición; pero como puedes suponer –dice Amat sonriendo– se trataba de un tiraje de acusada modestia...

La guerra, como hemos dicho, interrumpió de un modo radical toda posibilidad de dedicación a tareas literarias. Liberado del campo de concentración nazi en 1945, Amat-Piniella se instala en Andorra, atento a una recuperación de todo punto indispensable.

—Fue durante esta etapa de imprescriptible convalecencia, tan precisa en lo moral como en lo físico, que me dediqué a escribir "K. L. Reich". El libro no vería la luz sino diecisiete años más tarde y, primeramente, en versión castellana que cuidó Baltasar Porcel, y editó Seix Barral.

—K. L. Reich *tiene forma novelada*.

—Por una cuestión de fidelidad a la verdad íntima de los que vivimos aquella aventura, pero se trata, claro está, de una novela-testimonio. Una experiencia larguísima y muy amarga, intentando explicar, testimoniar lo que fue la vida y la muerte de los millares de españoles que pasaron por los campos de concentración de la Alemania nazi.

—De literatura sobre los campos de concentración –prosigue– se ha escrito mucha y a menudo excelente, pero aquí se ha publicado tan sólo una mínima parte. Es innegable que un campo de concentración, con su mezcla de gentes, de todas las razas, colores políticos y credos religiosos, con las situaciones límite a las que daba lugar el salvajismo de los guardianes, siempre dramáticas, trágicas muchas veces, brindaba material abundante para un escritor. No se vea en ello una falta de sensibilidad ni de respeto, pero no puede negarse que el dolor humano ha sido desde siempre una gran cantera para el escritor que, perpetuándolo en el recuerdo de la gente hace ya, creo, una tarea estimable.

—*Aquellos años de cautiverio han sido seguramente los más decisivos en tu vida.*

—Sin duda. Se trata de una experiencia que no está al alcance de todo el mundo. ¿Qué mi organismo hubiese preferido seguramente no tener que soportarla? De acuerdo, pero tampoco puedo quejarme. Han pasado veinte años de aquella pesadilla y bien que mal, vamos tirando. Por otra parte, para un hombre que pretenda escribir, una experiencia como aquella tiene gran valor. Es posible, esa es otra historia, que yo no supiese aprovecharla, pero hice lo que buenamente pude. Si en algún sentido, la prueba ha resultado negativa, será tan sólo en razón de su magnitud, de su brutalidad excesiva, suficiente para llenar toda una vida, lo cual resulta peligroso cuando es preciso enfrentarse a temáticas diversas.

—*El autor obseso, sobre todo en esas zonas de la literatura documental más o menos para-política, es frecuente.*

—Sí, hay el peligro de hacer lo que nuestros abuelos que estuvieron en la guerra de Cuba y no sabían hablar de otra cosa. Salvando las distancias este puede ser también el caso de una Anne Langfuss. Al lado de ese tema central, absorbente, obsesivo, todo lo restante nos parece perder vigor o trascendencia. Hay demasiados muertos en nuestro recuerdo, demasiada sangre, demasiado dolor... Me he enfrentado a otros temas, pero no creo que ninguna de mis novelas alcance la fuerza humana ni la autenticidad de *K. L. Reich*, lo que se debe a las cosas que he podido ver y saber explicar, no a mi habilidad en saber explicarlas...

Mientras la novela sobre la lacerante experiencia de los campos de concentración de Mauthausen esperaba el momento de su edición, Amat-Piniella publicó tres novelas: El casino dels senyors retablo de la vida social en una pequeña ciudad, irónico y amargo, Roda de solitaris cinco personajes alrededor de otro que es el eje de la historia, todo sobre un fondo de guerra y La pau a casa, una historia familiar inmersa en el pesimismo de cotidiano. Y ahora, dentro de la colección Alfaguara, una nueva novela, titulada La ribera desierta.

—*¿Alguna similitud entre el nuevo libro y los anteriores?*

—No creo. Quizá, muy vagamente, en su estructura, tenga alguna resonancia, de “Roda de solitaris”... pero esos son matices que nadie descubre si no es el propio autor.

—*¿Tema de La ribera deserta?*

—No es un libro amable, esa es la verdad. En el curso de unas horas de madrugada y en tres acciones simultáneas y contrapuestas, tres personajes perdidos en el laberinto de su soledad, encastillados en el egoísmo como pura defensa contra la frustración de sus vidas. Tras la ruptura, en la que no descubrían sino el vacío y la impotencia, vuelta a la gris realidad de todas las horas para recomenzar el proceso que es su condena. Con todo es de esperar, el autor confía en ello, que la experiencia no habrá sido del todo infructuosa al haberles obligado a tomar conciencia de sus limitaciones de seres humanos.

El autor de La ribera deserta comparte la satisfacción general, por la actualidad editorial de nuestras letras.

—Es evidente que estamos atravesando unos momentos de euforia, que sería de desear se prolongasen, pues es innegable que de esa gran intensidad editorial pueden recogerse unos frutos importantes.

—¿Algún aspecto especialmente destacable?

—Hay un grupo de autores jóvenes que trabajan muy de verdad y también me parece merecedor de destacarse la gran calidad del mayor número de traducciones que se nos ofrecen. En la historia de la traducción en catalán hay casos de una calidad insuperable; pero un fenómeno como el de ahora, de labor en equipo, de un núcleo de traductores de tanta exigencia, preparación y responsabilidad, no creo que tenga precedentes.

—Al parecer, los libros se venden bien.

—A pesar de lo cual no creo que debamos exagerar en nuestro optimismo. Hemos de aspirar a que cada día se vendan más y más libros, pero sobre todo a que se lea más. El lector corriente no dispone de mucho tiempo para dedicarlo a la lectura, desengañémonos. Siempre, al hablar de libros tendemos a las generalizaciones idealistas y trascendentales, pero me parecería sensato que no perdiéramos de vista las cuestiones mínimas y materiales que tienen su importancia. La gente ha de leer, pero ha de tener tiempo para ello, el tiempo es algo, ¡ay! que uno no puede inventarse.

—Sin embargo, los libros se venden.

—Lo aseguran y hemos de creerlo. Se me ocurre ahora, otra cosa, que considero importante dentro del tema: la necesidad, la precisión de una crítica seria, responsable y sobretodo, severa. La calidad de lo que se publica, si queremos que el lector no se fatigue ha de seguir una línea ascendente y no me parece que ello se registre. Junto a cosas muy estimables, se publican otras que no valen nada.

—Pero hace un momento hablando de las traducciones, decíamos...

—Las traducciones son caso aparte, hablo de obras originales. Es indispensable que se oriente al lector y se le diga lo que en verdad vale la pena y lo que debe ser admitido con no pocas reservas. Esa convicción difusa, de no pocas personas, de que comprando libros catalanes ya están al cabo de la calle, resulta bastante grotesca.

La alusión a la falta de tiempo para poder leer –tan exacta– ha malhumorado a Amat-Piniella. Le pregunto si está ya preparando algún nuevo libro y me contesta:

—¿Cuándo quieres que escriba? No preparo nada, rigurosamente nada. En parte, porque me veo precisado a ganarme la vida y eso, naturalmente, y como tú sabes, no

se consigue con las ocho horas de trabajo reglamentario; y por otro lado, porque siempre consideré que hay que escribir cuando se tiene algo interesante que decir y entonces, decirlo todo, sin reserva alguna. No es este mi caso, o tal vez también considere que las circunstancias ambientales no son del todo propicias para ese decirlo todo al que antes aludía. Pero insisto en el gran problema de la falta de tiempo, que es algo en verdad angustioso y desesperante...

No le falta razón. Y ha llegado el momento de poner punto final a la entrevista, que, en cierto modo, ha representado un verdadero despilfarro.

Tele-Expres, 26 de maig de 1966

ANNEX 4: Discurs de Rosa Toran durant l'acte solemne celebrat a Manresa el 26 de març del 2004 en què es nomenà Joaquim Amat-Piniella "Manresà Il·lustre"

Gràcies per convidar-me a participar en aquest acte tan transcendent i emotiu com és el d'incloure Joaquim Amat-Piniella definitivament a la història de Manresa, inscrivint-lo com a manresà il·lustre. Jo no he faltat a la cita, tal com ho demanava ara fa un any Joaquim Aloy, des de les pàgines d'"El Pou de la Gallina". També anunciava que seria un gran dia i així ho vivim tots els que estem aquí. Com a neboda d'un company de lluita i d'infortuni d'Amat-Piniella, en Bernat Toran, i com a historiadora em sento afalagada perquè se m'hagi brindat aquesta oportunitat, la de contribuir avui, a fer d'Amat Piniella l'emblema de tots els homes i dones que des de Manresa i des de tots els racons del país es veieren obligats a emprendre camins desconeguts que els durien a la tragèdia. Varen perdre una guerra, però la seva petjada, ara ja llunyana, forma part d'un llarg camí, els dels homes i les dones que sacrificaren la seva joventut per uns valors universals que mai caducaran, la llibertat, la justícia i la igualtat.

No insistiré en la trajectòria de Joaquim Amat-Piniella a Manresa, que la majoria de vostès coneixen prou bé. Però cal recordar que va ser un home que des de la seva joventut va unir la seva vocació literària amb l'activisme cultural i el compromís polític amb ERC com a secretari de l'alcalde Marcet durant la República. Quan va esclatar la guerra no havia complert els 23 anys. I aleshores va deixar els estudis de dret, va implicar-se en els processos de transformació de Manresa i va unir-se a l'Exèrcit Popular, al front d'Andalusia el 1937, fins que l'avanç de les tropes feixistes els anaven apropant al desastre.

Com a tants altres, aquells a qui Montserrat Roig va anomenar la "generació romàntica", la guerra els va canviar la vida. Pere Calders, Lluís Ferran de Pol, Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Joan Sales... des del front o fent agitació cultural a la reraguarda van deixar de ser joves, van renunciar a les seves expectatives i van emprendre un camí de generositat i ètica. El cas d'Amat-Piniella, un escriptor obert a tots els nous corrents intel·lectuals i d'avantguarda, és emblemàtic i singular per la seva experiència posterior des dels camps de França fins a Mauthausen. ¿Quin camí va conduir-lo a ell i als altres manresans a un indret desconegut de l'Alta Àustria?

Sortosament, pel treball des de diversos mitjans en els darrers anys avui és força coneguda pel gran públic la trajectòria d'aquell mig milió de persones que es van veure obligades a creuar la frontera en el fatídic mes de febrer del 1939. Poques imatges hi ha més colpidores que la dramàtica processó de soldats ferits, dones, vells i criatures i la humiliació patida pels soldats de l'Exèrcit Popular davant l'escorcoll a què els sotmetien els cossos policials francesos. Rebutts amb hostilitat per un país que havia estat des del segle XIX emblema de valors cívics i republicans, aleshores eren els rojos indesitjables que amenaçaven el sopor de les ments benpensants i que deixaven en evidència la irresponsabilitat dels governs que havien volgut apaivagar l'amenaça feixista amb l'aïllament de la II República, a través del Comitè de No-Intervenció. Però els republicans eren persones que justament havien sigut l'avançada contra la bèstia immunda dels feixismes, persones que havien sofert en la pròpia carn els estralls de l'aviació alemanya i italiana, dones que s'havien avançat a les múltiples formes de lluita que poc temps després esdevindria el moviment de la Resistència als països ocupats. I les dones que partien cap a l'exili havien suportat damunt seu el pes de la reraguarda i el compromís en mantenir la moral dels homes que combatien, en evitar el desànim i les activitats de la quintacolumna sempre amenaçant.

Però no tothom va fugir en els primers dies de febrer. Amat-Piniella va temptar la sort de quedar-se, però l'amenaça era massa forta. Milers i milers de persones eren condemnades a les presons i als camps de concentració franquistes, o bé quedaven sumides en la por i el silenci i en el dolor per les separacions que havien truncat vides. Als pocs mesos, Amat fugí i creuà la frontera i la seva sort va quedar unida a la dels refugiats que feia mig any que romanien a França, internats als camps on moria i patia tanta gent, però on també es forjaren amistats, trencades violentament, com va ser el cas de l'amic d'Amat-Piniella, Pere Vives, assassinat poc temps després a Mauthausen. Els republicans van anar sortint dels camps de concentració, van integrar-se a les Companyies de Treballadors Estrangers, als Regiments de Marxa o a la Legió Estrangera francesa i en pocs mesos la sort de nou es girava en contra seva.

Cap dels que havien creuat la frontera podia imaginar el que els esperava, però intuïen que la seva lluita no havia acabat. Les tensions a Europa així ho anunciaven, però s'enfrontaven a una curiosa paradoxa: haver de lluitar per un país que no els havia rebut tal com mereixien i al mateix temps confiar en què la guerra implicaria la derrota del nazisme i acabaria per arrossegar també el règim feixista que els havia foragitat del seu país.

El juny de 1940 els exèrcits alemanys trencaven de forma ràpida la feble defensa francesa, malgrat el desesper d'aquells republicans que constataven per segon cop la força de les armes alemanyes. Les fugides desesperades no els estalviaren caure presoners i de nou l'internament en camps, aleshores sota el comandament de la Wehrmacht. La intervenció de la Gestapo, al poc temps, determinà un futur immediat cap a la mort. Amat i el grup de la seva companyia desfeta recorregué muntanyes i boscos fins arribar a Suïssa esperant l'hospitalitat que aquest país no els donà. Empresonat pels alemanys, romangué a Belfort i després a Estrasburg, des d'on partí un comboi cap a Mauthausen. Era el mes de desembre de 1940, però des del mes d'agost altres republicans ja patien en aquest camp els efectes del treball forçat, la gana i les malalties.

La història és prou coneguda: Mauthausen rebé uns 7.000 republicans que hi deixaren les forces i la vida en poc temps. Dels 20 manresans, en moriren 13 (Josep Arnau Soler, Pere Barrull Cuenca, Miquel Camps Puiggrós, Antoni Camps Vives, Agapito Colom Armengol, Jesús Dalmau Colom, Enric Munt Costa, Pere Parés Sans, Maurici Ribas Pujol, Joan Sallés Oliveras, Joan Serarols Pons, Bernat Toran Martínez i Jaume Viladrosa). I en sobrevisqueren 7 (Joaquim Amat-Piniella, Jacint Carrió Vilaseca, Enric Cunill Narfà, Francesc Playà Tresserres, Josep Pons Pérez, Josep Real i Josep Señal Esclusa), però només tornaren a Manresa Jacint Carrió i Josep Señal. Una tràgica contribució enmig d'un extermini que afectà gent de tots els pobles de Catalunya.

Però pels que no foren capturats l'any 1940 i enviats a Mauthausen entre 1940 i 1941, la seva participació en la Resistència encara havia de cobrar-los nous tributs. La lluita armada dels republicans en el maquis i en la guerrilla urbana i la inestimable contribució femenina als moviments antialemanys van ser també en molts casos l'avantguarda de la Resistència. I aleshores van començar altres onades de deportació cap a tots els camps del Reich, fins i tot cap el camp de dones de Ravensbrück. Tenim ací, entre nosaltres, Neus Català, supervivent del camp de Ravensbrück i Enric Marco deportat a Flossenbürg. Malgrat el paper pioner dels republicans en la Resistència antialemana a França i la seva presència a tots els fronts de la 2ª Guerra Mundial, el seu reconeixement és molt feble, malgrat que no hi ha cap monument commemoratiu a França, en què al costat dels cognoms francesos no hi aparegui algun cognom espanyol.

Entre l'abril i el maig de 1945 van ser alliberats la majoria dels camps on hi havia republicans, però pels 2.000 i escaig que aconseguiren sobreviure, per factors diversos, l'atzar, l'ànim o la solidaritat, no s'acabaren les penalitats. Els aliats

perdonaren a Franco la seva complicitat amb el nazifeixisme, a favor d'arguments geoestratègics derivats de la Guerra freda i la contenció del comunisme i Espanya va mantenir-se com un illot feixista que seguí amb la mateixa obsessió persecutòria vers els republicans. Així, els que sortiren vius dels camps hagueren de suportar la mateixa condició d'apàtrides amb què entraren als camps, homes i dones perseguits al seu país o bé abocats a acomodar-se a un exili que no va acabar mai, fos l'exili geogràfic o l'exili interior.

En sortir de Mauthausen, Amat va anar a recuperar-se de les seqüeles de l'internament a Andorra i allà transcriví els poemes escrits al camp, "Les llunyanies", i escriví la seva obra magna, *K. L. Reich*. Instal·lat a Barcelona, el 1948, hagué de patir la humiliació de rebre les negatives de la censura exercitada pels buròcrates del règim, immunes a la sensibilitat afermada arreu del món sobre l'extermini nazi, i també l'hostilitat de les forces de l'ordre de la seva ciutat. La Dictadura franquista no condemnà i ni tan sols reparà el dany moral causat als republicans. Eren proscrits i relegats a patir la seva història personal només sota l'aixopluc clandestí dels companys dels camps i dels amics.

Corria l'any 1962, un any abans que, finalment, el públic pogués llegir *K. L. Reich*, i els "rojos irreductibles" –tal com els havia qualificat la Gestapo– maldaven per retrobar-se, per conformar instruments de solidaritat i reivindicació. Vinguts de França o localitzats aquí per canals subterranis, l'Amical de Mauthausen es posà en marxa i en cases particulars i bars s'establiren contactes i es dissenyaren línies d'actuació. Trobem Amat-Piniella al costat de Joan Pagès, Maria Olivart, Sugranyes, López Arias, Neus Català, Villalba, Carrió... i tants altres noms que han de compartir l'amargor de la invisibilitat. Res podia pertorbar la pau sepulcral de la Dictadura que negava, una i altra vegada, la legalització de l'Associació, que ni tan sols serà reconeguda amb la mort del dictador. Caldrà esperar fins l'any 1978, però aleshores molts d'ells ja havien mort, entre ells Joan Pagès i Amat-Piniella l'any 1974. I tampoc no podrà ser present a aquesta mateixa sala, quan l'abril de l'any 1997, la vehemència de Jacint Carrió aconseguirà la celebració de l'assemblea anual de l'Amical de Mauthausen en aquesta ciutat.

Però la intenció de la meua intervenció va més enllà de recordar a grans trets la història d'Amat-Piniella, dels manresans i de tots els republicans de l'Estat que patiren la deportació als camps nazis. La majoria d'ells han mort i no puc deixar de recordar les paraules repetides per Jorge Semprún i Elie Wiesel en la seva conversa publicada sota el nom *Callar és impossible*: "¿Què succeirà quan desaparegui el darrer supervivent?". I goso afegir que aquesta és la pregunta que està en el pensament de les persones que des de motivacions diverses se senten properes als milions de víctimes de nazisme de tot el món. No podem aventurar quin lloc ocuparan en la memòria col·lectiva la persecució i l'extermini nazi d'ací 25, 50, 100 anys, però avui i ara tenim l'obligació de revelar la veritat i de reparar el mal.

En primer lloc, cal donar a conèixer que els republicans van ser objecte d'una doble condemna, la del règim nazi i la del règim feixista d'Espanya, indestriables un de l'altra, ja que ambdós règims estaven involucrats en el mateix projecte. La construcció d'una Europa nova, en què una raça superior dominaria i esclavitzaria els pobles inferiors, eliminaria els adversaris i els indignes d'ocupar un lloc en la nova societat va ser la quimera criminal de Hitler i la seva cort, que van comptar amb la complicitat de milions de persones. I Franco no va dubtar a mostrar els seus ambiciosos plans per ocupar un lloc en aquesta nova Europa per la qual l'havien ajudat al seus mentors del cop d'estat de 1936. La seva debilitat i la posició d'inferioritat dins l'Eix es va acabar convertint en el salvavides de Franco, però no va dubtar a contribuir materialment i doctrinalment a la victòria de l'Eix.

En segon lloc, Franco va sacrificar bona part de la generació més activa i més preparada, assassinant-la, empresonant-la i humiliant-la en el silenci, a Espanya o als camps del Reich, i condemnant-la a l'exili o a la clandestinitat durant dècades. Desvetllar la responsabilitat criminal de la Dictadura que reiteradament va negar la seva responsabilitat individual i moral no és un acte de revenja sinó posar fi al mite, fonamentat en falsedats i en al·legació d'ignorància, sobre la no culpabilitat en la persecució i mort dels republicans pel nazisme. Els republicans van ser conduïts al camps per l'acció criminal combinada de l'Alemanya nazi i les forces d'ocupació a França, el règim col·laboracionista de Vichy i també la dictadura d'Espanya, per assentiment o per omissió.

En tercer lloc, la clarificació de la culpabilitat és la condició indispensable per reparar el dany. Ho exigeix el respecte envers les víctimes, la responsabilitat històrica i la restitució moral, per tal d'evitar la degradació de la cultura política. Si admetem que els individus han de retre comptes de les seves actuacions públiques, les institucions i els governs també han de fer-ho amb les seves accions, i amb més raó quan s'ha emmascarat la veritat i s'han endegat estratègies exculpatòries. Explicar la veritable naturalesa política del règim franquista encara és una tasca pendent, cal donar a conèixer el seu nucli doctrinal i l'abast de les seves polítiques repressives i repudiar públicament els que en foren responsables.

I per acabar, en l'actual segle XXI, quan la majoria de persones que habiten el planeta no haurà viscut el nazisme o el franquisme no hem de quedar satisfets amb la condemna dels crims del passat, sinó que cal evitar que tots els mitjans tècnics i científics de què disposa la humanitat es posin al servei de nous genocidis, d'operacions bèl·liques exterminadores i de maniobres destructives de la tolerància i el pluralisme.

Moltes gràcies per escoltar-me i en nom de l'Amical de Mauthausen expresso el nostre agraïment a l'Ajuntament i a totes les persones que han fet possible aquest acte de restitució pública i moral de Joaquim Amat-Piniella i de tots els deportats republicans.

Rosa Toran, Manresa, 26 de març de 2004

<<http://www.guiamanresa.com/amat/>>